

Politikens villkor

Om engagemang och avhopp i kommunpolitiken

Gissur Ó. Erlingsson & Richard Öhrvall

Linköpings universitet

Politikens villkor: Om engagemang och avhopp i kommunpolitiken

Copyright © Gissur Ó. Erlingsson & Richard Öhrvall 2010

Rapport 2010:4
ISSN 1402-876X
ISBN 978-91-7393-323-0

Centrum för kommunstrategiska studier
Linköpings universitet
601 74 Norrköping

www.liu.se/cks
Telefon 011-36 30 00 (växel)

Omslag & layout Eva Lindblad

Tryck: LiU-Tryck, Linköpings universitet 2010

Förord	5
Sammanfattning	7
I. Inledning	11
Rapportens syfte	12
Vår undersökning	12
Tidigare studier	13
Rapportens upplägg	17
2. Metod och datamaterial	19
Östergötland och Sverige	21
3. Har den representativa demokratin problem?	23
Den representativa demokratins princip	23
Har partierna och den representativa demokratin problem?	26
4. Att engagera sig partipolitiskt	35
Introduktion	35
Forskningsläget	
– individegenskaper samspelar med kontextuella faktorer	36
Hur och varför blir man förtroendevald?	37
Valbar	38
Uppdragsvillighet	39
Att bli partimedlem	43
Att kandidera	46
De folkvalda	48
Sammanfattning: De motvilligt engagerade?	51
5. Att lämna politiken	53
Att studera avhopp	55
Vilka hoppar av?	57
Avhoppare och kvarsittare i Östergötland	61
Varför hoppar man av?	63
Förväntningar inför uppdraget	69
Möjligheten att påverka	70
Synen på uppdraget	74
Bemötanden	75
Politiken och privatlivet	77
Engagemanget efter avhopp	78
Sammanfattning	81
6. Slutsatser och reflektioner	83
Inledning	83
Huvudresultat	83
Implikationer för demokratin?	85
Tänkbara åtgärder	88
Litteraturlista	93
Om författarna	99

Förord

Centrum för kommunstrategiska studier, CKS, har i sitt arbete med att stärka kommunrelevant forskning prioriterat tre områden: Lokal politik, Lokalsamhällets utveckling och Lokalsamhällets sårbarhet. Dessa har mejslats ut efter omfattande dialoger med kommunföreträdare och i diskussioner inom CKS styrelse. Föreliggande rapport har fokus inriktat mot Lokal politik och berör ett högst aktuellt tema. Den fråga som författarna besvarar handlar om avhopp från kommunfullmäktige innan mandatperioden är slut. Studien är baserad på en enkät som riktats till kommunpolitiker i Östergötland.

I den allmänna debatten, kanske framförallt i media, finns en föreställning om att intresset för att engagera sig politiskt minskat avsevärt under senare tid och att många som tagit på sig ett uppdrag tröttnar på politiken för att de inte kan påverka, känner sig överkörda, inte får betalt eller för att det uppstår motsättningar inom partierna etcetera. Författarna till denna studie har ambitionen att beskriva de personer som i förtid lämnar sina politiska uppdrag och försöker ta reda på varför de valt att göra det. Resultatet visar att mycket av det som cirkulerar som sanningar i media måste tillbakavisas. Rapporten visar nämligen att flertalet av dem som lämnade sitt uppdrag angav privata skäl, således inte politiska, för sitt handlande, det vill säga att de flyttade från kommunen, angav hälsoskäl eller att de i just detta skede i livet inte fann det möjligt att kombinera politiskt arbete med allt annat som vardagen kräver i form av förvärvsarbete och hemarbete. Till saken hör att de flesta av avhopparna fortsätter att tillhöra det parti de representerade i fullmäktige och att många kan tänka sig att ta på sig uppdraget igen. De flesta har också en positiv syn på tiden i kommunpolitiken och har varken känt sig dåligt bemötta av andra förtroendevalda, media eller kommuninvånare.

Även om antalet medlemmar i partierna minskar visar denna studie och annan forskning att det tycks finnas ett latent politisk engagemang som skulle kunna aktiveras. Då behövs stimulans och uppmuntran men också kunskaper om vilka uppgifter en kommun har ansvar för. Ur rekryteringshänseende är det olyckligt om det endast sprids negativa bilder. Här har media ett specifikt ansvar. Studien skapar en bra grund för fortsatta diskussioner om den representativa demokratin och politikens villkor.

Tora Friberg, professor
Vetenskaplig ledare för Centrum för kommunstrategiska studier

Sammanfattning

Hur står det egentligen till med den svenska representativa demokratin? Sett över en längre tidsperiod har valdeltagandet sjunkit samtidigt som politikermissstron har ökat. Partierna dräneras på medlemmar och många lokalorganisationer har problem med att rekrytera folk till förtroendeuppdrag. Dessutom är det vanligt att de som trots allt tar på sig uppdrag väljer att hoppa av i förtid. Nästan var sjätte kommunpolitiker lämnar sitt uppdrag innan mandatperiodens slut. Då avhopp är särskilt vanligt bland unga tas avhopp ofta till intäkt för att något är fel på det politiska systemet. Avhopp beskrivs inte sällan som en konsekvens av maktfullkomlighet, toppstyre, gubbvälde eller till och med mobbning.

Men stämmer denna dystra bild av avhopp? Vårt huvudsakliga syfte med den här rapporten är att *beskriva* de personer som i förtid lämnar sina politiska förtroendeuppdrag och att ta reda på *varför* de har valt att göra det. Vi vill även besvara frågor om varför personer väljer att engagera sig i politiska partier, och med avstamp i våra resultat föra en mer allmän diskussion om huruvida förtida avhopp bör betraktas som ett demokratiproblem. Slutligen reflekterar vi över vad partier och kommuner kan göra för att minimera avhopp i framtiden samt rekrytera fler medlemmar.

Så, vilka är då rapportens viktigaste resultat? Våra data antyder att det är synnerligen ovanligt med egennyttan som drivkraft för engagemang i lokalpolitiken. Det märks inte minst när respondenterna fått svara på hur de hamnade på valsedeln och om hur angelägna de var att bli invalda. Mycket få säger sig själva ha tagit initiativ till att bli placerade på valsedeln, och fyra av tio instämmer *inte* i påståendet att de gärna ville hamna i fullmäktige. Det märks också när ledamöterna anger skälen till att de trots allt kandiderat. Att främja den egna situationen har, för den stora majoriteten, ingen betydelse alls. Istället dominerar motiv av typen "bidra till utvecklingen till ett bättre samhälle" samt att man är "generellt engagerad i politik och samhällsfrågor". Dessutom uppger de flesta att de, innan de kom in i fullmäktige, inte hade några höga förväntningar om att kunna få ett politiskt inflytande. Vi tolkar dessa data som att många kommunalt folkvalda är något ljumt, eller till och med lite motvilligt, engagerade. Man *kan* argumentera för att det är negativt för demokratin ifall den stora majoriteten av kommunpolitiker sitter på sina uppdrag med ett ljumt eller motvilligt engagemang.

Hur ska då de förtida avhoppen förklaras? När man studerar avhopp är det viktigt att dela in dem i huruvida de orsakades av *politiska* eller *privata* skäl. Politiska skäl är sådana som direkt har med det politiska uppdraget att göra, eller är knutna till rollen som förtroendevald i förhållande till bland annat media och allmänhet. Med privata skäl avses exempelvis hälsoskäl eller flytt från kommunen. Ifall man vill ro hem argumentet att avhopp är uttryck för demokratiproblem i kommunerna eller internt i partierna, måste de politiska skälen dominera motiven till avhopp.

Vi finner inget stöd för en sådan pessimistisk tes. Överlag uppger våra respondenter att privata skäl hade störst betydelse för att de lämnade sina uppdrag i förtid: 62 procent säger detta, medan politiska skäl lyfts fram av 25 procent (resterande 13 procent säger att både typerna av skäl hade lika stor betydelse). De privata skäl som främst anges är flytt från kommunen samt förhållanden i arbetslivet. Den senare punkten illustrerar väl hur svårt det kan vara att kombinera en yrkeskarriär med ett politiskt uppdrag.

Ytterligare ett viktigt resultat är att var femte person som lämnat fullmäktigeuppdraget fortfarande har något annat uppdrag i kommunpolitiken. Vidare, överlag säger sig avhopparna inte uppleva sig ha blivit illa bemötta av till exempel andra förtroendevalda, media eller kommuninvånare. Tvärtom svarar hela 81 procent att de har en ”mycket” eller ”ganska positiv” syn på tiden i kommunpolitiken. Ytterligare indikationer på att avhopp inte kan ses som symptom på demokratiproblem är att 75 procent av avhopparna fortfarande är medlemmar i det parti de representerade i fullmäktige, och att 55 procent av dem ”troligen” eller ”kanske” kan tänka sig att kandidera till fullmäktige igen. Detta är rapportens viktigaste bidrag. När larmrapporter om demokratins hälsotillstånd tendera att stjåla utrymme i den offentliga debatten, är det viktigt att uppmärksamma den här typen av nyanserade och mer hoppfulla resultat.

Trots detta övergripande optimistiska budskap, finns det åtminstone tre större problem i den representativa demokratin som måste diskuteras mer ingående:

- Partierna förlorar medlemmar och har svårt att rekrytera nya.
- Partierna har svårt att få människor att kandidera på valbar plats i fullmäktigeval.
- Även om avhopp generellt inte kan tas till intäkt för att partier och kommuner plågas av demokratiproblem, utgör de ett praktiskt problem när partierna får svårt att finna ersättare för dem som lämnar sina uppdrag.

Punkterna väcker frågor om vad som skulle kunna göras för att vända utvecklingen. Vad kan partierna göra för att rekrytera nya medlemmar? Vilka åtgär-

der kan partier och kommuner vidta för att öka intresset bland människor för att kandidera till fullmäktige? Slutligen, vilka strategier skulle kunna hålla avhoppet från fullmäktigeuppdrag till ett absolut minimum?

Mer sentida forskning har uppmärksammat att människor tycks ha ett latent politiskt engagemang som kan aktiveras om de får något slags stimulans eller uppmuntran utifrån. Våra data stöder denna slutsats: Över hälften av respondenterna kom in i politiken efter påstötning från någon i omgivningen. Detta kan antyda att det finns en oförlöst partimedlemspotential bland medborgarna, ett antagande som till viss del bekräftar av att undersökningar kontinuerligt visar att mellan 16 och 20 procent av medborgarna säger sig kunna tänka sig att ta på sig politiska uppdrag. Givet att resonemanget är korrekt, implicerar det att aktiva strategier, innefattande uppsökande verksamhet från partiernas sida, skulle kunna resultera i en medlemstillströmning.

Det finns, menar vi, även saker som kommuner kan göra för att öka politikens attraktionskraft. Inte minst handlar det här om att sprida kunskap om vad kommunpolitik innebär, hur man kan påverka det gemensamma beslutsfattandet samt folkbilda om vad kommuner faktiskt ansvarar för. Den sista punkten är central. Det är nedslående att en tredjedel av svenskarna inte vet att kommuner bär stort ansvar för politikområdena vård, skola och omsorg. Ökade informationsinsatser har möjlighet att stärka intresset för kommunpolitik, och i nästa led potentiellt öka intresset för att engagera sig politiskt och ta på sig politiska förtroendeuppdrag.

En andra fråga rör vilka åtgärder som kan vidtas för att minimera avhoppet. Vi har sett att det är förhållanden som hör privatlivet till som framför allt förklarar avhopp. Det privata skäl som oftast lyfts fram är flytt från kommunen, något som knappast kan förhindras med politiska medel. Andra vanligt förekommande privata skäl till avhopp är dock många möjliga att komma åt, då de är kopplade till förhållanden i arbetslivet, familjeförhållanden och tidsbrist. Dessa skäl hänger samman med "livspusslet", det vill säga problem med att få förtroendeuppdraget att gå ihop med det övriga livet. Här krävs att både partierna och kommunerna är lyhörda och aktivt försöker finna sätt att underlätta för de förtroendevalda att få det politiska engagemanget och de privata förpliktelserna att gå ihop. Det kan handla om saker som att förlägga möten vid optimala tidpunkter och platser, reglera antalet möten så att de passar den aktuella partigruppen och även justera längden på dessa möten. Det kan också handla om att använda ny teknik på ett mer ändamålsenligt sätt, där inte minst internetfora skulle kunna nyttjas för att göra det möjligt för förtroendevalda att i så stor utsträckning som möjligt skraddarsy vilken dag och när på dygnet de själva kan lägga tid på uppdraget.

I sammanhanget är det även värt att påminna om att det bland de förtro-

endevalda finns ett missnöje med de rådande ersättningsnivåerna: 47 procent av avhopparna och 33 procent av kvarsittarna anser att ersättningarna är för låga. Detta är i linje med resultat från tidigare studier som visat att de allra flesta fritidspolitiker uppger att det politiska uppdraget är en ren ekonomisk förlustaffär. Vi menar att ersättningarna åtminstone bör befinna sig på sådana nivåer att inga förtroendevalda upplever att engagemanget utgör en ekonomisk uppoffring.

Avslutningsvis finns det anledning att diskutera medias betydelse för att attrahera människor till politiken, alternativt om rapporteringen faktiskt kan avskräcka folk från att göra det. Det är självklart svårt att påverka den bild som media förmedlar, då det finns en inneboende logik i medierapportering som har en slagsida mot konflikt och dramatik. Ur rekryteringshänseende är det dock olyckligt ifall negativa bilder dominerar medierapporteringen om kommunpolitiken. Fokus på konflikter missar nämligen det grundläggande faktum att de allra flesta politiker är nöjda med sin tid i kommunpolitiken. Här är det avgörande att uppmärksamma att det inte primärt är missnöje som gör att människor lämnar sina uppdrag: Många avhoppare är fortfarande partimedlemmar. Flertalet kan tänka sig att ställa upp i val till fullmäktige igen. Här har lokala och regionala medier ett ansvar. Att de flesta kommunpolitiker trivs med sina uppdrag är ett faktum väl värt att föra ut, och något som till och med kan bidra till att få fler personer att aktivt engagera sig i den lokala partipolitiken.

I. Inledning

Den representativa demokratin tycks befinna sig i en utdragen brytningsprocess. Blickar man tillbaka över den gångna trettioårsperioden, finns indikationer på att dess legitimitet sviktar. Trots viss återhämtning under senare år har politikermissstron långsiktigt ökat. Valdeltagandet har sjunkit. Partiorganisationerna har på kort tid tappat uppemot hälften av sina medlemmar, samtidigt som partierna uppger att de dras med klara problem att fylla sina listor med kandidater inför allmänna val. Till detta ska läggas att allt fler nya partier har bildats och vuxit i styrka, partier vars nisch ofta är kraftigt missnöje med de etablerade partierna. När forskare, samhällsdebattörer och journalister räknar upp dessa företeelser, brukar de tas till intäkt för att partierna – och därigenom också den representativa demokratin – har problem.

En viktig uppgift för till exempel samhällsvetare och journalister är att kritiskt värdera huruvida dessa trender med nödvändighet måste betraktas som *så* problematiska som ofta görs gällande i offentlig debatt. En nyckelfråga är emellertid hur man ska gå till väga för att begripliggöra vad det är som pågår och därigenom skapa förutsättningar för att kunna bedöma hur allvarliga partiernas problem i själva verket är. Vår utgångspunkt är enkel. Om man på allvar är intresserad av att säga något intressant och initierat om innebörden i partiernas påstådda bekymmer, är det en metodologiskt klok strategi att rikta uppmärksamhet mot partiernas verksamhet på den lokala nivån (jämför Gidlund & Möller 1999; Erlingsson 2008). Det är nämligen här, i de lokala partiorganisationerna, som det yttersta ansvaret för medlemsrekrytering ligger. Det är dessutom lokalorganisationerna som har uppgiften att rekrytera individer till politiska uppdrag, samt att socialisera och utbilda dem för framtida uppgifter i det politiska systemet. Vidare är det här som den regelbundna medlemsverksamheten äger rum, och som de förtroendevaldas möten med medborgarna sker mest frekvent. Därför är det rimligt att förvänta sig att det är i partiernas lokalorganisationer som vi möter konkreta uttryck för partiernas påstått ökande bekymmer i olika avseenden. Med andra ord bör forskare som är intresserade av partiarbete och den representativa demokratins praktik intressera sig för vad som händer ute i kommunerna.

Givet fokus på lokalorganisationerna, går vår ingång till frågor om partiernas påstådda bekymmer via en angelägen fråga för såväl partierna som kommunerna: Varför bestämmer sig vissa förtroendevalda för att hoppa av sina

uppdrag i förtid? Av dem som valdes in i kommunfullmäktige 2002 lämnade omkring 16 procent sina uppdrag före mandatperiodens slut. De förtida avhopparna är särskilt intressanta för dem som är intresserade av partiernas och kommundemokratins problem. Teoretiskt är det lätt att föreställa sig att det är här som de hårdaste kritikerna av villkoren i kommunpolitiken torde finnas. Därför kan en studie av dem säga oss något väsentligt om de utmaningar som partierna och kommunerna står inför (jämför Nielsen 2001). Svaret på frågan om varför människor beslutar sig för att hoppa av sina uppdrag i förtid *kan* ge nycklar till att besvara andra, minst lika pregnanta frågor, exempelvis: Vilka är de faktorer som gör att en person bestämmer sig för att bli medlem i ett politiskt parti över huvud taget? Varför bestämmer sig vissa medlemmar för att gå ett steg till, och ta på sig politiska uppdrag, vare sig det är inom partiet eller kommunen? Och vad är det som gör att vissa människor fortsätter sitt uppdrag, år efter år, medan andra bestämmer sig för att hoppa av? Även om rapportens tonvikt ligger på avhopparna, kretsar vi oss principiellt kring centrala frågor om *politikens villkor*, det vill säga vad som får människor att, med olika grad av engagemang, vilja vara kuggar i det maskineri som får den representativa demokratin att fungera.

Rapportens syfte

Vårt syfte är tudelat. Vi vill, för det första, beskriva dem som hoppar av politiska förtroendeuppdrag i förtid, samt för det andra finna förklaringar till varför de har valt att lämna dessa uppdrag. Till detta övergripande syfte finns tre delambitioner knutna. För det första, för att kunna säga något initierat om varför politiker hoppar av sina uppdrag, samt ge en kontext åt frågekomplexet kring förtida avhopp, vill vi också besvara frågan om varför människor engagerar sig i politiska partier. För det andra kommer vi, att med utgångspunkt från orsakerna till avhopp, föra en diskussion om huruvida avhopp måste utgöra ett demokratiproblem. Mot bakgrund av våra resultat vill vi, slutligen, föra en konstruktiv diskussion om dels vad partier och kommuner kan göra för att undvika framtida avhopp, dels om vad som skulle kunna göras för att få fler människor engagerade i de politiska partierna.

Vår undersökning

I den här rapporten använder vi bland annat statistik från SCB för att få en bild av vilka som väljs till fullmäktige och vilka som hoppar av under pågående mandatperiod. Den här typen av statistik ger dock inte någon information om

de bakomliggande motiv eller drivkrafter som gör att människor väljer att ta på sig politiska förtroendeuppdrag. Inte heller ger den någon förklaring till varför en del av dem som en gång gett sig in i kommunpolitiken senare väljer att lämna sina uppdrag. För att kunna besvara sådana frågor, men även för att inhämta information om hur de förtroendevalda uppfattar sina uppdrag och betraktar politikens villkor, har vi valt att genomföra en egen enkätundersökning. Den undersökningen ligger också till grund för de analyser som presenteras i den här rapporten. Undersökningen är i sin helhet finansierad av Centrum för kommunstrategiska studier (CKS) vid Linköpings universitet.

Vi har avgränsat oss till att studera fullmäktigeledamöter i Östergötland. I urvalet ingår både ledamöter som har hoppat av under pågående mandatperiod och ledamöter som sitter kvar i fullmäktige. Att vi valt att inkludera den senare gruppen i undersökningen motiveras av att vi vill kunna jämföra dessa två grupper för att på så vis försöka finna förklaringar till varför vissa väljer att fortsätta i politiken och andra väljer att lämna, något som oss veterligen inte gjorts tidigare. En mer utförlig beskrivning av undersökningens upplägg och de metoder vi använt oss av återfinns i kapitel 2. Där diskuterar vi även vilka konsekvenser det har för våra möjligheter att generalisera våra resultat utanför Östergötlands gränser.

Tidigare studier

Det finns anledning att redan inledningsvis ge läsaren en snabb inblick i det existerande kunskapsläget om avhoppare i svenska kommuner via en kort översikt av vad som tidigare har sagts om saken.¹ En sådan forskningsöversikt fyller tre funktioner: (i) den kartlägger det existerande kunskapsläget, (ii) identifierar teman och faktorer värda att importera till vårt eget frågebatteri och teoretiska föreställningsram, och slutligen (iii), den ringar på ett tydligt sätt in vårt eget individuella bidrag till denna forskning genom att göra läsaren uppmärksam på hur vår undersökning skiljer sig från tidigare studier. Det är framför allt tre svenska forskningsinsatser om förtida avhoppare som gjorts på senare tid som vi presenterar nedan.

Kommundemokratikommitténs avhopparstudie (2001)

Den mest omfattande undersökningen som gjorts om förtida avhopp i den svenska kommunpolitiken är Peder Nielsens (2001) ”På och av: Om uppdrags-

---

1 I detta avsnitt får läsaren en inblick i den forskning som utförts om just dessa förtida avhoppare i den svenska kommunpolitiken. Längre fram, i kapitel 5, ska vi göra läsaren uppmärksam på forskning som gjorts om avhoppare från rikspolitiken samt internationella studier om förtida avhopp i andra länder.

villighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin”. Niensens har ett öppet förhållningssätt till forskningsfrågan. Utgångspunkten är att avhopp inte per automatik måste ses som problematiska för demokratin. Hur avhopp ska värderas är, menar han, avhängigt *orsaken* till avhopp: Hur de förtida avhopparna *motiverar* sina beslut avgör huruvida avhopp utgör ett demokratiproblem, samt vilken karaktär dessa problem i så fall har. Undersökningen bygger på enkäter till samtliga förtroendevalda som lämnade sina uppdrag i 28 slumpvis utvalda kommuner under perioden 1 november 1998 – september 2000.²

Undersökningen visar att 8 procent av de förtroendevalda hade hoppat av sina uppdrag i förtid i kommunerna under dessa två år. I Niensens material finns inga belägg för påståendet att avhopp skulle ha ökat jämfört med tidigare. Kvinnor och personer i åldrarna 30–49 var överrepresenterade bland avhopparna, och de som i förtid lämnade sina uppdrag tenderade att ha varit förtroendevalda en kortare tid än genomsnittet. De utmärktes också av att de lagt ned mindre tid på sitt uppdrag än de som valt att sitta kvar.

Kärnfrågan för Nielsen är emellertid inte vilka avhopparna är, utan *hur* de motiverade sitt beslut att lämna förtroendeuppdragen i förtid. Minns Niensens huvudpoäng, för den är central: Det sätt på vilket avhopp ska värderas demokratiskt avgörs av *varför* avhopparna lämnar sina uppdrag. Som utvecklas längre fram, görs ofta en åtskillnad mellan ”privata” och ”politiska” skäl i avhopparlitteraturen (där politiska skäl är sådana som är direkt kopplade till rollen som politiskt förtroendevald och politiskt aktiv i ett parti). Nielsen driver tesen att det vore särskilt demokratiskt allvarligt om politiska skäl dominerar. Lyckligtvis, givet hans utgångspunkter, finner han att privata skäl är vanligast. Det oftast angivna skälet är flyttning från kommunen (21 procent)³, det näst vanligaste är förhållanden i arbetslivet (16 procent) och på tredje plats kommer ”andra politiska skäl” (12 procent). Nämnas bör att det mest betydelsefulla politiska skälet efter ”andra politiska skäl” är att inte längre dela sitt partis uppfattning i vissa viktiga frågor (7 procent).

I kapitel 5 kommer vi själva att närstudera skälen till avhopp, men detta är den övergripande bilden från Niensens studie. Inom gruppen av Niensens svarande finns emellertid betydande variationer i hur man svarar mellan olika grupper, främst mellan kvinnor och män samt äldre och yngre. Vad drar Nielsen för slutsatser av detta? Eftersom resultaten faktiskt inte skiljer sig nämnvärt

---

2 Nielsen undersöker även politiker som lämnat sina landstingsuppdrag. Då vi själva inte undersökt dem, lämnar vi Niensens slutsatser om landstingsavhoppare därhän, och riktar in framställningen på avhopparna från uppdrag i kommunerna.

3 Inkluderas även de personer som inte har besvarat enkäten, men där kommunerna själva lämnat uppgifter om orsaken till avhoppet, ökar siffran till 29 procent.

från vad som framkommit i de undersökningar som föregick Nielsens (exempelvis Göteborgsregionens kommunalförbund 1998; SOU 1989:108; Wallin m.fl. 1981), det vill säga att förtida avhopp inte främst beror på förhållanden i politiken utan på omständigheter i privatlivet, drar han slutsatsen att de förtida avhopp inte är lika skadliga för demokratin som media ofta väljer att beskriva dem. De allra flesta avhopp är på sätt och vis så att säga ”naturliga”, varför han menar att farhågorna – att personer som lämnar sina uppdrag gör detta i bitterhet mot sitt parti eller kommunen – måste betraktas som överdrivna.

31 avhoppare i Kronobergs län (2006)

Den andra av de tre sentida studierna om svenska förtida avhoppare är genomförd av Institutet för lokal och regional demokrati (2006). Här görs 31 intervjuer (både öga-mot-öga- och telefonintervjuer) med personer som valt att avsäga sig sitt politiska uppdrag i förtid, vilket är ungefär var tredje avhoppare i Kronobergs län under perioden 2002–2006. Urvalet består av individer i var och en av Kronobergs kommuner. De vägledande frågeställningarna kretsar kring varför avhopparna valde att avsluta sitt förtroendeuppdrag i förtid samt vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika förtida avhopp i lokalpolitiken. Utgångspunkten tycks här vara, till skillnad från i Nielsens undersökning, att avhopp per definition måste ses som demokratiskt bekymmersamma.

Så, utifrån sitt kvalitativa tillvägagångssätt, vad finner man, och givet slutsatserna, vilka menar man implikationerna för demokratin vara? Liksom att utgångspunkterna är annorlunda, när författarna även slutsatser som skiljer sig från Nielsens. Slutsatserna sammanfattas på följande sätt (2006: 22):

Bilden som framträder visar att det är flera faktorer som spelar in och påverkar valet att avsäga sig uppdraget ... Det är heller sällan en enda anledning till att man slutar utan flera faktorer som samverkar. Flera av de faktorer som påverkar beslutet att avsäga sig sitt uppdrag kan spåras till politiska skäl vilket i sin tur *kan och bör* ses som ett tecken på att vår demokrati inte fungerar fullt ut.

Här är slutsatserna något mindre precisa än Nielsens. Dessutom viktas de politiska skälen tyngre jämfört med Nielsens studie. Som framgår av citatet, menar författarna att avhopp ”kan och bör” ses som tecken på att demokratin inte riktigt fungerar. Att slutsatserna skiljer sig från Nielsen skulle kunna förklaras av en, eller en kombination av följande faktorer: De grundas i ett annat, och mer begränsat material, att andra metodologiska verktyg används, samt att författarna har andra teoretiska och normativa utgångspunkter än vad Nielsen har.

58 avhoppare från kommuner i Dalarna (2009)

Rapporten ”Unga politiker i Dalarna: Varför hoppar de av och vad kan få dem att stanna kvar i politiken?” av Linnea Hassis m.fl. (2009) syftar till att ta fram kunskap om dels varför just *unga* politiker i Dalarna lämnar sina uppdrag i förtid, dels vad som skulle kunna få fler unga in i partipolitiken och även stanna kvar där. Studien omfattar alla i åldrarna 18–35 år som under perioden 2006–2009 i förtid lämnat sina uppdrag i Dalarnas kommuner (tre av dem är från landstinget).⁴ De 58 personer som ingår i undersökningen har telefonintervjuats, intervjuer som också kompletterats med fokusgruppsintervjuer.

Vilka är studiens viktigaste slutsatser? Det huvudsakliga skälet till avhopp är att man lämnat sin hemkommun, och det på grund av studier eller arbete (drygt hälften). Ett annat vanligt skäl som uppges, vilket gäller kvinnorna i större utsträckning än männen, är tidsbrist som bland annat hänger samman med familjeförhållanden (omkring en fjärdedel). Endast ett fåtal av respondenterna menar att brister i politiken orsakade deras avhopp. Missnöjet med politiken är kopplat till både innehåll (för mycket sakfrågor och för lite ideologi, bland annat) och arbetsformer (att politiken fungerar trögt och har svårt att ta till sig nya idéer om sätt att organisera sig). Här antyds också att bristande interndemokrati och toppstyre inom såväl partierna som kommunerna, samt för stor tjänstemannamakt, kan ha spelat roll. Författarna konstaterar att avhopporsakerna ofta vävs in i varandra och kan inte på något enkelt sätt åtskilja: politiska skäl kan ligga bakom privata, och tvärtom.

Hur skiljer sig denna studie från de tidigare på området?

Det har alltså publicerats tre studier om avhoppare under det gångna decenniet. Vad är då egenvärdet med föreliggande undersökning? Hur skiljer den sig från tidigare studier, det vill säga, vad kan vi bidra med för kunskap på området?

För det första, och det mest uppenbara: Vi behandlar en längre tidsperiod, nämligen 2002–2009. Även om undersökningen är avgränsad till de 13 östgötakommunerna, innebär det ändå att vi har ett mer omfattande material än vad de tidigare studierna har haft. Våra enkäter har gått ut till *samtliga* 187 ledamöter som hoppade av kommunfullmäktige under denna tidsperiod (varav 102 svarade), och utgör sålunda ett försök till att nå precis alla avhoppare i regionen.

---

⁴ Metodologiskt kan man ha invändningar mot undersökningens design. Om man, som Hassis m.fl., intresserar sig för varför just *unga* politiker hoppar av sina uppdrag, är det inte optimalt att undersökningens urval är enbart de unga avhopparna. Vi kan nämligen inte veta om förklaringarna till de ungas avhopp är unika för de unga avhopparna om vi inte kan jämföra deras motiv med en kontrollgrupp som utgörs av äldre avhoppare.

För det andra, vi har skapat ett slags kontrollgrupp som också fått i princip identiska enkäter som avhopparna: 180 så kallade ”kvarsittare” (varav 137 svarade), det vill säga var tredje östgötapolitiker som valdes in 2006 och som satt kvar på sitt förtroendeuppdrag då undersökningen genomfördes under hösten 2009. Dessa fick också besvara frågor om sin erfarenhet av att vara kommunpolitiker, om hur de engagerade sig politiskt, hur de ser på bland annat den lokala demokratin. Kontrollgruppen ger oss möjligheter att lite mer finjusterat säga något kvalificerat och substantiellt om på vilket sätt ”avhopparna” skiljer sig från ”kvarsittarna”. Vår forskningsinventering ger vid handen att tidigare studier saknat förutsättningar att göra just detta.

För det tredje: I vissa avseenden ger det existerande kunskapsläget en något splittrad bild. Kronobergsstudien ger understöd åt den problembeskrivning som ofta får utrymme i våra medier, nämligen att avhoppet typiskt sker på grund av missnöje med hur politiken fungerar, till exempel att partierna och kommunerna är toppstyrda och mindre demokratiska internt. Därför, menar författarna, ska avhoppet ses som demokratiskt problematiska. Dalastudien ger en något mer nyanserad bild. Där understryks att privata skäl visserligen är vanligast, men att det som ibland kan tyckas vara ett privat skäl kan ha sin bakgrund i politiska omständigheter. Därigenom kan avhoppet utgöra ett problem för demokratin, och bör sålunda tas på allvar. Nielsen, å sin sida, når slutsatsen att de privata skälen är helt dominerande, och att farhågorna om att avhopp ska ses som symptom på att demokratin inte riktigt fungerar lokalt är överdrivna. Givet denna splittrade bild, tror vi att det finns möjligheter för oss – med vårt mer omfattande material och med ett upplägg där vi har en kontrollgrupp av kvarsittare att jämföra med – att på ett initierat sätt kommentera de skilda resultat som det existerande litteraturläget presenterar, och möjligen också ge insikter i varför resultaten spretar som de gör.

Rapportens upplägg

Hur kommer vi då att gå till väga för att uppfylla vårt syfte? För att besvara denna fråga kommer vi här att kort redogöra för rapportens disposition. I nästa kapitel, ”Metod och datamaterial”, för vi en metod- och materialdiskussion. Där ger vi en beskrivning av den enkätundersökning som utgör det primära underlaget för rapporten. Här presenteras undersökningens design och vi berör dess kvalitet samt behandlar frågan om resultaten från Östergötland kan säga oss något generellt om engagemangs- och avhoppensproblematiken i Sverige som helhet.

I kapitel 3, ”Har den representativa demokratin bekymmer?”, ramar vi

in de frågor vi intresserar oss för i denna rapport och placerar dem i ett större sammanhang. Varför har vi politiska partier över huvud taget? Varför är partierna så viktiga för upprätthållandet av legitimitet i representativa demokratier? Därefter skärps fokus och vi ger en översikt över den forskning som behandlar frågan om partierna har blivit sämre på att bära upp den representativa demokratin. I anslutning till detta sätter vi fingret på några av de problem som dagens partier står inför med särskild uppmärksamhet riktad mot de svenska erfarenheterna.

I det fjärde kapitlet, ”Att engagera sig partipolitiskt”, presenterar vi inledningsvis de dominerande teorierna på området om varför individer – trots höga alternativkostnader, det vill säga den tid de kunde ha lagt ned på familj, arbete eller hobbyprojekt – bestämmer sig för att gå med i ett politiskt parti, samt till och med ta steget till att bli en mer aktiv partimedlem som exempelvis sitter i fullmäktige och nämnder. Därefter besvarar vi, med grund i vårt enkätmaterial, vad det var som gjorde att de undersökta politikerna bestämde sig för att bli partipolitiskt aktiva. Detta utgör en viktig relief för rapportens huvudfokus – de förtida avhoppet från kommunala förtroendeuppdrag.

Det femte kapitlet, ”Att lämna politiken”, inleds med en genomgång av förklaringar till varför individer väljer att avbryta ett pågående engagemang och hoppa av sitt uppdrag i förtid. Vi diskuterar sedan vilken typ av samhällsligt problem som avhoppet kan vara uttryck för, och vilka problem avhoppet kan skapa. Slutligen ger vi svar på frågan vilka förklaringar till avhoppet vi ser i föreliggande undersökning.

I kapitel sex, ”Slutsatser och reflektioner”, summerar vi huvudpoängerna från respektive kapitel. Därefter förs en värderande diskussion om hur man ska betrakta de förtida avhoppet i politiken: Är de verkligen så demokratiskt problematiska som viss tidigare forskning, och stor del av den offentliga debatten, gör gällande? Denna diskussion mynnar ut i en mer generell diskussion om vad partier och kommuner kan göra för att behålla de partipolitiskt aktiva kvar i sitt engagemang, vilket berör frågan om hur partier skulle kunna arbeta för att få fler människor att ta på sig politiska uppdrag.

2. Metod och datamaterial

Innan vi ger oss in på de teorier som finns på området och presentationen av våra empiriska resultat, är det på sin plats att närmare beskriva de metoder och det datamaterial vi använder oss av i föreliggande rapport. Vi använder oss dels av statistik från SCB, dels av resultat från en enkätundersökning vi själva genomfört. SCB-statistiken innefattar uppgifter om ledamöter i kommunfullmäktige och i vilken mån de väljer att lämna sina uppdrag i förtid. Detta material ger en bild av vilka som väljs till fullmäktige och vilka av dem som hoppar av utifrån en uppsättning grundläggande bakgrundsvariabler, som exempelvis kön, ålder, födelseland och utbildningsnivå. Däremot ger materialet ingen information om de motiv och drivkrafter som gör att en del personer väljer att ta på sig politiska förtroendeuppdrag. Det hjälper oss inte heller att förstå varför vissa av dem väljer att lämna sina uppdrag, och det ger inga nycklar till att förstå hur de förtroendevalda ser på sina uppdrag eller hur de uppfattar politikens villkor. Det är i syfte att besvara dessa frågor som vi har genomfört en enkätundersökning. Enkätundersökningen är också den primära källan till de analyser som presenteras längre fram i rapporten.

Vår enkät är riktad till fullmäktigeledamöter i de 13 östgötska kommunerna. Ett av motiven bakom undersökningen är att vi vill kunna jämföra dem som hoppar av i förtid med dem som väljer att inte göra det. Den senare gruppen kan betraktas som en kontrollgrupp. De studier vi tog upp i det föregående kapitlet fokuserar enbart på dem som hoppat av politiken. I sådana studier kan man få reda hur avhopparna i olika avseenden ser på sin tid i politiken och på så vis bilda sig en uppfattning om de är missnöjda eller inte. Vi menar dock att för att förstå varför vissa väljer att lämna politiken, blir datamaterialet än mer intressant om man kan göra jämförelser med dem som inte hoppat av. Den springande punkten är, enligt vår mening, om det finns någon *skillnad* mellan avhopparnas och kvarsittarnas uppfattningar om erfarenheten av att sitta i fullmäktige. Vårt sätt att metodologiskt angripa frågan torde därför ha potential att mer träffsäkert ringa in de faktorer som hänger samman med avhopp än vad tidigare undersökningar har kunnat göra. I sin helhet består vårt urval av östgötska kommunpolitiker av tre delar:

1. de personer som blev invalda i fullmäktige 2006 och satt kvar hösten 2009

2. de personer som lämnade fullmäktige under mandatperioden 2002–2006, samt
3. de personer som lämnade fullmäktige från valet 2006 fram till hösten 2009.

Anledningen till att vi har inkluderat avhoppare från två mandatperioder är att antalet avhoppare under en enskild mandatperiod är förhållandevis litet. Dessutom befarade vi på förhand att svarsfrekvensen i den gruppen inte skulle vara så hög. För att kunna dra säkrare slutsatser valde vi därför att studera avhoppare från de två senaste mandatperioderna.

Datainsamlingen har skett via postal enkät. De två grupperna av avhoppare har i stort sett fått identiska enkäter. Den enkät som skickades till dem som sitter kvar i fullmäktige är, för jämförbarhetens skull, så långt möjligt likadan som den som skickats till avhoppare, men skiljer sig i vissa avseenden då grupperna befinner sig i olika situationer. Vi har försökt använda frågor som ställts i tidigare undersökningar för att skapa förutsättningar för jämförelser över tid – även om vi samtidigt har varit måna om att skapa ett så bra mätinstrument som möjligt. Under arbetet med att utveckla enkäterna har mättekniska tester genomförts.⁵ Dessutom har utkast till enkäter använts för intervjuer med aktiva fullmäktigeledamöter i syfte att förbättra vårt frågebatteri.

Vilka har enkäten gått ut till? Samtliga personer som lämnat kommunfullmäktige i Östergötland under mandatperioden 2002–2006 och från valet 2006 fram till hösten 2009 ingår i urvalet. Bland dem som sitter kvar i fullmäktige sedan valet 2006 har var tredje valts ut genom ett systematiskt urval som gjorts utifrån en lista som sorterats efter personnummer. Syftet med en sådan urvalsprocedur har varit att säkra en god åldersmässig spridning bland respondenterna.

Svarsfrekvensen mellan de tre urvalsgrupperna varierar. När det gäller avhoppare är studien att betrakta som en totalundersökning – det finns med andra ord ingen urvalsosäkerhet för de resultat som avser avhoppare. Att en så stor andel som var tredje valts bland dem som sitter kvar i fullmäktige gör att resultaten avseende den delen blir statistiskt sett förhållandevis säkra. Samtidigt finns det andra former av osäkerhet än den mätbara osäkerhet som är förknippad med urvalsundersökningar, bland annat risken för snedvridna resultat på grund av bortfall.

Den enkät som gick ut till dem som sitter kvar i fullmäktige besvarades av 76 procent, vilket numera betraktas som en bra svarsfrekvens. Som befarat var bortfallet större bland dem som hoppat av. Av dem som hoppade av under

---

5 Vi vill tacka Gunilla Davidsson på SCB:s mättekniska laboratorium för värdefulla synpunkter på enkäten.

mandatperioden 2002–2006 besvarade 58 procent enkäten. Motsvarande andel bland dem som lämnade fullmäktige under mandatperioden 2006–2010 uppgår till 52 procent. Om ett bortfall leder till snedvridna resultat beror dels på bortfallets storlek, dels på om de svarande skiljer sig från dem som väljer att inte svara. Emellertid kan vi inte se några avgörande skillnader mellan dessa två grupper. Svarsviljan är något högre bland äldre än bland yngre, medan den är ungefär på samma nivå bland kvinnor som bland män. Även om vi inte hittat något som tyder på det bör man ändå ha i bakhuvudet att bortfallet *kan* ha en viss påverkan på resultaten.⁶

Östergötland och Sverige

Med risk för upprepning är det i sammanhanget värt att påminna om att enkätundersökningen berör fullmäktigeledamöter i de 13 östgötska kommunerna. Det finns en rad praktiska skäl till att vi valt att begränsa oss till att studera kommuner i just Östergötland. Samtidigt bör man vara medveten om att detta gör att undersökningens resultat rent statistiskt svårligen kan generaliseras till att gälla hela Sverige.

Trots denna begränsning är det viktigt att ställa frågan om det inte finns anledning att tro att våra resultat också skulle kunna ge en god bild av politikens villkor för svenska kommunpolitiker på ett mer generellt plan? Annorlunda uttryckt: Finns det anledning att tro att kommunpolitiken i Östergötland skiljer sig från hur det ser ut i övriga landet? Eller skulle Östergötland kunna betraktas som ett Sverige i miniatyr, så att de resultat vi finner kan säga något intressant om politikens villkor i svenska kommuner i allmänhet? För att åtminstone ge en antydning till svar på dessa frågor, har vi granskat om de östgötska kommunpolitikerna till sin sammansättning liknar eller skiljer sig från hur det ser ut i övriga landet.

Det finns vissa skillnader som förtjänar uppmärksamhet: Det är en något större andel kvinnor och personer över 50 år bland de valda till kommunfullmäktige i Östergötland jämfört med i riket som helhet. Samtidigt utgör utrikes födda och högutbildade något mindre andelar. Emellertid är skillnaderna små. På det hela taget kan man påstå att sammansättningen av kommunpolitiker i Östergötland i stort sett liknar hur det ser ut i riket i övrigt. Det gäller även andra egenskaper som vi har haft möjlighet att studera, som till exempel inkomst. Med andra ord har vi inte funnit något som tyder på att våra resultat avseende kommunpolitiker i Östergötland skulle skilja sig från övriga riket på några avgörande sätt.

---

6 För vidare information om enkätundersökningen, se undersökningens tekniska rapport som finns tillgänglig på <www.isak.liu.se/cks/politik?l=sv>.

Tabell 1. Valda till kommunfullmäktige i Östergötland och hela riket.
Fördelning efter olika bakgrundsvariabler. Procent

	Östergötland	Hela riket
Kvinnor	44	42
Män	56	58
18–29 år	3	5
30–49 år	33	37
50–64 år	56	49
65– år	8	9
Utrikes födda	5	7
Med eftergymnasial utbildning	42	47

Källa: SCB:s valstatistik.

En central fråga i sammanhanget är om avhopp är vanligare i Östergötland än i riket som helhet. En avgörande skillnad på den punkten skulle kunna ses som ett tecken på att de resultat vi presenterar inte kan vara giltiga för övriga landet. Lyckligtvis, för generaliseringsambitionernas skull, finns inga skillnader i det avseendet. Av alla dem som valdes in Sveriges 290 kommunfullmäktige 2002 valde 16,3 procent att lämna innan mandatperioden gick till sitt slut. Motsvarande andel bland fullmäktigeledamöterna i Östergötland var 16,6 procent. Skillnaden var med andra ord blott 0,3 procentenheter.

Sammantaget kan konstateras att även om resultaten från vår enkätundersökning rent statistiskt inte kan generaliseras till Sveriges samtliga kommuner, finns trots allt inte såvitt vi har kunnat se något som talar för att politikens villkor i Östergötland skulle skilja sig från hur det ser ut i riket i sin helhet. Därför, menar vi, borde resultaten i studien och de generella resonemang vi för kring dem, vara av intresse för alla som vill föra en diskussion kring politikens villkor i svenska kommuner i allmänhet.

3. Har den representativa demokratin problem?

Den representativa demokratins princip

För att sätta in rapporten i sitt rätta sammanhang, kan man inte undvika att säga några ord om det representativa styrelseskicket som princip och de funktioner som politiska partier förväntas fylla i detsamma. Låt oss därför börja med en beskrivning av systemets grundläggande karakteristika.

Man ska ha i åtanke att den representativa demokratin aldrig varit tänkt som en ungefärlig uppskattning av det direktdemokratiska idealet. Det handlar snarare om ett system som fullständigt medvetet bygger på idéer om *arbetsdelning* och *specialisering* i det politiska livet (jämför Holmberg 1999; Manin 2002). Den representativa demokratin är ett system där ett mindre antal personer som, efter en allmänt demokratiskt accepterad valprocedur, får förtroendet att under en begränsad tidsperiod fatta bindande beslut å det övriga samhällets vägnar.

En av systemets grundprinciper är att medborgarna frivilligt överlåter rätten att bestämma i gemensamma angelägenheter till en mindre grupp av individer. Men dessa beslutsfattare står under medborgarnas kontroll genom att de först blir tillsatta av medborgarna och därefter kan avsättas i samband med en demokratiskt accepterad valprocedur (Esaiasson 2002). Sålunda är representativ demokrati, krasst uttryckt, en villkorad maktkoncentration (Petersson m.fl. 1996: 34), där ansvarsutkrävandet, framför i allmänna val, är helt centralt. Konstruktionen är intelligent. Det är svårt att tänka sig en annan realistisk, demokratiskt legitim ordning än den representativa när det gäller att få till stånd ett system som dels förmår att väga samman samtliga medborgares vitt skilda krav och förväntningar på politiken, dels tydliggör ansvaret för fattade beslut, i så stora politiska system som nationalstater utgör (Birgersson & Westerståhl 1980: 18).

Det är här som partierna äntrar scenen. De moderna partiapparaternas framväxt hänger intimt samman med idén om det representativa systemet som det beskrivits ovan. Det råder samstämmighet om att det moderna partiet är en 1800-talsuppfinding (Sartori 1976), och att uppkomsten av moderna partiapparater också markerar inträdet till det Robert A. Dahl (1989) har kallat ”demokratins andra transformation”. Vid den andra transformationen över-

gavs nämligen det direktdemokratiska idealet till förmån för ett representativt styrelseskick inom ramen för nationalstater (Manin 2002).

Det är precis här som idén med den representativa demokratin kan knytas samman med de politiska partierna. Partierna har nämligen kommit att fylla avgörande funktioner i – och i princip vara synonyma med – det representativa styrelseskicket. Dessa funktioner har med tiden blivit nödvändiga för att skänka det representativa systemet legitimitet. I praktiken är det få som skulle ifrågasätta påståendet att moderna demokratier i grunden är partidemokratier som förutsätter existensen av välutvecklade partiapparater med internt väl fungerande procedurer för bland annat delegation och förankring. Detta har länge varit välkänt. Redan på 1920-talet konstaterade Hans Kelsen (återgiven i Manin 2002) att demokrati oundvikligen också är detsamma som partidemokrati. Samma gjorde James Bryce (1921). I det svenska sammanhanget var Gunnar Dahlberg och Herbert Tingsten (1937) tidigt ute med att konstatera att partierna var direkt avgörande för demokratins funktionssätt. Även för dem var den demokratiska staten i realiteten att betrakta som en partistat. Något år senare fastslog den inflytelserike samhällsvetaren Elmer Eric Schattschneider (1942: 1) att politiska partier *de facto* skapade det vi idag kallar demokrati, och att man helt enkelt inte kan föreställa sig moderna demokratier utan partier som systemets huvudrollsinnehavare.

En nutida betraktare kan nicka instämmande åt detta. Sättet på vilket politiken har organiserats har fått till följd att den absoluta majoriteten av världens demokratier är just representativa system som utan större åthävor kan ges etiketten ”partidemokratier”.⁷ Den demokratiska legitimiteten för dessa system bygger huvudsakligen på att partier vid val presenterar program som de sedan försöker genomföra om de får väljarnas förtroende. Väljarna antas huvudsakligen vara framåtsyftande när de röstar och ger – via rösthandlingen – sitt godkännande av partiets program. Vid därpå följande val utkräver de ansvar genom att godkänna eller underkänna partiets prestationer under mandatperioden som passerat (Holmberg 1999: 10f). Detta får utgöra en introducerande bild av partiernas roll i den representativa demokratin.

Vad är det då, mer precist, som har gjort att partierna kommit att betraktas som oumbärliga för det representativa systemets legitimitet och funktionsätt? Partiernas existensberättigande ligger i att de – genom att väga samman och förmedla de åsikter, viljor och önskemål som finns bland individerna i ett givet samhälle – är *länkar* mellan medborgarna och de representanter som fat-

---

7 Något anekdotiskt kan anmärkas att det finns undantag från regeln att moderna demokratier alltid är partidemokratier. Det finns ett par självständiga ö-stater som i allra högsta grad ska betraktas som demokratier, men som tycks klara sig bra utan politiska partier (Anckar & Anckar 2000).

tar kollektivt bindande beslut i valda församlingar på olika nivåer. Partiernas betydelse sammanfattas bra i Demokratiutredningens slutbetänkande (SOU 2000:1: s. 29):

De politiska partierna har en nyckelroll för mobilisering, debatt, kontroll och ansvarsutkrävande. Ingen kan ersätta dem i rollen av att samla ihop och kanalisera opinioner. De är överlägsna när det gäller att föra och väga samman åsikter och uppfattningar till helhetsorienterade politiska plattformar.

Det är alltså själva *potentialen*, möjligheten att koppla samman medborgarnas åsikter, viljor och önskemål till det exekutiva politiska beslutsfattandet om hur våra gemensamma resurser ska användas – och därmed skänka legitimitet åt de politiska besluten – som motiverar partiernas centrala roll i demokratiska system. Flera introduktioner i ämnet har sammanfattat partiernas uppgifter på ett pedagogiskt sätt (se Erlingsson m.fl. 2005; Bäck & Möller 2003; Petersson m.fl. 2000). Sammanfattningarna brukar framhålla följande uppgifter:

- Att *artikulera* och *aggregera*. Partierna bör ha förmågan att plocka upp de preferenser, synpunkter och behov som rör sig bland medborgarna och föra in dessa på den politiska dagordningen. De bör aktivt fånga upp opinioner, omformulera dessa till politiska förslag och åtgärder, för att därigenom representera de olika politiska strömningar som finns inom befolkningslagren. Detta är partiernas *artikuleringsfunktion*. I nästa steg handlar det om att försöka göra prioriteringar mellan alla de olika mål som de skilda medborgaropinionerna ger upphov till. Från ett stort antal motstridiga intressen ska partier formulera strategier för att kunna väga samman dessa intressen till ideologiskt sammanhållna politiska ”paket”. Detta är partiernas *aggregeringsfunktion* som skiljer dem från rena intressegrupper.
- Att *kanalisera*. Partierna bör fungera som kanaler såväl uppåt som nedåt i det politiska systemet. ”Uppåtkanalen” täcks in av den föregående punkten då den handlar om artikulerings- och aggregeringsfunktionerna: att forma medborgarnas synpunkter och önskemål till konkreta politiska beslut. ”Nedåtkanalen” är emellertid annorlunda. Här handlar det om partiernas förmåga att *förankra* svåra politiska beslut bland sina medlemmar och medborgarna, att skapa förståelse för politikens villkor för att därmed *legitimera* bekymmersamma politiska avvägningar för såväl partimedlemmar som medborgare.
- Att *socialisera*, *aktivera* och *rekrytera*. Det är viktigt att inte bara tänka på partier som rena avspeglings av samhällets konfliktstrukturer. Om arti-

kulering, uppåtkanalisering och aggregering vore partiernas enda funktioner skulle man teoretiskt kunna konstruera ett system helt utan partier, där folkomröstningar eller opinionsmätningar registrerar medborgarnas önskemål, och byråkratier utarbetar system för att implementera dessa. I en demokrati ställs emellertid krav på att medborgarnas önskemål bör vara grundade i debatt och eftertanke. Här fyller politiska partier minst tre viktiga funktioner. (i) Att vara mötesplatser där medborgarna *socialiseras* till politisk medvetenhet och där man stimulerar till politisk debatt. (ii) Som arenor har partierna också en *aktiveringsfunktion*, de är viktiga för medborgarnas samhällsengagemang och politiska ansvarstagande. (iii) Kopplat till dessa socialiserings- och aktiveringsfunktioner har partierna även en *rekryterings- och utbildningsfunktion*. De ska nämligen rekrytera och skola kandidater som ska styra morgondagens samhälle.

För vår del är det intressant att man inom partiforskningen med allt större intensitet börjat debattera huruvida – och i så fall i vilken utsträckning – partierna har fått problem att fullgöra dessa kärnfunktioner, framför allt att fungera som goda länkar mellan medborgarna och de styrande förtroendevalda i den demokratiska processen (t.ex. SOU 2000:1: s. 165f). Nedan redogör vi därför för några tänkbara orsaker till de problem som forskningen hävdar att partierna har, samt för några av de symptom som brukar tas till intäkt för att den representativa demokratin dras med vissa legitimitetsproblem.

Har partierna och den representativa demokratin problem?

Mats Bäck och Tommy Möller (2003) har gjort ett viktigt påpekande, som ofta förbises och därför tål att upprepas: Den ständigt uppblossande debatten om partiernas kris är perspektivlös. Åtminstone sedan 1960-talet har forskare tävlat om att oroa sig för partiernas framtid. Därför bör man ta larmrapporter om sjunkande interndemokrati och minskad väljarkontakt med en nypa salt. Som Jan Teorell (1998: 341) uppmärksammar, saknas nämligen undersökningar av hur partiernas interndemokrati fungerade förr i tiden. Teorell (1998: 344f) beskriver problemet i termer av en ”nostalgisk synvilla”:

[F]örst [postulerar forskarna] ett ursprungligt idealtillstånd, en interndemokratis lustgård; sedan jämförs detta med den för demokratin så nedslående nutiden, varpå slutsatsen att det blivit sämre blir ofrånkomlig [...] Idag är det fler än för 30 år sedan som inifrån kräver förbättrad interndemokrati i partierna. Av

detta dras den felaktiga slutsatsen att den interna demokratin har försämrats. Men i själva verket kan alltså den interna demokratin i partierna rent av vara bättre än förr – om än inte fullt så bra som medlemmarna nu skulle önska.

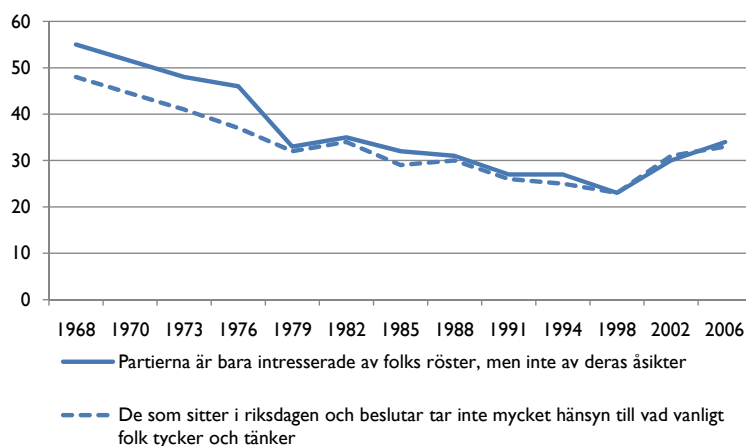
Vi delar dessa uppfattningar. I samma andetag vill vi dock understryka att det *inte* betyder att man kan luta sig tillbaka, sätta på skyggglappar och negligera de tendenser som antyder att partierna brottas med vissa verkliga problem. Låt oss kortfattat ge en översikt över de mest uppenbara områdena där partierna tycks dras med bekymmer, sett till vilka uppgifter de bör fylla i den representativa demokratin.

Ökad misstro mot partier och politiker

Vad gäller den så kallade artikulerings- och aggregeringsfunktionen, finns det en hel del siffror som tyder på att medborgarna inte tycker att partierna är särskilt bra på att vara lyhörda inför deras synpunkter. Om vi riktar blicken mot kommunal nivå, visar Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundets gemensamma undersökning *Jag hör av mig ...* (2004: 21) att endast 22 procent av de tillfrågade instämmer i påståendet ”Om jag försöker påverka politiken i min kommun tror jag det ger resultat”. Omvänt tror hela 63 procent att det inte skulle ge *något* resultat om de ansträngde sig för att försöka påverka kommunpolitiken. Om en av partiernas uppgifter är att plocka upp de åsikter som rör sig ute i de bredare befolkningslagren, är dessa siffror knappast uppmuntrande.

Medborgarnas tilltro till förtroendevalda ger också en viss vägledning om deras uppfattningar om hur lyhörda och tillgängliga partiorganisationerna är. Sedan 1968 har de svenska valundersökningarna mätt förtroendet för partier och politiker. Medborgarna har fått instämma i, eller ta avstånd från, två frågor: ”Partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter”, samt ”De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker”. Figur 1 på nästa sida visar utvecklingen över tid (Oscarsson & Holmberg 2009: 11):

Figur 1. Politiskt förtroende (andel som tar avstånd till resp. påstående) 1968–2006

Källa: Valundersökningarna, SCB/Göteborgs universitet.

Sedan 1968 tar en sjunkande andel av befolkningen avstånd från påståendena att riksdagsledamöter inte tar mycket *hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker* samt att *partierna bara är intresserade av folks röster men inte deras åsikter*. År 1998 var det endast 23 procent som tog avstånd från dessa påståenden. Det verkar dock som om det på senare år har skett ett visst uppsving för det politiska förtroendet i Sverige (se även Holmberg & Weibull 2009). Samtidigt är det fortfarande en bra bit kvar till de förtroendesiffror som rådde på 1960-talet. Bilden mörknar något när vi ser närmare på Medieakademiens förtroendebarmeter, vilken har mätt svenskarnas förtroende för viktiga samhällsinstitutioner sedan 1997. Av den framgår att de politiska partierna konstant har rankats *lägst* eller *näst lägst* (man har växlat dessa positioner med EU-kommissionen) av de institutioner som betygsatts.⁸ Inte heller detta är något gott betyg åt partiernas förmåga att fånga upp åsikter och viljor bland medborgarna.

Valundersökningens och förtroendebarmeterens frågor är formulerade för den nationella nivån. Situationen är tyvärr inte bättre när det kommer till

8 Den fråga man har fått svara på är "Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande institutioner och verksamheter sköter sitt arbete?". Universitetet har sedan mätningens start legat i förtroendeligan topp (med noteringen 64 för 2009). Samma år låg partierna näst sist med betyget 16 – bara Arbetsförmedlingen klarade sig sämre. Jämfört med de andra institutionerna som betygsatts klarar sig partierna anmärkningsvärt dåligt. Inte minst mot bakgrund av de den allmänna politikermisstron verkar ha mildrats, är det något överraskande att man inte märker av någon återhämtning för just partierna.

medborgarnas förtroende för kommunpolitiker. Visserligen är siffrorna numera drygt sex år gamla, men i undersökningen *Jag hör av mig ...* (2004: 42) framkommer att 45 procent av medborgarna anser att kommunpolitiker inte lyssnar till de synpunkter som folket för fram. 39 procent anser dessutom att kommunpolitikerna inte ens är ärligt intresserade av vårt allmänna bästa. Mot bakgrund av dessa data kan man drista sig till en försiktig slutsats. Medborgarna upplever att det inte är särskilt lätt att få gehör för sina synpunkter hos partierna. Givet de redovisade resultaten är det okontroversiellt att beskriva kanalen mellan icke-medlemmar och svenska partiorganisationer som igenslammad.⁹

Sjunkande medlemstal

Historiskt sett har höga medlemstal setts som något önskvärt för de politiska partierna. Ett stort medlemstal torde signalera viss status. Det faktum att många kan tänka sig besväret att betala medlemsavgift visar på partiets relativa styrka visavi de konkurrenter som har färre medlemmar. Men det har – historiskt sett – funnits betydligt viktigare, praktiska skäl till att ha många medlemmar:

- Man har behövt medlemmarna som *ambassadörer* för partiet. Medlemmarnas roll som opinionsbildare genom utdelare av flygblad, dörrknackning och torgmöten har varit viktiga instrument i exempelvis valrörelser.
- Man har behövt medlemmarna som *opinionsmätninginstrument*. Medlemmarna har traditionellt varit viktiga för partiledningen på så vis att de

---

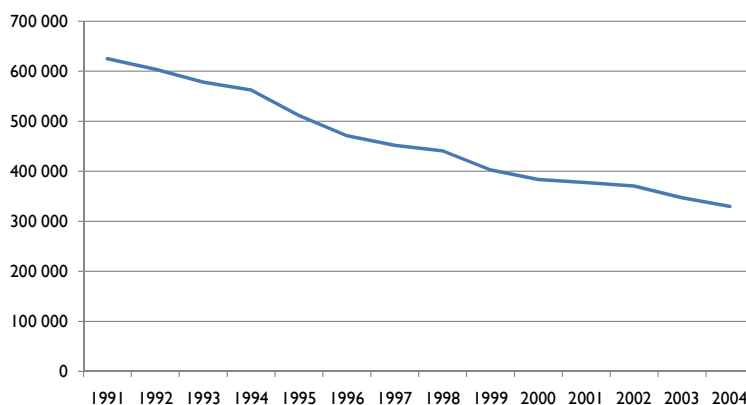
9 Detta bekräftar bilden från ännu äldre mätningar av förtroendet för kommunpolitiker i Västsverige från 1992 ("Väst-SOM") som exempelvis Möller (1999: 37ff) och Bäck (2000: 11f) återger: 32 procent av intervjupersonerna ansåg att kommunstyrelsen skötte sin uppgift ganska dåligt eller mycket dåligt. När kommunpolitikerna dessutom jämfördes med 12 andra yrkesgrupper hamnade "kommunens politiker" på näst sista plats – i samma klass som de då så skandaliserade bankdirektörerna, vilket fick Henry Bäck att skriva: "[k]ommunpolitikerna intog med andra ord positionen som 'småtjuvar'". Efter en viss förtroendeuppgång 1995, rasade förtroendet åter i 1996 års mätning: av 15 samhällsinstitutioner som betygsattes fick kommunstyrelserna allra sämst betyg (Holmberg & Weibull 1997: 81; jämför Johansson m.fl. [2001: 201] där kommunpolitikerna enbart klarar sig bättre än landstingspolitiker och, hör och häpna, sistaplatsens "politiska partier" i allmänhet). Detta mönster för den svenska lokala politiken förefaller märkligt nog avvika från det internationella mönstret. Förtroendet tenderar nämligen generellt sett att vara högre för lokala politiker och institutioner än för nationella dito i andra jämförbara länder (Möller 1999). Ett skäl till den speciella svenska situationen diskuteras av Strandberg (1996) som menar att svenska kommunpolitiker ofta orättfärdigt blir skuldbelagda för vad rikspolitiker gör och inte gör, och att detta åtminstone delvis hänger samman med oklara ansvarsförhållanden och det konstitutionellt oklara kommunala självstyret.

kunnat ge partiet en uppfattning om vilka stämningar som rör sig bland väljarna, ute på arbetsplatserna och bland grannarna i närområdet.

- Partierna var förr *ekonomiskt beroende* av medlemmarna, då partiernas finansiering till stor del bestod just av medlemsavgifter.

Givet de traditionella behoven av höga medlemstal, *borde* partierna uppleva det som en högst oroväckande utveckling att nästan hälften av alla partimedlemmar försvann mellan 1991 och 2004 (Petersson 2005).¹⁰

Figur 2. Antal medlemmar i de politiska partierna 1991–2004

Källa: Petersson 2005.

Ser man emellertid krasst på den negativa medlemsutvecklingen, är det möjligt bara – sett från partiernas horisont – i statusavseendet som partierna upplever det som ett reellt problem att partimedlemmarna blir färre. Varför? Man behöver knappast många medlemmar som ambassadörer för partiet längre. Kampanjerna har förändrats en hel del, och sannolikt når man mer effektivt ut med sina budskap via köpta reklamplatser eller starka personligheter som

10 Medlemstappet är inte lika stort inom alla partier – variationer finns (se Petersson 2005). Siffrorna är ett par år gamla, men inte mycket tyder på att det skett någon återhämtning. Även om man bör ha en rejält källkritisk hållning till uppgifter på wikipedia, ger de ändå en indikation på att läget snarast är det omvända. Jämför man med medlemssiffrorna det årtal Peterssons studie avslutades, 2004, tycks saken vara sådan att Socialdemokraterna tappat, i runda slängar, 33 000 medlemmar sedan 2004/05, Moderaterna runt 800, Centerpartiet drygt 32 000, Kristdemokraterna 2 000, Folkpartiet 2 600 och Vänsterpartiet 3 000. Enligt samma källa är Miljöpartiet det enda parti som ökat medlemsmässigt under denna period, från 7 128 till 10 635, det vill säga med cirka 3 500 individer ("Lista över politiska partier efter antal medlemmar", 2010-06-08).

kommunicerar sitt budskap via televisionen eller andra medier.¹¹ Man behöver inte heller höga medlemstal för att plocka upp vilka åsikter det är som rör sig ute bland medborgarna – detta får man sannolikt mer exakt genom opinionsmätningar och fokusgrupper. Slutligen behöver man inte heller några större medlemsskaror för ekonomins skull. Sedan 1965 har de svenska partierna suttit i den synnerligen gynnsamma situationen att de själva kunnat besluta om partistödets omfattning. Partierna har med tiden ökat sin finansieringsandel med skattepengar när medlemsdelen sjunkit. I dag svarar det statliga och kommunala partistödet för så mycket som 70–80 procent av partiernas finansiering, medan medlemsavgifterna endast svarar för 4–5 procent (SOU 2004:22: s. 34f, s. 44f).

Även om de sjunkande medlemstalen inte behöver innebära något akut problem för partierna i dessa avseenden, kan vi hursomhelst konstatera att de signalerar någonting om partiernas legitimitet, och – om man nu förfäktar ett folkrörelseorienterat, lite mer deltagardemokratiskt ideal – ett potentiellt problem för de politiska beslutens legitimitet. Emellertid finns det faktiskt ett viktigt, och reellt problem som färre medlemmar kan innebära för partierna, nämligen att det blir svårare att få tag på individer som är villiga att stå på partiets valsedlar och ta på sig politiska förtroendeuppdrag.

Svårigheter att finna aktiva till politiska uppdrag

En av partiernas huvudfunktioner är att fullgöra den så kallade rekryteringsfunktionen. Partierna är det representativa demokratiska systemets huvudinstrument för att lösa uppgiften att finna och engagera lämpliga personer till de församlingar som ska fatta politiska beslut. Sett över en trettioårsperiod står det bortom allt tvivel att partierna har fått allt svårare att fylla även denna funktion – det har helt enkelt blivit allt mer problematiskt att hitta tillräckligt antal kandidater som är villiga att stå på valsedlar inför kommunfullmäktigeval. Siffrorna på nästa sida är återskapade från Gidlund och Möller (1999: 33), och illustrerar väl de tilltagande rekryteringsproblemen:

---

11 Möjligen kan 2008 års amerikanska presidentvalskampanj medföra en pånyttfött intresse för dörrknackning som kampanjverktyg, men det återstår att se.

Figur 3. Andel partiorganisationer med brist på kandidater till fullmäktigeval 1979–1998. Procent

Källa: Gidlund & Möller 1999.

Vad säger diagrammet? Vid tre olika tillfällen (1979, 1991 och 1998) har de lokala partiorganisationerna fått besvara frågan "Hur var tillgången på personer som var villiga att ställa upp vid nomineringarna till kommunfullmäktige inför valet". Svartspersonerna fick välja mellan följande svarsalternativ: "mer än tillräcklig", "tillräcklig", "ej fullt tillräcklig" och "klart otillräcklig". I diagrammet redovisas andelen som svarar "ej fullt tillräcklig" eller "klart otillräcklig". Som synes har denna andel ökat kraftigt under de 19 år som passerade mellan mätillfällena 1979 och 1998 – från 13 till 28 procent. Andelen partiorganisationer som upplever problem med att finna personer som är villiga att stå som nominerade till kommunfullmäktigeval har med andra ord ökat över tid. Tyvärr saknas mer uppdaterade siffror om vad som har skett under de gångna 12 åren. Anekdotiskt orienterade intryck, inhämtade från samtal med representanter för flera av partiernas lokalorganisationer, antyder att problemen i vart fall inte har mildrats. Gidlund och Möller (1999: 34) sammanfattar problembilden för partierna, och för den representativa demokratin, på följande sätt:

Utvecklingen är totalt sett logisk mot bakgrund av den allmänna medlemsminskningen. Men framförallt är den bekymmersam. Partierna håller sakta men säkert på att dräneras på såväl medlemmar som kandidater till de olika förtroendeposterna i det politiska systemet.

Sammanfattning

I inledningen av detta kapitel konstaterades att partiernas roll som den representativa demokratins huvudrollsinnehavare motiveras av att de fullgör några centrala funktioner: (i) att *artikulera* och *aggregera* medborgarnas viljor och önskemål; (ii) att *kanalisera*, det vill säga bland annat att förankra svåra beslut, och förklara för medborgarna varför de är nödvändiga samt (iii) *rekrytera*, *socialisera* och *utbilda* de som ska bli våra framtida politiska ledare. Den manne något skissartade genomgången ovan understryker någonting viktigt. Vad gäller samtliga dessa punkter kan man notera att partierna tycks ha uppenbara, och troligen ökande, problem.

I den här rapporten riktar vi vår uppmärksamhet i allt väsentligt mot rekryterings-, socialiserings- och utbildningsfunktionen. Framställningen ovan har visat att partierna har förlorat medlemmar i rask takt under de senaste decennierna. Detta har bland annat fått till följd att allt fler av partiernas lokala partiorganisationer har problem med att finna personer som är villiga att stå som nominerade på listorna inför val till kommunfullmäktige. Detta faktum gör det angeläget för partierna att bevara engagemanget hos de människor som en gång valts in i fullmäktige, så att de inte hoppar av från sina uppdrag. Det är här vår undersökning blir högst relevant. Givet att partierna har svårt att engagera människor i partipolitiken, samt att nästan var sjätte förtroendevald väljer att avbryta sitt uppdrag innan mandatperioden gått ut, står två frågor i fokus: Varför engagerar man sig i partipolitiken? Och varför bestämmer man sig för att hoppa av uppdrag i förtid? Med beskrivningen från detta kapitel i bakhuvudet kan vi nu gå vidare till bokens mer empiriska kapitel.

4. Att engagera sig partipolitiskt

Introduktion

I den svenska forskningen om politiskt deltagande dominerar studier av antingen valdeltagande (exempelvis SOU 1999:132) eller politiskt deltagande vid sidan om de representativa institutionerna, som till exempel deltagande i ”deltagardemokratiska experiment” eller engagemang i enfrågerörelser av olika slag (jämför Montin 1998, kap 5–8; Amnå 2008).¹² Detta är ett lika märkligt som beklagligt sakernas tillstånd. Implikationen är nämligen att kunskapen om den typ av deltagande som i allt väsentligt bär upp vårt demokratiska system – deltagandet i de politiska partierna – är otillräckligt utforskat. Detta gäller över huvud taget forskning om den representativa demokratis absoluta huvudrolls innehavare – partierna. Faktum är att de politiska partierna inte studerats i någon nämnvärd utsträckning inom svensk samhällsvetenskap, ett faktum som fångas på ett träffsäkert sätt av Henrik Oscarsson (2009):

[P]artiforskningen [är] tunn i Sverige ... Under 1995–2005 kan man räkna statsvetenskapliga avhandlingar om partier på händernas fingrar. Vi ser få statsvetare i bänkraderna på partikonventionen. Det finns politiska journalister som har bättre koll på vissa partier än vad statsvetarna har. Frågan är om det inte är snudd på tjänstefel av den svenska statsvetarkåren. Vi saknar systematisk kunskap om en av den representativa demokratis huvudaktörer: partierna.

Med denna rapport försöker vi bidra till att åtgärda de brister som finns inom svensk parti- och deltagarforskning. I detta kapitel gör vi det genom att närma oss frågan om hur det kommer sig att människor engagerar sig i partipolitiken. Vi inleder kapitlet med en kort översikt över forskningsinriktningar inom om-

---

12 En talande illustration över hur inriktningen mot alternativa former av deltagande kan se ut, är hur Erik Amnå (2008: 19) väljer att definiera samhällsengagemang i sin studie: ”Jag riktar inte min uppmärksamhet mot något beteende utan samhällsengagemanget betraktar jag helt enkelt som en orientering, en attityd, en känsla eller en intellektuell hållning som riktar mot förhållanden av betydelse för medborgare utanför den närmaste familje- och vänkretsen.”

rådet politiskt deltagande, för att sedan försöka besvara frågan hur det kommer sig att vissa människor i slutänden väljer att bli politiskt förtroendevalda.

Forskningsläget

– individegenskaper samspelar med kontextuella faktorer

Allmänt kan sägas att analysmodeller som utgår ifrån individernas socioekonomiska resurser haft en särställning inom forskningen om politiskt deltagande. Ansatsen förknippas främst med Sidney Verba och Norman H. Nie (1972), och den har kommit att användas i de allra flesta empiriska studier inom denna forskningsgenre (se Leighley 1995). En anledning till detta är, förstås, att den har visat sig vara fruktbar. Ett stort antal studier har bekräftat prediktionen att socioekonomisk status, medborgaranda och politiska resurser intimt hänger samman med politiskt deltagande.

Samtidigt är modellens dominans problematisk, åtminstone om man på ett mer inträngande plan intresserar sig för varför människor blir politiskt aktiva. Frågan om individers socioekonomiska status tar oss nämligen inte ett dugg närmare en lösning på det så kallade ”samarbetsproblem” som Mancur Olson (1971) en gång formulerade. Något förenklat går det ut på följande: Påtryckningsgrupper arbetar oftast för någon intressegrupps gemensamma bästa. När en enskild individ ställs inför valet att investera sin tid, sina pengar och energi på att antingen aktivera sig i en sådan organisation, som exempelvis ett politiskt parti, eller lägga ned sin tid, pengar och energi på privata livsprojekt (till exempel familj eller fritidsintressen), är den teoretiska förutsägelsen att individen väljer det senare alternativet. Alltså, att han eller hon väljer att *inte* investera sin tid, pengar och energi för att på något sätt lägga ned ansträngningar för det gemensammans bästa, utan istället satsa på privata livsprojekt.

Men, frågade sig Olson, varför ser vi ändå att massor av människor engagerar sig i olika typer av organisationer och påtryckningsgrupper? Hans egen lösning på samarbetsproblemet blev att människor väljer att gå med i exempelvis politiska partier, eller andra påverkansgrupper, helt enkelt om det finns någon privat vinning – så kallade ”selektiva incitament” – associerade med deltagandet. Hans slutsats är sålunda att egenintresset trots allt förklarar deltagandet. Oavsett vad man tycker om Olsons egna svar på frågan, ringar det samarbetsproblem som han en gång formulerade in bekymret med de socioekonomiska resursmodellerna: Deras fokus på *vem* som deltar i olika former av politisk aktivitet, svarar över huvud taget inte på den betydligt mer pregnanta frågan om *varför* personer väljer att engagera sig i organisationer av typen politiska partier (se även Leighley 1995).

På senare år har det dessutom från olika håll framförts kritik mot att den tidigare forskningen har varit alltför individcentrerad och att den därmed inte har förmått ge tillräcklig uppmärksamhet åt betydelsen av kontext och institutioner (exempelvis Leighley 1995; Morales 2009). Det är knappast någon som skulle hävda att individens bakgrund, resurser, sociala status och attityder *saknar* betydelse. Men människor befinner sig också i ett sammanhang där de interagerar med andra individer, med organisationer och institutioner. Och detta är centralt: Förknippat med den kontext som individen befinner sig i, finns nämligen sannolikheten att bli tillfrågad om att delta i en politisk aktivitet. Detta hänger givetvis samman med i vilken utsträckning politiska aktiviteter förekommer i individens närhet. Mobiliseringen av personer har på så vis kommit att få en större uppmärksamhet i forskningen. Detta betyder emellertid inte att socioekonomiska faktorer försvinner ur bilden helt.

Som Jan E. Leighley (1995) understryker, socioekonomisk grupptillhörighet är inte bara korrelerad med politiska resurser, utan även med sannolikheten att hamna i situationer där man möter mobiliserande aktiviteter, formella eller informella, som innebär erbjudanden att delta politiskt. Ett modernt exempel på ett sådant forskningsresultat, i just det svenska sammanhanget, kan hämtas från Per Strömblad och Gunnar Myrbergs (2008: 2) analys av hur bostadsområden påverkar sannolikheten för politiskt deltagande. De visar hur socioekonomiska skillnader mellan olika stadsdelar påverkar utsikterna för en slumpvist utvald individ att få en förfrågan om att delta i politiska aktiviteter: ”I bostadsområden präglade av arbetslöshet och bidragsberoende är chansen att bli politiskt rekryterad väsentligt lägre än i andra områden, oberoende av vilka egenskaper en given individ i övrigt har”. Med andra ord, den omgivning man vistas i tycks spela minst lika stor roll – om inte större – än den socioekonomiska statusen. Vi kommer att få anledning till att återkomma till detta generella resultat längre fram i kapitlet.

Hur och varför blir man förtroendevald?

Om detta, om än grovhugget, ringar in forskningsläget, hur ska man operativt gå till väga för att ta reda på hur det står till med viljan att ge sig in i den svenska lokala partipolitiken? Hur ska man kunna svara på frågan om vilka mekanismer som är avgörande för att någon ska önska att ge sig in i den världen?

I syfte att undersöka vad som gör att vissa personer tar på sig ett förtroendeuppdrag, är det en god idé att dela upp vägen till uppdraget i ett antal steg. Dessa steg har bland annat beskrivits som ”kinesiska askar” eller ”läckande rör” (se Prewitt 1970; Bäck 2000). Oavsett val av metafor, är tanken att om

vi initialt utgår från befolkningen som helhet, finns det ett antal steg på vägen till ett förtroendeuppdrag som innebär att stora grupper successivt försvinner. Genom ett sådant stegvist förfarande når vi slutligen fram till dem som utgör våra kommunpolitiker. Vägen till kommunfullmäktige kan på så vis delas in i fem grundläggande steg. För att en kommuninvånare ska nå ända fram till fullmäktige krävs att han eller hon är:

1. Valbar
2. Uppdragsvillig
3. Partimedlem
4. Nominerad i val
5. Invald

Det bör framhållas att detta är en förenklad bild av vägen till ett förtroendeuppdrag. Exempelvis kan en person kandidera för ett parti utan att vara medlem, även om det är sällsynt. Det finns även andra förtroendeuppdrag än fullmäktigeuppdraget, och dessa uppdrag kan man förstås erhålla utan vara invald i kommunfullmäktige eller ens ha kandiderat. Samtidigt återfinns de allra flesta som erhåller sådana uppdrag med bland de nominerade kandidaterna. I den här rapporten fokuserar vi dessutom i första hand på fullmäktige, som i sin egenskap av den folkvalda församlingen i kommunerna intar en särställning.

Det är även värt att understryka att det ligger i förklaringsmodellens natur att de medvetet utgör förenklingar av verkligheten. Det ska inte betraktas som en brist, utan det är just genom förenklingen som modellen har sitt värde. I det här fallet består det värdet i att modellen hjälper oss att se var i processen som olika personer faller ifrån på vägen mot en plats i fullmäktige. I fortsättningen av kapitlet kommer vi därför att följa dessa fem steg. Vi utgår initialt från befolkningen i sin helhet, för att till slut landa i en uppsättning folkvalda kommunpolitiker.

Valbar

Det första steget till att bli invald i kommunfullmäktige består i att över huvud taget vara valbar. Om du inte är valbar finns ingen chans att komma in i fullmäktige. De invånare i en kommun som inte är valbara är dock få. Kriterierna för att vara valbar är desamma som att för att få rösta – om man får rösta i ett val är man också valbar.

Det kriterium som hindrar flest kommuninvånare från att vara valbara är kravet på att ha uppnått 18 års ålder på valdagen. Även om det finns diskussioner kring exakt var den åldersmässiga gränsen bör gå, och den har sänkts ett an-

tal gånger tidigare, är det sannolikt få som skulle kunna tänka sig ett valsysteem där det inte fanns någon åldersmässig gräns för att få rösta.¹³ Ungdomsåldern är dessutom till sin natur övergående. De som av åldersskäl stoppas från att kandidera till kommunfullmäktige i dag, har sitt framtida vuxna liv på sig att förverkliga eventuella ambitioner om att bli förtroendevald.

En andra grupp kommuninvånare som hindras från att bli valda är vissa utländska medborgare. För medborgare i något EU-land, Norge och Island räcker det att vara 18 år eller äldre och folkbokförd i Sverige för att få rösta, och därmed också vara valbar. För övriga utländska medborgare krävs emellertid att de måste ha varit folkbokförda i Sverige i minst tre år. Det är dock en mycket liten andel av befolkningen som har fyllt 18 år som inte kan kandidera i val till kommunfullmäktige.¹⁴

Vi kan alltså konstatera att det är få som av valsystemet hindras från att komma in i kommunpolitiken. Om det första steget består i att ha möjligheten att kandidera till fullmäktige, är nästa steg att faktiskt vilja kandidera. Det är till det steget vi nu flyttar blicken.

Uppdragsvillighet

Enligt en enkätundersökning som Kommundemokratikommittén lät genomföra år 2000, hade cirka 1 procent av medborgarna mellan 18 och 74 år minst ett kommunalt förtroendeuppdrag. Ytterligare 15 procent uppgav att de skulle kunna tänka sig att ta på sig ett sådant uppdrag om de blev tillfrågade (Nielsen 2001). Omvänt innebär det att 84 procent av de tillfrågade inte kan tänka sig ett förtroendeuppdrag ute i kommunerna.¹⁵ En något högre andel uppdragsvilliga framträder i de undersökningar av Västra Götaland som SOM-institutet

---

13 År 1965 skedde en sänkning av rösträttsåldern från 21 till 20 år, och ytterligare en sänkning till 19 år skedde år 1969. Den nuvarande rösträttsåldern 18 år trädde i kraft år 1975. På senare tid är det Miljöpartiet som har drivit frågan om en sänkning hårdast. Tilläggas bör att en statlig utredning (SOU 1996:111) föreslog sänkt rösträttsålder vid kommunval och kommunala folkomröstningar, ett förslag som alltså aldrig fått gehör av någon majoritet i riksdagen.

14 Andelen utländska medborgare som inte är röstberättigade och därmed valbara varierar över tid och hänger samman med invandringen. Preliminära siffror visar att vid 2010 års val kommer andelen av befolkningen över 18 år som inte är röstberättigad och valbar att uppgå till cirka 3 procent.

15 Det finns dessutom anledning att tro att den siffran skulle bli än högre om undersökningen även inkluderat dem 75 år och äldre och om man inte haft något bortfall. Det senare då det är rimligt att anta att de personer som inte vill svara på frågor kring förtroendeuppdrag är än mindre intresserade av att ta på sig sådana uppdrag.

genomför (Johansson & Nilsson 2010). År 2009 var det 5 procent som uppgav att de absolut kunde tänka sig att ta på sig ett uppdrag i hemkommunen för ett politiskt parti som de sympatiserar med. Ytterligare 15 procent svarade ”ja, kanske”.

Vad säger dessa siffror oss? För de allra flesta respondenter uppfattas enkätfrågan sannolikt som synnerligen hypotetisk. Om man över huvud taget inte har funderat över att ge sig in i kommunpolitiken, är det säkert svårt att ge ett genomtänkt svar när man sitter med enkäten framför sig. Det är möjligt att en del av dem som uppger att de inte kan tänka sig att ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag, skulle kunna övertalas att göra det. Å andra sidan är det förmodligen en del av dem som uppger att de kan tänka sig att ta på sig ett sådant uppdrag som skulle ändra sig om saken faktiskt hamnade i ett skarpt läge. Att uppge att man är uppdragsvillig i en enkätundersökning är på intet sätt förpliktigande. Även med dessa brasklappar i åtanke, kan vi ändå vara trygga i slutsatsen att de allra flesta medborgare helt enkelt inte vill ikläda sig rollen som kommunalt förtroendevald, och på så vis bära upp den representativa demokratin och ta ansvar för det gemensamma beslutsfattandet.

Är den generella bristen på uppdragsvillighet ett problem, och hur stort är det i sådana fall? I samma andetag som vi konstaterar att lejonparten av medborgarna inte kan tänka sig att ta på sig förtroendeuppdrag, är det värt att påminna om att det inte är särskilt många som behöver rekryteras till kommunpolitiken för att fylla de uppdragsposter som finns där. År 2007 uppgick antalet förtroendevalda i de svenska kommunerna till cirka 39 000 personer (Persson & Öhrvall 2008). Det motsvarar endast 0,6 procent av de röstberättigade (SCB 2007). Ur det perspektivet måste 16 eller 20 procent uppdragsvilliga trots allt betraktas som en förhållandevis stor källa att ösa ur.

I kapitel 3 konstaterades att partierna rapporterar om stigande svårigheter att finna uppdragsvilliga individer. Man kan lätt förledas till gissningen att rekryteringsproblemen beror på att uppdragsvilligheten har sjunkit över tid. Men stämmer en sådan gissning? Nej. Faktum är att befolkningens uppdragsvillighet tycks vara förvånansvärt stabil över tid. Undersökningar som genomfördes i slutet av 1970- och 1980-talet kom fram till att ungefär samma andel i befolkningen är beredd att ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag som Nielsens (2001) undersökning visar (se SOU 1989:108; Wallin m.fl. 1981). Även andra undersökningar bekräftar bilden av att uppdragsvilligheten inte förändrats nämnvärt över tid (exempelvis Johansson & Nilsson 2010; Bäck 2000). Som berördes ovan kan det visserligen ifrågasättas om alla de som uppger att de kan tänka sig att ta på sig ett förtroendeuppdrag, verkligen skulle göra det i skarpt läge. Men, som Nielsen (2001) konstaterar, eventuella över-skattningar av uppdragsvilligheten borde inte förändras över tid. Det finns

sålunda inget stöd för påståendet att uppdragsvilligheten har minskat över tid. Mot den bakgrunden ter sig partiernas utsagor kring ökade svårigheter att rekrytera personer till förtroendeuppdrag mer svårförklarade.¹⁶

I sammanhanget är det viktigt att uppmärksamma att uppdragsvilligheten inte är lika stor i alla befolkningsgrupper. Andelen män som uppger att de skulle kunna tänka sig att ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag är cirka 8 procentenheter större än motsvarande andel bland kvinnor (Nielsen 2001). Intressant nog verkar den skillnaden inte ha förändrats under de senaste årtiondena, trots att kvinnor dels flyttat fram sina positioner i samhället och arbetslivet, dels att de under denna period erhållit en allt större andel av de kommunala förtroendeuppdragen (SOU 1989:108; Wallin m.fl. 1981; Nielsen 2001; jämför Persson & Öhrvall 2008). Den minskande könsskillnaden bland de förtroendevalda beror sålunda *inte* på att kvinnor och mäns uppdragsvillighet närmast sig varandra.

Utöver detta bör nämnas att varken yngre eller utrikes födda förefaller vara mindre positiva till att ta på sig förtroendeuppdrag än övriga i populationen (Nielsen 2001). Detta är intressant, då det rör sig om grupper som är underrepresenterade bland de folkvalda. När det gäller unga finns det andra studier som visar att de till och med är mer positiva till att ta på sig förtroendeuppdrag än äldre (till exempel Johansson 2008), vilket sett ur partiernas perspektiv måste betraktas som uppmuntrande.

Låt oss nu flytta blicken till frågan om *varför* de flesta medborgare är ointresserade av att ta på sig ett förtroendeuppdrag. Innan den diskussionen kan föras krävs en begreppsdistinktion som vi försiktigt berörde i introduktionskapitlet. Både när det gäller personers val att inte engagera sig och motiven till avhopp, finns det anledning att skilja på *politiska* och *privata* skäl bakom dessa beslut (Wallin m.fl. 1981). Med politiska skäl avses sådana som har med poli-

---

16 Vad finns det för tänkbara förklaringar till partiernas upplevda rekryteringsproblem, trots att det inte finns skäl att tro att uppdragsvilligheten minskat över tid? Åtminstone två hypoteser aktualiseras. Den första knyter an till att en norm spridit sig på kommunnivå, där de förtroendevalda anser att man i första hand representerar partiet – inte agerar efter eget huvud eller enligt väljaropinionen (jämför Bäck 2000). Man kan därför tänka sig att partierna blivit allt mer kräsna i sin rekrytering av presumtiva förtroendevalda och är huvudsakligen intresserade av att sätta upp partilojala individer på listorna. Den andra bygger på argumentet att, visst, uppdragsvilligheten bland medborgarna har inte förändrats, men denna uppdragsvillighet är i själva verket en chimär. Premissen för att ta på sig ett förtroendeuppdrag är att vara aktiv i ett politiskt parti, något som medborgarna bevisligen i allt mindre utsträckning är intresserade av att vara, då medlemstalen sjunker (Pettersson 2005) och medborgarna vill i allt mindre utsträckning ställa sig bakom enskilda politiska partier och deras program (jämför Nielsen 2001).

tiken och det politiska uppdraget att göra. Det innefattar även sådant som är sammanbundet med rollen som förtroendevald, exempelvis relationen till andra förtroendevalda, media och allmänhet. Med privata skäl avses övriga skäl, det vill säga orsaker som inte direkt har med politiken eller förtroendeuppdraget att göra. Det kan bland annat handla om familjesituationen, förhållanden i arbetslivet eller den egna hälsan.

Vilka är då de främsta skälen till att personer inte vill ta på sig kommunala förtroendeuppdrag? I Kommundemokratikommitténs undersökning ställdes frågor om detta (Nielsen 2001). De som är negativa eller tveksamma till att ta på sig förtroendeuppdrag uppger att deras inställning framför allt beror på ett ointresse för kommunpolitik. Det näst vanligaste skälet som anges är ointresse för partipolitik och på tredje plats hamnar upplevda bristande kunskaper. Dessa skäl är alla att betrakta som politiska skäl då de hänger samman med politiken *per se*. Att personer inte vill engagera sig beror härigenom framför allt på ointresse och okunskap. Det är möjligt att dessa två skäl, åtminstone till viss del, hänger samman och att en större kunskap om kommunpolitiken skulle kunna föda ett ökat intresse.¹⁷ Det är i sammanhanget värt att nämna att få personer uppger att de inte vill ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag för att de upplever att det är meningslöst.

Att ange ointresset för politiken som skäl till att man inte vill ta på sig ett förtroendeuppdrag är särskilt vanligt bland unga personer (Nielsen 2001). Det kan å ena sidan betraktas som oroväckande, men å andra sidan är det både bland unga och bland äldre ovanligt att ange att engagemanget är meningslöst som skäl. Bristande kunskaper uppges som anledning i högre grad av kvinnor än av män, vilket bekräftas av andra studier som visat att män har något större politiska kunskaper än kvinnor (Holmberg & Oscarsson 2004). Samtidigt är det värt att poängtera att kunskapsbrist inte borde vara något hinder för att ta på sig ett förtroendeuppdrag. I den mån kunskaper för att utföra uppdraget saknas borde de kunna förvärvas. Att otillräckliga kunskaper anges som skäl till att inte ta på sig ett förtroendeuppdrag kan ses som ett uttryck för ett sviktande självförtroende. Tidigare forskning har visat att kvinnor generellt sett har ett sämre politiskt självförtroende än män (exempelvis Petersson m.fl. 1998).

Sett över tid har skälen till att personer inte vill ta på sig kommunala för-

---

17 Intresset för kommunpolitik skulle möjligen vara större om medborgarna bara visste vad som ingick i det kommunala uppdraget. En undersökning genomförd av Synovate år 2009 visade att en tredjedel av medborgarna inte vet att kommunerna bär ansvaret för vård, skola och omsorg ligger hos kommuner och landsting ("Dålig kunskap om lokalt ansvar", 2009). Ökade informationsinsatser om vad kommuner faktiskt gör skulle potentiellt kunna stärka intresset för kommunpolitik, och då, i nästa led, öka intresset för att ta på sig politiska uppdrag.

troendeuppdrag inte förändrats särskilt mycket. Några tendenser kan dock skönjas. Det finns dels en ökad ovilja till att binda sig vid ett visst parti (även om det fortfarande inte är ett ofta angivet skäl), dels ett ökat ointresse för kommunpolitik. Då andelen som kan tänka sig ta på sig ett uppdrag är konstant trots det ökande ointresset för kommunpolitik, spekulerar Nielsen (2001) om huruvida vi går mot en segregering där de som är passiva bryr sig allt mindre om det lokala politiska beslutsfattandet.

Att bli partimedlem

De politiska partierna är den svenska demokratins absoluta huvudrollsinnehavare. Vi lever helt enkelt i en partidemokrati, där vi i val röstar fram partier som sedan tar på sig ansvaret att stå för det gemensamma beslutsfattandet i riksdag och fullmäktige på subnationella nivåer. Visserligen har ett visst inslag av personröstning introducerats på senare tid, men det är fortfarande partierna som bestämmer vilka kandidater som ska stå på valsedlarna och i vilken ordning de kommer. Det är därför naturligt att ett direkt avgörande steg på vägen mot ett förtroendeuppdrag består i att faktiskt bestämma sig för att bli medlem i ett politiskt parti. Visserligen är det inget formellt krav att man måste vara medlem för att i val kandidera för ett parti, men i praktiken är så gott som alla kandidater också partimedlemmar. Det kan även tyckas naturligt, att om man ska representera ett parti i en vald församling, då bör man också vara medlem.

Av de 16 procent i befolkningen som är uppdragsvilliga är huvuddelen inte medlemmar i något politiskt parti (Nielsen 2001). Om vi begränsar oss till dem som faktiskt är medlemmar, samt innehar uppdrag eller är villiga att ta på sig ett sådana, minskar andelen drastiskt till 3 procent. Men i dag finns endast omkring 39 000 personer som sitter på de kommunala förtroendeuppdragen. Det motsvarar 0,6 procent av de röstberättigade. Så, även om vi begränsar oss till dem som i dag är partimedlemmar tycks det finnas mer än tillräckligt många uppdragsvilliga för att fylla de kommunala förtroendeposterna. Av Niensens undersökning framkommer dock ett något besvärande faktum: En majoritet av de uppdragsvilliga partimedlemmarna har inte blivit tillfrågade om de skulle vilja ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag för partiet. Huvuddelen av dessa personer är passiva partimedlemmar.

Minns ett av resultaten från förra kapitlet: nästan 30 procent av partiernas lokalorganisationer upplever svårigheter med att fylla sina listor inför allmänna val. Tas de resultat som Nielsen presenterat på allvar, tycks det emellertid vara så att partierna själva skulle ha möjlighet att lösa rekryteringsproblemen

genom att bättre inventera de egna leden.¹⁸ Dessutom kan tilläggas att bland de resterande 13 procenten, som är uppdragsvilliga, men inte medlemmar av något politiskt parti, uppger en stor majoritet att de skulle kunna tänka sig att gå med i ett sådant (Nielsen 2001). Det innebär att det även finns en grupp som uppger att de kan tänka sig att ta på sig ett förtroendeuppdrag och som samtidigt inte vill bli medlem av ett parti. I sammanhanget måste dock den gruppen betraktas som liten.

Det tycks därmed som om följande gäller: Givet att man är villig att ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag, innebär steget att gå med i ett parti inte något större hinder. Samtidigt bör det framhållas att man naturligtvis kan gå med i ett politiskt parti utan att ha en tanke på att ta på sig ett förtroendeuppdrag. Vidare, det kan också vara så att uppdragsvilligheten kommer som en följd av engagemanget i partiet. Tidigare forskning har visat att medlemskap i föreningar, oavsett om de är politiska eller inte, innebär träning som ger färdigheter vilka kan komma till användning vid politiska förtroendeuppdrag (Verba & Nie 1972; se även Leighley 1995).¹⁹

Vad är det då som gör att personer i slutänden bestämmer sig för att gå med i ett politiskt parti? Här finns inte mycket forskning att falla tillbaka på, vare sig internationellt (se McCulloch 1990) eller i Sverige. Jan Fredrikssons (2001) undersökning tillhör ett av de svenska undantagen. Han har genomfört djupintervjuer med 21 förtroendevalda som då var nya i politiken. De flesta av dem uppgav att de har vuxit upp i en samhällsengagerad och politiskt intresserad miljö, och att de även själva haft ett intresse för samhällsfrågor. Enligt deras uppgifter var det dock inte något uttalat intresse för att bli kommunpolitiker eller någon specifik politisk fråga som var deras drivkraft att gå in i politiken. Det var snarare tillfälligheter som gjorde att de hamnade där.

Hur ser det ut bland våra respondenter? Resultaten från vår undersökning visar att ungefär hälften av dem uppger att de har gått med i ett politiskt parti efter eget initiativ. Det är förmodligen i många fall svårt att avgöra vad som är ett eget initiativ, och vad som är resultatet av någon annans agerande. Det kan naturligtvis vara en kombination som leder fram till valet att gå med i ett parti,

---

18 Detta argument bygger emellertid på antagandet att överskottet av uppdragsvilliga är jämnt spritt över hela landet och mellan alla partier. Det är tveksamt om detta är ett rimligt antagande. De mindre kommunerna har en mindre kader av uppdragsvilliga att ösa ur, medan flera av de större kommunerna kan ha ett överskott av uppdragsvilliga medlemmar.

19 Processen att delta verkar sålunda påverka individers incitament. På liknande sätt kan noteras att McCulloch (1990) menar att det är viktigt att skilja på frågorna ”varför blir man partimedlem?” och ”varför vill man ta på sig förtroendeuppdrag?”, då det ofta är olika saker som ligger till grund för de respektive besluten.

men att andra aktörer har stor betydelse är i vilket fall tydligt. En enkätundersökning genomförd av Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet som gick ut till alla nya förtroendevalda i 28 kommuner och 4 landsting år 2000 gav liknande resultat, om än ytterligare något mindre andel som uppgav att de gått in i politiken på eget initiativ (Karlsson 2001).

Våra resultat pekar sålunda på betydelsen av mobiliserande krafter för att få personer att gå med i ett politiskt parti. Mer än hälften har blivit engagerade på någon annans initiativ. Det är inte bara partierna som är viktiga aktörer i det här sammanhanget. Även vänner, familjemedlemmar och arbetskollegor tycks kunna fungera som ledsagare in i politiken.

Tabell 2. Sätt att gå med i ett politiskt parti. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Eget initiativ	49	49
Blev kontaktad av politiskt parti	19	18
Tillfrågad av familjemedlem	7	5
Tillfrågad av vän eller bekant	14	20
Tillfrågad av granne	1	1
Tillfrågad av någon på arbetsplatsen	9	4
Annat sätt	1	3
Totalt	100	100
Antal svarande	136	96

Kommentar:

Den fråga som ställdes löd: "Hur gick det till när du valde att gå med i ett politiskt parti?"

Det är värt att notera att det finns vissa könsskillnader när det gäller hur man blir medlem. Vår undersökning och tidigare undersökningar (exempelvis Karlsson 2001) visar att det bland kvinnor är en något lägre andel som uppger att de gått med i ett parti genom ett eget initiativ. Det antyder att det krävs aktiva insatser om partierna vill få en jämnare könsfördelning bland sina medlemmar i allmänhet och bland förtroendevalda i synnerhet. Samtidigt ska det påpekas att det åtminstone till viss del kan vara just sådana riktade rekryteringsinsatser av partierna som gör att det är en mindre andel kvinnor som gått med genom ett eget initiativ. Noteras kan också att det finns små, men potentiellt intressanta skillnader mellan hur de som sitter kvar på sitt förtroendeuppdrag och de som hoppat av dem i förtid blev engagerade: I lite mindre utsträckning blev avhopparna tillfrågade av en familjemedlem eller en arbetskamrat.

Vidare visar undersökningen att ungefär 60 procent av de östgötska kommunpolitikerna gick med i ett politiskt parti när de var under 30 år. Det är

få som gått med i ett parti efter att de har fyllt 50. Visserligen har inte alla de som besvarat undersökningen fyllt 50 år, men även om vi begränsar oss till dem som har gjort det är andelen som blivit partimedlemmar efter att de fyllt 50 år endast 13 procent. Då det finns forskning som pekar på att intresset för kommunpolitik är större bland äldre än bland yngre (Nielsen 2001), finns här möjligen en potential för partierna att förbättra sina medlemssiffror om man riktar sig mot denna åldersgrupp. Sägas bör dock att en sådan strategi kommer i konflikt med den bland partier och i kommuner ofta uttalade ambitionen att föryngra medlemsstocken och sänka fullmäktigeförsamlingarnas genomsnittsålder.

Att kandidera

Om man ser till tidsperioden från 1982 och framåt, låg det totala antalet kandidater i val till kommunfullmäktige länge kring 56 000–57 000 personer. I och med 1998 års val minskade kandidaterna till cirka 53 000. Sedan dess har de minskat ytterligare. I 2006 års val var det cirka 51 000 personer som stod som kandidater till de 13 092 mandat som var på spel i landets kommunfullmäktigen. Trenden med färre kandidater per mandat återfinns även i andra nordiska länder (jämför Pikkala 2009). För väljarna innebär det färre kandidater att ställning till. Och för partierna innebär det färre personer att välja bland när alla kommunala förtroendeuppdrag ska tillsättas.

Vad säger kommunpolitikerna själva om att kandidera till fullmäktige? Ett resultat som kan tyckas något uppseendeväckande är att det är förvånansvärt få som uppger att de själva bett om att bli placerade på valsedeln. Närmare 90 procent uppger att de har blivit ombedda att ställa upp och accepterat det. Ett fåtal säger att de bett att få slippa, men ändå blivit nominerade. Även om det här i viss mån är en återspeglning av partiernas nomineringsprocess, är det ändå intressant att vår undersökning ger vid handen att det är ovanligt att politiker själva agerar för att trygga att de hamnar på partiets valsedel.

Undersökningen visar även att av dem som sitter i fullmäktige är det cirka 60 procent som uppger att de *gärna* ville bli invalda. Märkligt nog uppger 5 procent att de helst inte eller absolut inte ville bli invalda. Resterande 35 procent ville ganska gärna bli invalda. Det är med andra ord en förhållandevis stor andel som inte kände någon allt för stor entusiasm inför tanken på att bli invald i kommunfullmäktige. Det är värt att understryka att dessa siffror avser andelar bland dem som redan är invalda – sannolikt är inställningen än svalare bland dem som kandiderade men inte blev invalda.

Tabell 3. Anledning till placering på valsedeln inför valet till kommunfullmäktige. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Bad själv om att bli uppsatt	13	10
Blev ombedd att ställa upp och accepterade	87	89
Bad om att få slippa, men blev uppsatt ändå	1	1
Blev uppsatt utan att bli tillfrågad	0	0
Totalt	100	100
Antal svarande	135	98

Kommentar:

Den fråga som ställdes löd: "Varför blev du placerad på valsedeln inför 2006 års val?" (i den enkät som gick ut till dem som hoppade av 2002–2006 gällde frågan 2002 års val).

Det är sålunda bara ett fåtal som självständigt tagit initiativ till att be om att bli placerade på valsedeln. Och bland dem som hamnat på valsedeln och slutligen blivit invalda är det hela 40 procent som *inte* uppger att de gärna ville hamna i fullmäktige. Hur ska detta tolkas? Att så många, i enkätsvar, tycks ikläda sig rollen som politiker något motvilligt, kan visserligen vara ett utslag för en norm som innebär att man i Sverige offentligt undviker att uttrycka politiska ambitioner. Trots detta framstår våra resultat som en indikation på att våra förtroendevalda ofta inte har något uttalat mål att bli kommunpolitiker. Man ställer upp av andra skäl. Fredrikssons (2001) undersökning indikerade samma sak.

Vilka är då skälen till att fullmäktigeledamöterna trots allt valt att kandidera? Vi har ställt en rad frågor om detta. De skäl som huvudsakligen framförs är allmänna till sin natur och handlar om saker som att man vill "bidra till utvecklingen av ett bättre samhälle" och att man är "generellt engagerad i politik och samhällsfrågor". Därefter är det vanligaste skälet som framförs att man vill göra en insats för en särskild grupp i samhället. Det är dock endast omkring en tredjedel som anger att det sistnämnda skälet är mycket viktigt för beslutet att kandidera till fullmäktige. Motiv som handlar om att främja den egna situationen, genom att göra politisk karriär eller att uppdraget ska ha en positiv inverkan på yrkeskarriären, har för de allra, allra flesta ingen betydelse för valet att kandidera. Om vi ska tro enkätsvaren, infrias sålunda inte Olsons (1971) prediktion, att det är *selektiva incitament*, alltså egennyttiga motiv, som styr de förtroendevaldas vilja till att engagera sig politiskt. De resultat vi finner ligger mycket nära de som kommit fram i tidigare undersökningar (jämför Karlsson 2001).

Tabell 4. Skäl till att kandidera till kommunfullmäktige.
Andel som uppger att skälet är mycket viktigt. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle	80	74
Generellt engagerad i politik och samhällsfrågor	63	62
Göra en insats för en särskild grupp i samhället	34	28
Engagerad i specifika frågor	27	25
Ville lära mer om hur det politiska systemet fungerar	19	21
Såg det som en plikt att ställa upp	11	14
Tilltalades av den sociala miljön kring politiken	5	5
Trodde att det kunde främja yrkeskarriären	2	0
Trodde det kunde vara en sprängbräda till en politisk karriär	1	2

Kommentar:

Den fråga som ställdes löd: ”Hur viktiga var följande skäl när du bestämde dig för att kandidera till kommunfullmäktige?”

De folkvalda

Så har vi nu, om vi utgår från 2006 års val, gått från en befolkning bestående av drygt 9 miljoner personer och landat i våra 13 092 kommunfullmäktigeledamöter. Det innebär att år 2006 blev ungefär en av 700 personer invald som ledamot i kommunfullmäktige. Innan vi går vidare med att beskriva dessa folkvalda, ska vi säga något om hur de betraktade sitt politiska engagemang innan de blev invalda i fullmäktige. Vi har nämligen ställt frågor om hur ledamöterna såg på sitt uppdrag och möjligheterna att genomföra sina ambitioner innan de tog plats i fullmäktige. Det visar sig att de flesta trodde att de genom sitt engagemang skulle få ”insikt och inblick i den lokala politiken” och ”få delta i intressanta diskussioner”. Noterbart är emellertid att det inte ens är hälften av de svarande som uppger att de i hög grad trodde att de skulle få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen. Än färre hade förhoppningar om att få igenom någon enskild sakfråga.

Det intressanta här är att de flesta kommunpolitiker, åtminstone i efterhand, uppger att de inte hade speciellt höga förväntningar på sitt eget inflytande inför sitt inträde på den lokala politiska scenen. Då det är ovanligt att ge sig in i politiken i syfte att åstadkomma konkreta resultat i sakfrågor är det möjligt att dessa låga förväntningar inte heller upplevs vara något problem för kommunpolitikerna. Hur de faktiskt upplevde sitt inflytande efter att ha suttit en tid i fullmäktige får vi anledning att återkomma till i nästa kapitel, eftersom vi även ställt frågor kring detta. Då kommer vi även att se närmare på de skill-

nader som finns mellan dem som sitter kvar i fullmäktige och dem som har valt att lämna i fullmäktige. Här nöjer vi oss med att konstatera att i det här avseendet är små skillnader mellan dessa två grupper.

Tabell 5. Andel som i hög grad tror på olika företeelser inom politiken innan de blev invalda i kommunpolitiken. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Få insikt och inblick i den lokala politiken	78	71
Delta i intressanta diskussioner	63	59
Få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen	41	41
Bidra till att göra kommunen bättre	40	34
Få igenom någon sakfråga	22	15
Få genomslag för egna argument och åsikter i fullmäktige	15	15

Kommentar:

Den fråga som ställdes löd: ”Innan du blev invald i kommunpolitiken, i vilken grad trodde du att du genom politiken skulle kunna ...”

Om vi vidgar vår fokusering på fullmäktigeledamöter i Östergötland, och tar med alla förtroendevalda i alla landets kommuner, det vill säga inkluderar även ledamöter och ersättare i nämnder med flera, blir siffran omkring 39 000 (Persson & Öhrvall 2008). Det har både från forskarhåll (Rothstein m.fl. 1995) och från politiskt håll (exempelvis prop. 2001/02:80) framförts argument för att ett större antal förtroendevalda skulle föra med sig positiva effekter. Detta bland annat genom att motverka de tendenser till en professionisering av kommunpolitiken som finns (se exempelvis Hagevi 2000; Öhrvall 2004). Ett annat argument som framförts är att en ökning av antalet förtroendevalda skulle kunna bidra till att politikerkåren bättre speglar den befolkning som de är valda att representera.

Hur ser det då ut? Sett över längre tidsperiod har antalet förtroendevalda minskat kraftigt. I början av 1950-talet fanns omkring 200 000 förtroendevalda i kommunerna. Samtidigt var antalet kommuner var mycket större då – cirka 2 500 till antalet. Sedan dess har två större strukturreformer medfört att antalet kommuner minskat drastiskt, till nästan en tiondel av det ursprungliga antalet. Dessa sammanslagningar fick som naturlig följd att antalet förtroendevalda minskade kraftigt (Gustafsson 1999), något som ”politiker per capita”-mässigt accentueras av att antalet invånare i Sverige ökade rejält under samma tidsperiod.

Även om vi håller oss till perioden efter strukturreformerna har antalet förtroendevalda minskat betydligt. År 1974 fanns det cirka 50 000 förtroendevalda i kommunerna och sedan dess har de minskat med 11 000 till dagens

39 000 personer (Persson & Öhrvall 2008). Minskningen under senaste årti-
ondena förklaras bland annat av den nya kommunallagen 1991. Den gav kom-
munerna större frihet att omstrukturera sin organisation och därmed möjlighet
att minska antalet nämnder. Att antalet nämnder minskade, snarare än ökade,
då kommunerna gavs större frihet att utforma sin organisation, beror sannolikt
på att man såg dessa omstruktureringar som en möjlighet att effektivisera den
kommunala verksamheten (se Gustafsson 1999). Med det minskande antalet
nämnder har också en centralisering av den politiska makten kommit, och
med den ett minskat antal förtroendevalda.

De politiska ambitionerna om att öka antalet förtroendevalda har alltså
inte infriats. Tvärtom har minskningen stadigt fortsatt. Även antalet förtro-
endeuppdrag har minskat, om än inte i samma takt som minskningen av för-
troendevalda. Innebörden av det är att uppdragskoncentrationen har ökat.
Andelen förtroendevalda i kommunerna som har fler än ett uppdrag har ökat
från 40 procent år 1999 till 45 procent år 2007 (Persson & Öhrvall 2008).

Hur står det till med de folkvaldas representativitet? Det finns ett flertal
studier som visar att de i många avseenden inte liknar de väljare som de ska re-
presentera (exempelvis Bäck & Öhrvall 2004; Persson & Öhrvall 2008). I vissa
avseenden har visserligen politikerkåren över tid blivit mer representativ, men i
andra avseende har utvecklingen varit den motsatta. Genom SCB:s valstatistik
har vi förhållandevis god kunskap om hur väl vissa grupper är representerade i
fullmäktige och hur utvecklingen har sett ut över tid. Andelen kvinnor i kom-
munfullmäktige har ökat från 14 procent år 1970 till 42 procent år 2006.
Utvecklingen har dock varit långsam på senare år och i och med 2006 års val
minskade andelen kvinnor något. Det var visserligen en ytterst blygsam minsk-
ning, blott en tiondels procentenhet, men det var första gången sedan valet
1930 som andelen invalda kvinnor i de lokala församlingarna minskade.

Till de underrepresenterade grupperna hör även äldre och yngre perso-
ner. När det gäller de äldre förefaller det dock vara ett övergående problem.
Andelen fullmäktigledamöter som tillhör åldersgruppen 65 år och äldre har
tredubblats sedan 1982. Det är med andra ord åldrande församlingar som re-
presenterar invånarna i kommunerna. Om den rådande utvecklingen fortsätter
kommer underrepresentationen av de äldre att övergå till en överrepresenta-
tion. När det gäller att få in yngre personer i den lokala politiken har däremot
partierna haft det svårt. Under tidsperioden 1982–2006 har andelen valda till
kommunfullmäktige som är under 50 år minskat från 56 till 39 procent. Det
är framför allt åldersgruppen 30–49 år som utgör en allt mindre del av kom-
munfullmäktige. Visserligen sker även i befolkningen en ökning av andelen
äldre, men ökningen är inte tillnärmelsevis lika kraftig som bland de valda till
kommunfullmäktige.

En annan underrepresenterad grupp är utrikes födda. Andelen som tillhör den gruppen bland fullmäktigeledamöterna har ökat från 4 procent år 1991 till 7 procent efter 2006 års val. Samtidigt har en liknande ökning skett i befolkningen, vilket gör att gruppens representativitet inte förbättrats nämnvärt. Till de grupper som är överrepresenterade bland de folkvalda hör bland andra högutbildade och höginkomsttagare (Persson & Öhrvall 2008). Vi återkommer till frågan om social representativitet i nästa kapitel, när vi analyserar vilka individer det är som i förtid hoppar av sina förtroendeuppdrag.

Sammanfattning: De motvilligt engagerade?

Fokus i denna rapport ligger primärt på förtida avhopp från kommunala förtroendeuppdrag. Emellertid menar vi att en viktig relief till en diskussion om förtida avhopp är hur det kommer sig att individer över huvud taget engagerar sig partipolitiskt. Motiven till engagemang kan nämligen generera hypoteser om vad som får människor att senare avbryta sin politiska aktivitet.

Vilka är de viktigaste resultaten och diskussionspunkterna att ta med sig från detta kapitel? För det första går det inte att nog understryka vikten av att en individ faktiskt blir tillfrågad om han eller hon vill delta. I den internationella litteraturen om politiskt deltagande uppmärksammar allt fler studier att politiskt engagemang till stor del beror på något så basalt som att personerna har blivit tillfrågade (Morales 2009; jämför Leighley 1995). Detta är en lärdom som våra partier sannolikt kan ta till sig i större utsträckning än vad som tycks ha varit fallet till dags dato. Det finns sannolikt ett stort antal uppdragsvilliga individer vars presumtiva engagemang partierna skulle kunna aktivera med större ansträngningar i form av uppsökande verksamhet.

För det andra, den bild som framträder i vår undersökning är att de som i slutänden blir kvar efter att de fem stegen mot en post som folkvald är avklarad, tycks vara något motvilligt engagerade. En knapp majoritet av dem har gått in i politiken på någon annans initiativ, det vill säga efter att ha blivit tillfrågade av andra. Förutom detta, uppger de även att de själva inte varit särskilt drivande i nomineringsprocessen för att hamna på valsedeln. Inte heller tycks våra respondenter överdrivet entusiastiska inför företaget att faktiskt bli invald. Till detta ska slutligen läggas att respondenterna inte hade några större förväntningar på att faktiskt kunna påverka politiken i föredragen riktning innan de valdes in.

Ställs ledamöterna inför frågan om vilka deras drivkrafter för att bli politiskt aktiva har varit tycks visserligen viljan till engagemanget komma från ambitionen att vilja göra något slags bidrag. Emellertid uppges sällan konkreta

motiv till engagemanget. Det bör i sammanhanget framhållas att det vi diskuterar här är politikernas egna utsagor om motiv till att ge sig in i politiken. De förväntningar de sagt sig ha inför engagemanget har dessutom gjorts i efterhand, vilket givetvis är ett osäkerhetsmoment.

Samtidigt finns det inga starka skäl att tro att de förtroendevalda skulle ha några skäl till att medvetet ge oss en missvisande bild. Dessutom pekar de svar som avser mer nutida händelser, som synen på att bli invald i det senaste valet och svar som inte är bedömningar (som hur de hamnade i politiken), i samma riktning. Det vill säga, i Sverige tycks det vara på det viset att få personer går in i politiken med ett brinnande engagemang och långtgående privata politiska ambitioner.

Slutligen, förutom att utgöra en relief för vårt primära studieobjekt i den här rapporten – avhopparna – menar vi att det finns substantiella skäl att intressera sig för ledamöternas motiv till det initiala engagemanget när man intresserar sig för förtida avhopp i politiken. Åtminstone hypotetiskt skulle man kunna förvänta sig en symmetri mellan skälen till att individer engagerar sig, och skälen till att cirka 16 procent av dem sedermera hoppar av uppdraget i förtid. Exempelvis är det inte alls orimligt att tro att en person som haft höga förväntningar på att kunna påverka politiken – och sedan upptäcker att det inte riktigt fungerar så enkelt, snabbt och friktionsfritt – också är en person som i förtid hoppar av sitt uppdrag. Detta är för övrigt en bild som ofta framträder i samtal med äldre kommunpolitiker, som menar att unga som ger sig in i politiken ibland har orealistiska förväntningar på vad man faktiskt kan åstadkomma och hur snabbt det ska gå att åtgärda sådant man önskar komma till rätta med. Sålunda kan vi nu gå över till nästa kapitel och rapportens huvudfrågeställningar: Vilka är det som hoppar av, och varför gör de det?

5. Att lämna politiken

I rapportens tidigare kapitel har vi tecknat en bild av den svenska representativa demokratins problem. Huvuddelen av problemen som har berörts är på ett eller annat sätt knutna till de politiska partiernas verksamhet. Det handlar bland annat om fallande medlemsantal, svårigheter att rekrytera nya medlemmar, bristande representativitet och ökad uppdragskoncentration. Utöver dessa ting, är det långt ifrån ovanligt att de som trots allt tar på sig ett förtroendeuppdrag hoppar av dessa i förtid. Ungefär var sjätte kommunpolitiker fattar detta beslut.

Givet partiernas rekryteringsproblem måste avhopp från politiska uppdrag betraktas som extra bekymmersamma. Om påfyllnaden underifrån är bristfällig blir avhoppet per automatik direkta och konkreta bekymmer för partierna. Men exakt vad är det för typ av samhällsligt problem som avhoppet utgör? Vår poäng, liksom Nielsens (2001), är tämligen enkel: För att kunna identifiera vilken typ av problem som avhoppet egentligen utgör och för att bedöma med vilket allvar man bör se på dem, krävs en noggrann kartläggning av de motiv som avhopparna uppger för sina beslut att lämna politiken. Vi menar att om det skulle förhålla sig så att skäl av mer privat natur dominerar, är det demokratiska bekymret betydligt mindre jämfört med ett läge där det huvudsakligen är skäl knutna till det politiska uppdraget som utgör motiven till avhoppet. Med andra ord, det går inte i förväg att postulera att förtida avhopp är ett demokratiproblem, annat än att avhoppet riskerar att ställa till problem för partierna, som måste finna nya personer till de poster som bli vakanta. Innan man med säkerhet kan knyta avhopp till demokratiproblem krävs empiriska undersökningar, argumentation och noggrann analys av avhopparna.

Vilken är den i dag dominerande bilden av förtida avhopp från kommunpolitiken? Skulle man bara – vilket torde vara vanligast för den genomsnittlige invånaren i Sverige – använda medierapportering som källa, vore slutsatsen enkel. Ska man tro tidningarnas sätt att rapportera om avhopp och deras försök att placera avhoppet i ett större politiskt sammanhang, sker avhoppet för att den lokala demokratin och de politiska partierna inte fungerar. Antingen är det interndemokratin eller verksamhetsformerna i partierna som inte fungerar, eller så finns det allmängiltiga problem med demokratin i kommunerna, vilka på olika sätt tvingar bort människor från politiken. Ett litet axplock beträffande hur avhopp skildras i medier under 2010 ger en känsla för hur denna rapportering kan se ut:

- I *Östgötacorrespondenten* (2010-04-21) rapporteras om avhopp från Centerpartiet, där orsaken tycks vara stor intern turbulens i partiet.
- *Norran* (2010-03-10) skriver om avhopp från Folkpartiet som tillskrivs åsiktsskillnader mellan avhoppare och moderparti.
- *Smålandsposten* (2010-02-20) berättar om avhopp från Moderaterna som följd av interna politiska skandaler kopplade till påstått valfusk inom partiet.
- I *Länstidningen Östersund* (2010-01-09) diskuteras avhopp bland unga förtroendevalda där förklaringar som förs fram är bland annat ”verksamhetsformerna inte passar för den här åldersgruppen”, och att ”yngre politiker ofta är intresserade av vissa frågor där de vill uppnå ett snabbt resultat”, och att ”kommunpolitiken inte alltid tillgodoser det behovet.”

Vårt bestämda intryck är att den offentliga bilden av avhopp med andra ord är att avhopp sker på grund av missnöje som är genererat ur något slags brister i partierna eller kommunerna.

Men hur sann är denna bild? I det här kapitlet kommer vi att gå på djupet med frågan om varför förtroendevalda lämnar sina uppdrag i förtid. Det huvudsakliga underlaget för våra analyser är, precis som i det förra kapitlet, vår enkätundersökning som riktats till kommunpolitiker i Östergötland. Vi använder emellertid även valstatistik från SCB för att beskriva vad som kännetecknar de individer som väljer att hoppa av.

Vad har forskningen att säga om avhoppare? I den internationella litteraturen är avhopp från politiken ett fält som kommit att få allt mer uppmärksamhet. Dock är de flesta studier inriktade på ledamöter i USA:s kongress och senat, och det finns en klar brist på studier kring avhopp i lokalpolitiken (jämför Hjelm m.fl. 2009). På senare år har dock ett fåtal studier, oftast mindre i omfattning, genomförts i Sverige (se Nielsen 2001; Institutet för lokal och regional demokrati 2006; Hassis m.fl. 2009). Vår genomgång av denna forskning ger en splittrad bild av avhopparna och det problem som förtida avhopp förefaller utgöra. Mer specifikt råder det oenighet om dels vilka skäl som huvudsakligen ligger bakom avhoppet, dels huruvida avhoppet ska betraktas som ett demokratiproblem eller inte. Det sistnämnda är naturligtvis särskilt betydelsefullt. Svaret avgör nämligen hur allvarligt man bör se på avhoppet. Därmed påverkar det i förlängningen vilka åtgärder som är lämpliga för att komma till rätta med avhoppet. Sålunda finns det behov av ytterligare studier som försöker utröna i vilken utsträckning avhoppet ska betraktas som ett demokratiproblem.

Detta motiverar vår studie. Vilket bidrag kan vår undersökning då ge? Visserligen är studien avgränsad till de 13 östgötakommunerna, men styrkan, menar vi, är att den behandlar en senare och framför allt längre tidsperiod än

tidigare undersökningar – perioden 2002–2009. Det innebär att vi utgår från ett mer aktuellt och omfattande material i förhållande till vad som använts i tidigare studier. Det viktigaste bidraget ligger dock i att vår studie, till skillnad från vad som gjorts tidigare, även inkluderar personer som valt att *inte* hoppa av politiken. Att vi använder denna kontrollgrupp – de som vi ibland för enkelhetens skull kommer att referera till som ”kvarsittarna” – ger en förhoppning om att vi ska kunna komma lite närmare avhoppens orsaker än vad andra studier lyckats med. Det är naturligtvis av intresse att få information om hur de som lämnat fullmäktige uppfattar sin tid i politiken. Men vi argumenterar för att det är än mer intressant att få reda på om det finns någon *skillnad* mellan avhopparnas uppfattningar om tiden i fullmäktige och uppfattningarna hos dem som sitter kvar här. Även om en person som hoppar av är nöjd med vissa delar av politiken, är det möjligt att han eller hon är *mindre* nöjd än dem som sitter kvar, och vice versa. Genom att jämföra de två grupperna kan vi se om det är några specifika erfarenheter, attityder eller egenskaper som kännetecknar avhopparna – något som en undersökning som *enbart* uppmärksammar avhopparna aldrig kan upptäcka. Vårt sätt att angripa frågan metodologiskt har därför bättre potential att ge oss mer träffsäker information om vilka faktorer som hänger samman med avhopp än vad tidigare undersökningar har kunnat ge.

Att studera avhopp

Det är inte alldeles uppenbart hur man ska se på omsättningen av politiker. Visst kan avhoppet utgöra ett reellt *praktiskt* problem för partierna om de får svårt att finna ersättare för dem som lämnar sina uppdrag. Och vidare, om en stor andel lämnar politiken efter en kort period riskerar det att få konsekvenser för kvaliteten på beslutsfattandet. Å ena sidan är erfarenhet en viktig egenskap som tar tid att förvärva (Hjelmar m.fl. 2009), och följaktligen torde en stor andel oerfarna politiker kunna påverka besluten negativt. Å andra sidan kan avgångar betraktas som naturliga och direkt positiva. Det ger fler medborgare chansen att ikläda sig rollen som förtroendevald, och nya individer med nya idéer kan vara en positiv impuls för de politiska diskussionerna och, i nästa led, för beslutsfattandet. Den något triviala slutsatsen blir därmed att en viss omsättning av politikerkåren är önskvärd. Men den bör inte vara så stor att politisk erfarenhet blir en bristvara eller att partierna får bekymmer med att finna ersättare till avhopparna. Dessutom finns det alltid en naturlig omsättning av politiker som beror på förändringar i valresultaten. Sammantaget blir det därför svårt att tala om någon ”ideal” nivå på omsättningen av politiker.

Mer intressanta är då de omständigheter som ligger till grund för avgångar från politiken. Att förtroendevalda avgår kan vara uttryck för att rådande politiska arbetsförhållanden inte är acceptabla, eller att den förtroendevalda inte trivs med sitt uppdrag på grund av att han eller hon tycker sig bli illa behandlad av partikamrater, politiska konkurrenter, media eller kommuninvånare. Om sådana omständigheter skulle vara vanliga, finns anledning att betrakta förtida avhopp som symptom på att något i det politiska systemet är fel och därför bör åtgärdas. Därför ska avgångar som sker till följd av personliga omständigheter ses som mindre problematiska än de som sker på grund av politiska dito.

Innan vi går vidare för att genomföra en sådan analys av skälen bakom avhopp, är det på sin plats att introducera några centrala begrepp som är viktiga för läsaren att ha i bakhuvudet inför den fortsatta framställningen. En första viktig distinktion är att man brukar skilja mellan *ofrivillig* och *frivillig avgång* från förtroendeuppdrag (Wallin m.fl. 1981). Med ofrivillig avgång avses de fall då en person vill fortsätta som förtroendevald, men ändå måste lämna sina uppdrag. Detta sker framför allt i samband med val. Antingen är orsaken att den förtroendevaldas parti tappar mandat, eller att han eller hon har fått ett sämre utfall i partiets nomineringsprocess än vad han eller hon hade hoppats på och därigenom hamnat utanför valbar plats. Att förtroendevalda tvingas avgå till följd av ett mindre lyckat valresultat är givetvis inte problematiskt utan är en naturlig del av den representativa demokratis spelregler. Givet att inte vissa grupper systematiskt missgynnas torde det inte heller vara något problem att förtroendevalda tvingas lämna politiken till följd av partiets nomineringsprocess. Även detta hör demokratis spelregler till. Som ofrivillig avgång betraktas också fall när partiet, av någon anledning, tvingar en förtroendevald att lämna sin post under pågående mandatperiod. Att så sker hör dock till ovanligheterna.

Frivillig avgång inträffar när den förtroendevalda själv väljer att lämna politiken. Sådana avgångar brukar även ges etiketten "avhopp". Här brukar man skilja mellan avhopp av *privata* respektive *politiska skäl* (Wallin m.fl. 1981). Med privata skäl avses skäl som inte primärt har med själva förtroendeuppdraget att göra. Det kan bland annat handla om familjeskäl, förändrad arbetssituation, hälsoskäl eller flytt från kommunen. Politiska skäl innefattar däremot skäl som direkt kan knytas till det politiska uppdraget. Dessa kan också kopplas till själva rollen som förtroendevald, bland annat i förhållande till det egna partiet, media och allmänheten.

Det bör emellertid framhållas att gränsdragningen mellan privata och politiska skäl är analytisk. Därmed är den inte alltid helt glasklar i konkreta fall. Avhopp kan både ha privata och politiska orsaker. I andra fall kan skälet till ett avhopp vara svårt att klassificera, exempelvis om en förtroendevald har fått

en förändrad familjesituation som tar mer tid i anspråk, samtidigt som det politiska uppdraget kräver mer tid än han eller hon räknat med. Trots detta är det viktigt att göra en distinktion mellan privata och politiska skäl. Orsaken är, som framhållits, att det som orsakar avhoppet också avgör dels om avhoppet ska ses som demokratiproblem eller inte, dels om vilka åtgärder man bör vidta för att undvika framtida avhopp.

Till detta ska läggas att avgångar antingen kan ske *i samband med val* eller *under en pågående mandatperiod*. Den omsättning av politiker som sker i samband med val kan bero på både frivilliga och ofrivilliga avgångar. Det förstnämnda sker då politiker själva väljer att inte kandidera igen. Det senare kan exempelvis bero på utfallet i partiets nomineringsprocess eller partiets valresultat. I den här rapporten ligger dock fokus på avgångar under pågående mandatperiod, så kallade *förtida avhopp*. Sådana avgångar är med få undantag frivilliga, och därmed att betrakta som avhopp. Det tycks nämligen vara ovanligt att en förtroendevald tvingas lämna sitt uppdrag i förtid av sitt moderparti. Det gäller i synnerhet för kommunfullmäktiges ledamöter. Det är värt att understryka att avhopp under pågående mandatperiod innebär förändringar i politikerkåren som sker *utan* väljarnas inflytande, alltså, där mekanismer knutna till medborgarnas ansvarsutkrävande är satta ur spel. Med dessa viktiga begreppsdistinktioner i ryggsäcken kan vi nu gå vidare till undersökningen av de förtida avhopparna i svensk kommunpolitik.

Vilka hoppar av?

Innan vi går in på resultaten är det värdefullt att ge läsaren en mer generell bild av vilka det är som väljer att lämna kommunfullmäktige i förtid. Här använder vi oss av SCB:s valstatistik avseende avhopp från kommunfullmäktige under mandatperioden 2002–2006. SCB har framställt statistiken med hjälp av Valmyndighetens register över avhopp, i kombination med SCB:s egna register. Tyvärr finns inte motsvarande uppgifter om avhopp för tidigare mandatperioder. Det begränsar möjligheterna till jämförelser över tid. De jämförelser som trots allt går att göra tyder på att andelen som hoppar av är förhållandevis konstant över tid (Nielsen 2001).

Av de 13 271 personer som valdes in i kommunfullmäktige 2002 hoppade 2 162 personer, eller 16 procent, av innan mandatperiodens slut. Tidigare studier har visat att kvinnor hoppar av sina uppdrag i kommunfullmäktige i större utsträckning än män (Svenska kommunförbundet 1990; Nielsen 2001). Även under mandatperioden 2002–2006 var det relativt sett fler av de invalda kvinnorna som hoppade av än motsvarande andel bland männen: 19 jämfört

med 15 procent. Det fanns även ett starkt samband mellan ålder och benägenheten att hoppa av. Bland personer under 30 år var det hela 39 procent som lämnade fullmäktige i förtid. Bland de yngre avhopparna fanns, återigen, en överrepresentation av kvinnor. Med andra ord, bland unga kvinnor finner vi en särskilt stor andel avhoppare. Av dem som sitter kvar hela mandatperioden ut är åldersgruppen 50–64 år störst, vilket också är den åldersgrupp som är mest överrepresenterad i fullmäktige. Av dem som valdes in 2002 tillhörde 49 procent åldersintervallet 50–64. Detta ska jämföras med att de enbart utgör 25 procent bland de röstberättigade. Att avhoppet är relativt sett få i den åldersgruppen medförde att den överrepresentationen förstärktes ytterligare under mandatperiodens lopp.

Sambandet mellan benägenheten att hoppa av fullmäktige och utbildningsnivå visar sig vara svagt. Det var en något större andel som hoppar av bland dem med högre utbildning, men skillnaderna är mycket små. När det gäller inkomst är sambandet däremot mer påtagligt. Ju högre inkomstklass en fullmäktigledamot tillhör desto mindre är sannolikheten att han eller hon hoppar av i förtid. Bland dem som tillhörde de 20 procent av befolkningen med de lägsta inkomsterna var det 26 procent som lämnade fullmäktige i förtid. Motsvarande andel bland dem som tillhör de 20 procent av befolkningen med de högsta inkomsterna var 14 procent.

En annan underrepresenterad grupp i kommunpolitiken är utrikes födda. Många partier har därför aktivt försökt öka andelen invandrade bland sina förtroendevalda. En intressant fråga är därför i vilken utsträckning gruppen stannar kvar i politiken när de väl tagit sig in dit. Det visar sig att det är en större andel bland invandrade än bland svenskfödda som lämnar fullmäktige i förtid. Det gäller i synnerhet bland invandrade från länder utanför Europa, vilket implicerar att partiernas strävan att öka andelen invandrade bland sina förtroendevalda försvåras. Vi kan också konstatera att andelen avhoppare är större bland inrikes födda med utrikes födda föräldrar än bland övriga inrikes födda. Även när det gäller medborgarskap går det att finna skillnader vad gäller benägenheten att hoppa av. Det var en större andel av de utländska än av de svenska medborgarna som lämnade sitt uppdrag under mandatperioden 2002–2006.

Tabell 6. Andel av ursprungligt valda till kommunfullmäktige som lämnat sitt uppdrag under mandatperioden 2002–2006 efter olika bakgrundsvariabler. Procent

	Kvinnor	Män	Samtliga
Samtliga	19	15	16
Ålder			
18–29 år	41	36	39
30–49 år	22	17	19
50–64 år	14	11	12
65– år	12	16	15
Födelseland			
Sverige	18	14	16
Norden (utom Sverige)	20	22	20
Europa (utom Norden)	20	12	16
Övriga länder	30	25	27
Utbildningsnivå			
Förgymnasial utbildning	16	14	15
Gymnasial utbildning	19	13	16
Eftergymnasial utbildning	19	16	17
Inkomstnivå			
Kvintil 1	32	19	26
Kvintil 2	21	17	20
Kvintil 3	21	17	19
Kvintil 4	17	14	16
Kvintil 5	15	13	14

Kommentar:

Inkomstklasserna är baserade på kvintiler. De är beräknade utifrån hela Sveriges befolkning 18 år och äldre. De personer som saknat deklarerad inkomst eller av andra skäl inte deklarerat någon inkomst redovisas inte. Exempelvis innebär detta att de personer som redovisas i den första inkomstkvaliteten tillhör de 20 procent av befolkningen 18 år och äldre som har lägst inkomster. Uppgifterna avser inkomster år 2001 enligt 2002 års taxering.

Hur påverkar familjesituationen? Det är något vanligare med avhopp bland de fullmäktigeledamöter som är småbarnsföräldrar än bland övriga. Samtidigt är det så att personer som har barn oftast tillhör de yngre åldersgrupper som generellt sett hoppar av i större utsträckning. Om man väljer att studera endast personer under 50 år, är det ungefär lika stor andel som hoppar av bland dem som har barn under sex år som bland dem som inte har det. Samma resultat framkommer i statistiska modeller där man kontrollerar för ålder (Persson & Öhrvall 2008). Statistiken ger alltså inget stöd för att avhopp skulle vara van-

ligare bland småbarnsföräldrar. Å andra sidan kan det finnas en så kallad selektionseffekt som tar sig uttryck genom att småbarnsföräldrar inte tar på sig förtroendeuppdrag i samma utsträckning som andra. Andra undersökningar uppmärksammar just detta, att förekomst av småbarn har en påverkan på uppdragsvilligheten (exempelvis Nielsen 2001). Det ska dock påpekas att resultaten inte är entydiga.

Sålunda, tesen att småbarnsföräldrar hoppar av i större utsträckning än andra är ett samband som försvinner vid kontroll för ålder. Hur ser det då ut med andra samband när ett flertal faktorer testas samtidigt? Persson och Öhrvall (2008) har studerat detta med hjälp av logistiska regressionsmodeller. Resultaten liknar de vi har kunnat notera i vår egen undersökning. Unga, kvinnor och utrikes födda hoppar av i högre grad än äldre, män och inrikes födda. Många egenskaper har dock en mindre effekt när man kontrollerar för andra egenskaper. En annan faktor som påverkar benägenheten att hoppa av är om den folkvalde representerar ett parti som tillhör den styrande majoriteten. Bland dem som tillhör den styrande majoriteten är det färre som hoppar av än bland dem som sitter i opposition. Skillnaden är emellertid inte särskilt stor. En större inverkan har tidigare erfarenhet av kommunpolitik – folk som har varit med längre i politiken har en mindre benägenhet att hoppa av än sådana som nyligen har kommit in. Samtidigt är det ganska väntat att avhopp är vanligare bland dem som är nya i politiken i och med att de ger sig in i något som de inte har tidigare erfarenheten av.

Även vid kontroll för en stor uppsättning andra egenskaper kvarstår ålder som den egenskap som har den största effekten på sannolikheten att hoppa av sin plats i kommunfullmäktige. Det är även värt att notera att det i många fall är de grupper som är underrepresenterade bland kommunpolitiker som också är de som är mest benägna att lämna sina uppdrag i förtid. Det gäller framför allt yngre personer, kvinnor och utrikes födda. Den politikerkår som sitter i fullmäktige i slutet av mandatperioden är i dessa avseenden mindre representativ för befolkningen än den som ursprungligen valdes in. Att så är fallet gör det naturligtvis inte lättare att förbättra den sociala representativiteten.

Vi har här gett en bild av vilka som väljer att hoppa av i förtid.²⁰ Det är

---

20 För en mer utförlig beskrivning av vilka som hoppar av fullmäktige i förtid hänvisar vi till Persson och Öhrvall (2008: kap. 9). Där framgår bland annat att det finns geografiska skillnader vad gäller andelen avhoppare. Det går dock inte att konstatera några mönster, utan skillnaderna kan vara stora mellan intilliggande kommuner. Även då olika typer av kommuner jämförs framträder inga entydiga mönster. Även vissa variationer mellan de olika partierna konstateras: Andelen avhoppare är något större bland ledamöter som tillhör Miljöpartiet eller Vänsterpartiet. Det är dock partier som har relativt sett stora andelar unga och utrikes födda, vilket åtminstone delvis förklarar den partimässiga variationen.

vanligare med avhopp i vissa grupper än i andra. Mot bakgrund av partiernas rekryteringsproblem är det oroväckande att det är bland unga som avhoppet är särskilt vanligt. Den intressanta frågan är dock varför vissa personer väljer att lämna politiken. Det är till den frågan vi nu flyttar rapportens fokus. Vi inleder dock med att ytterligare beskriva populationen i vår enkätundersökning, det vill säga kommunpolitikerna i Östergötland.

Avhoppare och kvarstående i Östergötland

I kapitel 2 gav vi en beskrivning av vår enkätundersökning riktad till kommunpolitiker i Östergötland. Vi hävdade där att det inte finns någon anledning att tro att den östgötska politikerkåren i något väsentligt avseende avviker från kommunpolitiker i övriga landet. Även när det gäller andelen avhoppare är skillnaderna små. I Östergötland lämnade 16,6 procent av dem som valdes in i kommunfullmäktige 2002 sina uppdrag innan mandatperiodens slut. Sett till hela riket var motsvarande andel 16,3 procent – en försumbar skillnad med andra ord. Även när det gäller avhopparnas profil finner vi samma mönster i Östergötland som i övriga landet, det vill säga att det är vanligare med avhopp bland kvinnor, utrikes födda och framför allt unga personer.

En stor del av det här kapitlet kommer att ägnas åt jämförelser mellan dem som sitter kvar i fullmäktige och dem som har valt att hoppa av. Jämförelserna är baserade på vår undersökning av östgötska kommunpolitiker. För den fortsatta framställningen är det därför angeläget att ägna några rader åt att beskriva de kvarstående och avhoppare som ingår i undersökningen. Att avhopp är vanligare i vissa grupper än andra medför att det finns tydliga skillnader mellan dessa avhoppare och dem som sitter kvar i fullmäktige. Som vi nämnt ovan är det vanligare med avhopp bland kvinnor än bland män. Det är därför inte förvånande att det i vår undersökning är en något större andel kvinnor bland dem som lämnat fullmäktige än bland dem som sitter kvar – 49 jämfört med 46 procent.

Här är det värt att nämna att undersökningen har ett visst bortfall, något som beskrevs i kapitel 2. Vi konstaterade där att vi inte kan se några avgörande skillnader mellan svarande och icke-svarande, även om vi noterat att svarsviljan var något högre bland äldre än bland yngre personer. När det gäller fördelningen efter kön finns det ingen skillnad mellan de som besvarat enkäten och urvalet i sin helhet. Skillnaden i svarsvilja efter ålder medför att åldersprofilen förskjuts något på grund av bortfallet: Det är en något äldre profil på de svarande än vad som skulle vara fallet om vi inte haft något bortfall. Skillnaderna är dock inte särskilt stora. Dessutom sker den förskjutningen bland både kvar-

sittare och avhoppare, vilket gör att betydelsen vid jämförelser mellan dessa två grupper inte ska överdrivas. Oavsett om vi ser till samtliga i urvalet eller endast de som besvarat enkäten är det mycket större andel unga bland avhopparna. Bland de avhoppare som besvarat enkäten är 49 procent under 50 år. Motsvarande andel bland dem som sitter kvar i fullmäktige är 29 procent.²¹ Det är inte så förvånande då vi tidigare konstaterat att ålder har ett mycket starkt samband med benägenheten att hoppa av politiken. Det är värt att hålla den åldersmässiga skillnaden mellan avhoppare och kvarsittare i bakhuvudet i den fortsatta analysen.

Tabell 7. Samtliga och svarande i de olika urvaldelarna efter ålder. Procent

	Kvar i fullmäktige		Avhoppare	
	Urval	Svarande	Urval	Svarande
18–29 år	4	2	9	7
30–49 år	31	27	48	42
50–64 år	51	54	40	48
65– år	14	16	3	3
Samtliga	100	100	100	100
Antal	180	136	187	104

Kommentar:

Med ålder avses ålder vid slutet av valåret för respektive mandatperiod.

Skillnaden mellan invandrade och svenskfödda slår också igenom i våra urvalsdelar. Bland avhopparna i vår studie är 12 procent födda utanför Sverige. Andelen bland dem som sitter kvar i fullmäktige är endast 2 procent. Om vi går vidare och jämför våra två grupper efter utbildningsnivå finner vi även där en viss skillnad. Det är en något större andel med eftergymnasial utbildning bland dem som hoppat av än bland dem som sitter kvar i fullmäktige, 64 jämfört med 56 procent. Båda dessa grupper avviker dock kraftigt från hur det ser ut bland väljarna. Motsvarande andel i befolkningen är endast 32 procent.²² Även när det gäller arbetsmarknadssituation kan skillnader mellan avhoppare och kvarsittare noteras. Den stora skillnaden har dock sin grund i tidigare nämnda åldersskillnad, vilken medför att det finns en större andel pensionärer och därmed en mindre andel heltidsarbetande bland dem som sitter kvar i fullmäktige än bland dem som hoppat av.

21 Om vi istället jämför alla i urvalet är andelen under 50 år bland avhopparna 57 procent och motsvarande andel bland kvarsittarna 35 procent. Med andra ord är skillnaden mellan grupperna av ungefär samma storlek även om nivåerna är högre än vad som är fallet när vi begränsar oss till dem som besvarat enkäten.

22 Avser befolkningen 18 år och äldre år 2009 enligt statistik från SCB.

Ungefär 60 procent av de östgötska kommunpolitikerna gick med i ett politiskt parti när de var under 30 år. Det är faktiskt en något större andel av dem som sitter kvar som gick med innan de fyllt 30 år än bland avhopparna. Om vi fokuserar på andelen som gick med innan 18-årsdagen är förhållandet däremot det omvända. Med andra ord finner vi inget entydigt samband mellan ålder då man gick med i ett parti och benägenheten att hoppa av.

I förra kapitlet studerade vi hur det kommer sig att kommunpolitikerna tagit steget in i ett politiskt parti. Vi fann då inte några större skillnader mellan avhoppare och kvarsittare. Lite drygt hälften inom båda grupperna gick med i ett parti på initiativ av någon annan än dem själva. De enda små, och potentiellt intressanta skillnader som fanns, bestod i att avhopparna i något mindre utsträckning blivit engagerade på initiativ av någon familjemedlem eller arbetskamrat. Vidare är benägenheten att hoppa av fullmäktige större bland dem som har mindre erfarenhet av politik. Även det sambandet slår igenom när de två grupperna jämförs: De ledamöter som sitter kvar i fullmäktige har i genomsnitt suttit där i 12 år, avhopparna har i genomsnitt suttit 7 år.

Vi har nu gett en inledande beskrivning av de två huvudgrupper som ingår i vår undersökning – de som sitter kvar och de som valt att lämna fullmäktige. Generellt är det en större andel kvinnor, unga, utrikes födda, högutbildade och heltidsarbetande bland dem som lämnat fullmäktige än bland dem som sitter kvar. När det gäller vägen in i politiken och ålder då det steget tas är skillnaderna mindre mellan de två grupperna. Däremot har avhopparna tillbringat mindre tid i politiken.

Denna något grovhuggna bild av de två grupperna utgör utgångspunkten för den fortsatta framställningen. En intressant och viktig frågeställning är för oss om det finns skillnader i hur de i olika avseenden *uppfattar* politiken. Om det finns sådana skillnader är det möjligt att vi därmed även finner bakomliggande orsaker till att en del personer väljer att lämna politiken och varför de allra flesta trots allt sitter kvar mandatperioden ut. En stor del av det resterande kapitlet kommer vi därför att ägna åt att se om sådana skillnader återfinns i materialet. Men innan vi ger oss i kast med det kommer vi först att gå in på en annan av rapportens avgörande frågor: Beror förtida avhopp huvudsakligen på privata eller politiska skäl? För att kunna besvara denna fråga vänder vi oss nu till avhopparnas egna utsagor om varför de valt att lämna sina uppdrag.

Varför hoppar man av?

Om avhoppet huvudsakligen beror på privata skäl, som flytt från kommunen eller förändrad familjesituation, är de inte lika allvarliga för det politiska sys-

temet jämfört med om de huvudsakligen beror på orsaker som har sin grund i politiska förhållanden. Av vår genomgång av aktuell svensk forskning (kapitel 1), framgick att olika forskare kommit till olika resultat. Det finns de som stöder den bild som oftast framträder i medierna, att avhoppet ofta sker på grund av missnöje med hur politiken fungerar. Men det finns även stöd för den motsatta bilden, att avhoppet i huvudsak beror på privata skäl och att mediebilderna av avhoppens problematik därmed är betydligt överdriven. Förhoppningen är att vår studie ska bidra till att bilden klarnar avseende denna kontrovers.

Till dem som hoppat av fullmäktige har vi ställt frågor om skälen bakom beslutet. Vi har försökt bringa reda i om privata eller politiska skäl ligger till grund för deras beslut. Detta har vi gjort genom att ge en rad olika svarsalternativ, samt gett respondenterna möjligheten att lämna öppna svar. Respondenterna har haft möjlighet att ange så många skäl som de har önskat, och de har även haft möjlighet att samtidigt ange både privata och politiska skäl.

Vilka svar ger då de östgötska avhopparna? 20 procent av dem anger att inga privata skäl hade betydelse för beslutet att lämna fullmäktige. De övriga 80 procenten menar alltså – i större eller mindre utsträckning – att privata skäl faktiskt hade betydelse för avhoppet. Bland de privata skälen är det framför allt ”flytt från kommunen” och ”förhållanden i arbetslivet” som lyfts fram. Dessa alternativ anges av 32 respektive 30 procent. Familjeförhållanden, hälsoskäl och ”andra privata skäl” anges av 16–18 procent. När det gäller det sistnämnda alternativet har respondenterna själva angett vilket annat privat skäl som avsågs. Svaren rymmer en rad olika privata skäl, från skilsmässa till längre utlandsvistelse. Ett flertal anger dock tidsbrist och bristande intresse som skäl till avhoppet.

Tabell 8. Privata skäl till avhopp bland dem som lämnat fullmäktige i förtid. Procent

	Andel som har angett alternativet
Flyttning från kommunen	32
Förhållanden i arbetslivet	30
Inga privata skäl hade betydelse	20
Andra privata skäl	18
Familjeförhållanden	17
Hälsoskäl	16
Antal svarande	99

Kommentar:

Tabellen baseras på svar på frågan ”Vilka förhållanden av *privat* slag hade betydelse för att du hoppade av ditt eller dina förtroendeuppdrag?”. Flera svarsalternativ kunde anges. De som angav att inga privata skäl hade betydelse för avhoppet har endast angett det alternativet.

För att kunna få jämförbarhet med tidigare undersökningar, har vi använt oss av en frågeställning och olika svarsalternativ som i stort sett motsvarar vad som tidigare använts i den undersökning som Kommundemokratikommittén genomförde år 2000 (Nielsen 2001). Våra resultat ligger nära dem som kom presenterades här. Samma två privata skäl kom i topp i båda studierna, om än i omvänd ordning. Det är inte heller några stora skillnader vad gäller andelar av de svarande som angett de olika svarsalternativen. Även andra likheter återfinns mellan resultaten. I båda undersökningarna har en något större andel av kvinnorna angivit hälsoskäl och familjeförhållanden som orsaker till avhoppet.

Det finns även skillnader i resultaten mellan vår och Niensens studie. Han fann att det är vanligare bland män att ange att ”inga privata skäl hade betydelse” för beslutet att hoppa av. Våra resultat visar det omvända förhållandet – att det är vanligare bland kvinnor att ange att detta hade betydelse för avhoppet. Emellertid är könsskillnaderna så små i våra resultat (20 procent bland män och 22 procent bland kvinnor) att de inte föranleder några långtgående slutsatser.

Låt oss nu vända blicken mot de politiska skälen till avhopp. För att fånga upp en rad tänkbara orsaker gav vi 11 olika svarsalternativ till vår fråga om eventuella politiska skäl till avhoppet. Dessutom hade vi, på samma sätt i som frågan om privata skäl, även ett öppet svarsalternativ. Här fick respondenterna själva precisera det bakomliggande skälet med egna ord. Det visade sig att det bland avhopparna var 41 procent som angav inga politiska skäl hade betydelse för beslutet att hoppa av. Det är med andra ord färre som angav något politiskt skäl än som angav något privat skäl till avhoppet. Det är ett viktigt och intressant resultat.

Vi återkommer strax till jämförelsen mellan privata och politiska skäl, men först ska vi granska *vilka* politiska skäl som lyfts fram av respondenterna. På samma sätt som när det gäller privata skäl fick respondenterna ange så många svarsalternativ som de själva önskade. Trots att vi tog med en lång rad svarsalternativ, hamnade vår öppna kategori, ”andra politiska skäl”, i topp när vi rangordnar svarsalternativen efter hur ofta de anges. Det alternativet anges av 24 procent.

Ser man närmare på vad dessa öppna svar innefattar kan vi konstatera att ungefär hälften av dem har att göra med det egna partiet, antingen i form av besvikelse över hur det egna partiet fungerar internt, eller i form av konflikter inom partiet. En av respondenterna anger att han till och med blivit utsatt för mobbning och trakasserier av de egna partikamraterna. De öppna svaren inkluderar även en del missnöje med relationerna till kommunpolitiker i andra partier. Vad gäller övriga svarsalternativ som ligger i topp finner vi: ”fullmäktige har för lite makt, makten ligger framför allt hos andra kommunala organ

och/eller kommunala beslutsfattare”, ”debatterna i fullmäktige/nämnden gick alltför mycket efter partilinerna till nackdel för saktidningen” och ”uppdraget kändes meningslöst då jag som enskild ledamot inte lyckades påverka beslutet i den utsträckning jag önskade”. Dessa alternativ angavs av 16, 14 respektive 13 procent. I viss mån kan dessa svarsalternativ betraktas som besläktade. De antyder en frustration över möjligheterna att kunna påverka, samt över hur fullmäktige fungerar. Det är anmärkningsvärt få (2 procent) som anger att bristande inflytande i det egna partiet som skäl till avhoppet.

Tabell 9. Politiska skäl till avhopp bland dem som lämnat fullmäktige i förtid. Procent

	Andel som har angett alternativet
Inga politiska skäl hade betydelse	41
Andra politiska skäl	24
Fullmäktige har för lite makt	16
Debatterna i fullmäktige gick för mycket efter partilinerna	14
Uppdraget kändes meningslöst	13
Delade inte längre partiets uppfattning i viktiga frågor	11
Uppdraget tog mer tid än jag räknat med	8
Uppdraget kändes meningslöst då partiet saknade egentligt inflytande	7
Kände mig ofta otillfredsställd med den egna insatsen	7
Uppdraget var otacksamt och pressande till följd av kritik från massmedia och/eller allmänhet	6
Varit förtroendevald länge, ville lämna plats åt någon annan	6
Önskade koncentrera mig på andra politiska uppdrag	5
Hade inget inflytande i partiet	2
Antal svarande	98

Kommentar:

Tabellen baseras på svar på frågan ”Vilka förhållanden av *politiskt* slag hade betydelse för att du hoppade av ditt eller dina förtroendeuppdrag?”

För de fullständiga formuleringarna av svarsalternativen hänvisar vi till enkäterna, vilka finns tillgängliga på <www.isak.liu.se/cks/politik?l=sv>. Flera svarsalternativ kunde anges. De 41 procent som angav att politiska skäl saknade betydelse har endast angett det svarsalternativet.

I Kommundemokratikommitténs undersökning från 2000 var det endast en tredjedel som angav att politiska skäl saknade betydelse (Nielsen 2001). Motsvarande andel i vår undersökning var 41 procent. Det var alltså en större andel i Kommundemokratikommitténs undersökning som framförde politiska skäl till avhoppet.

Ett liknande förhållande framträder när man studerar de olika skälen: Det är i stort sett genomgående en lägre andel som anger de olika skälen i vår un-

dersökning i förhållande till vad som var fallet i Kommundemokratikommitténs undersökning. Det kan bero på en förändring över tid, men förklaringen kan även vara att vi har undersökt olika populationer. Emellertid är det ungefär samma politiska skäl som lyfts fram av respondenterna i båda undersökningarna.

För att återgå till vår kanske mest pregnanta fråga: Är de privata eller de politiska skälen av störst betydelse? Som vi konstaterat är det en större andel bland avhopparna som anger att politiska skäl saknar betydelse än vad det är som anger att privata skäl gör det. Samtidigt är det en stor andel som angett att båda typerna av skäl var av vikt för beslutet att lämna fullmäktige.

Vi har dock inte nöjt oss med detta svar, utan i enkäten bad vi respondenterna ta ställning till frågan frågan om privata eller politiska skäl var av *störst* betydelse för avhoppet. Det visade sig att 62 procent av dem som lämnat fullmäktige angav att privata skäl var av störst betydelse, 25 procent politiska skäl och 13 procent sade att både typerna av skäl hade lika stor betydelse. Resultatet liknar det som framträdde i Kommundemokratikommitténs undersökning (Nielsen 2001), men i förhållande till denna visar våra resultat en större andel som anger att privata skäl hade störst betydelse – cirka 10 procentenheter större. Omvänt är det en mindre andel som anger att båda skälen hade lika stor betydelse.

Tabell 10. Viktigaste skäl till avhopp bland dem som lämnat fullmäktige i förtid. Procent

	Andel
Privata skäl var av störst betydelse	62
Politiska skäl var av störst betydelse	25
Privata och politiska skäl hade lika stor betydelse	13
Totalt	100
Antal svarande	97

Kommentar:

Baseras på frågan ”Om du funderar över de skäl till ditt avhopp som du har angivit, var privata eller politiska skäl av störst betydelse för ditt avhopp?”

Som komplement till detta material, har vi även ställt frågor till dem som sitter kvar i fullmäktige om också de har funderat på att lämna sina uppdrag. Det var 10 procent av dem sade att de vid svarstillfället funderade på att hoppa av. Ytterligare 10 procent uppgav att de tidigare under mandatperioden hade funderat på det. Alltså uppgav 20 procent av ”kvarsittarna” att de nu, eller tidigare under mandatperioden, övervägt att lämna sitt uppdrag i förtid.

Också här har vi försökt ringa in skälen till varför de har funderat på att

hoppa av. Det är tämligen få personer det handlar om, och sålunda är det svårt att dra några tydliga slutsatser. Trots det är det värdefullt att se vad som framkom. Bland de skäl som lyftes fram återfanns framför allt ”förhållanden i arbetslivet” och att ”fullmäktige har för lite makt”. Det är med andra ord skäl som var vanligt förekommande även bland dem som verkligen hoppade av. Därför är det inte särskilt överraskande att de flesta av dem som sitter kvar i fullmäktige har förståelse för att en del av ledamöterna väljer att lämna i förtid, vilket är en fråga vi ställde till kvarsittarna. Det är dock inte alla som är lika förstående. Ungefär var fjärde kvarsittare anser att uppdragen i de flesta fall lämnas för lättvindigt av de förtida avhopparna.

Vi ställde även en öppen fråga till kvarsittarna om varför de trodde att de, till skillnad från avhopparna, hade stannat kvar. Av svaren på den frågan framkommer att många faktiskt trivs ganska bra med sitt fullmäktigeuppdrag. De är helt enkelt intresserade av politik och de finner uppdraget stimulerande. Ett flertal framhåller vikten av att ha en förstående arbetsgivare, och inte minst en stöttande familj för att kunna få förtroendeuppdraget att gå ihop med det övriga livet. I en stor andel av svaren framhålls också åsikten att om man en gång har bestämt sig för att ta på sig ett politiskt uppdrag då har man även en plikt att fullfölja detsamma. En av dem som sitter kvar i fullmäktige uttrycker det på följande sätt:

Det är ett svek mot väljarna att hoppa av i en mandatperiod. Placeringen på valsedeln är uttänkt för att få en bra mix av förtroendevalda. Denna tanke spricker vid avhopp.

Man kan konstatera att det bland avhopparna finns en viss kritik mot den lokala politikens funktionssätt. Framför allt handlar det om att fullmäktige har för lite makt, och att debatten i för liten utsträckning handlar om sakdiskussioner. Detta är inga nyheter, utan är resultat som återkommer i de flesta studier av fullmäktiges betydelse (exempelvis *Makten och möjligheten* ... 2005). På det hela taget är det emellertid privata snarare än politiska skäl som ligger till grund för beslutet att lämna fullmäktige. Om vi återknyter till vår tidigare beskrivning av det splittrade forskningsläget, landar våra resultat mycket nära Nielsens (2001). Slutsatsen måste därmed bli att den bild av att avhopp som ofta förmedlas i bland annat medierna, att avhopp är uttryck för missnöje med politikens funktionssätt, är tämligen överdriven.

Kan våra resultat då tas till intäkt för att allt är frid och fröjd i lokalpolitiken? Nej, det kan de inte. Trots allt är det en betydande andel som anger att anledningen till deras avhopp står att finna i de politiska förhållandena. Visserligen kan man invända att det är orimligt att förvänta sig att alla som ger sig in i politiken ska vara tillfreds med hur det politiska systemet fungerar.

Men det är ändå värt att ta den kritik som kommer fram i undersökningen på allvar. Vidare kan även de privata skälen till avhopp utgöra en anledning till att se över politikens villkor. Till exempel är förhållanden i arbetslivet ett vanligt privat skäl till avhopp, något som borde kunna åtgärdas genom att påverka arbetsgivares attityder till politiska uppdrag. Mot bakgrund av detta finns det anledning att se närmare på vad som kan göras för att underlätta för de folkvalda att kombinera sitt uppdrag med arbetet. Det kan exempelvis handla om sådant som tider för sammanträden, ersättningsnivåer, att just skapa en bättre förståelse för politiska uppdrag bland arbetsgivare, etcetera.

Utöver frågan om privata kontra politiska skäl, finns andra frågor att titta närmare på i syfte att skapa en mer detaljerad bild av avhopparna samt se om de i några avseenden skiljer sig från kvarsittarna. För vår del finns det framför allt anledning att tränga djupare in i vårt datamaterial för att se om det finns skillnader när det gäller hur tiden i politiken uppfattas av dem som hoppat av och dem som sitter kvar i fullmäktige. Närmast ger vi oss i kast med att studera vilka förväntningar kommunpolitikerna hade inför sina uppdrag.

Förväntningar inför uppdraget

I kapitel 4 redovisade vi att en stor andel av de förtroendevalda verkar, om inte motvilligt engagerade, så i alla fall sakna en brinnande drivkraft inför att komma in i politiken och åstadkomma förändringar. Det är bara ett fåtal som självständigt tagit initiativ till att be om att bli placerade på valsekeln. Bland dem som hamnat på valsekeln och även blivit invalda är det bara 60 procent som säger att de *gärna* ville komma in i fullmäktige. En rimlig hypotes, kan tyckas, är att det i dessa avseenden skulle finnas skillnader mellan dem som sedan hoppar av fullmäktige och dem som sitter kvar. Mer specifikt är förväntningen att avhopparna tillhör de mer motvilligt engagerade, och har mindre högtflygande ambitioner än de som valt att sitta kvar på sitt uppdrag.

Men faktum är att vi inte finner några sådana skillnader. Däremot finner vi andra skillnader. Vi har ställt frågan om kommunpolitikerna inför valet till kommunfullmäktige trodde att de skulle bli invalda. Det är en större andel av dem som sitter kvar i fullmäktige som anger att de var säkra på att bli invalda. Omvänt är det alltså en större andel av dem som hoppat av som inte trodde att de skulle bli invalda. Det är inga jätteskillnader, men de är ändå intressanta. En delförklaring till att en del lämnar fullmäktige kan vara att man inte är beredd på att bli invald och att det blir en omställning som leder till tidsbrist då uppdraget ska kombineras med det övriga livet.

Tabell 11. Syn på sannolikheten att bli invald inför valet till kommunfullmäktige. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Var säker på att bli invald	67	55
Var osäker, men trodde skulle bli invald	28	29
Var osäker, men trodde inte skulle bli invald	4	11
Var säker på att inte bli invald	1	5
Vet ej	1	0
Totalt	100	100
Antal svarande	135	98

Kommentar: Baseras på frågan ”Inför valet 2006 [2002], trodde du att du skulle bli invald i kommunfullmäktige?”

Efter att mandatet i fullmäktige har fördelats är nästa steg att tillsätta övriga politiska poster i kommunen. Man kan tänka sig att det finns en kamp om de mest prestigefyllda och intressanta uppdragen. Därmed följer också en misstanke om att det finns en besvikelse bland alla dem som inte fick de mer attraktiva uppdragen. Vidare kan man tänka sig att den besvikelsen leder till att dessa ledamöter med tiden också lämnar politiken. Men sådana förväntningar på resultaten får inget empiriskt stöd. Hela 79 procent av avhopparna uppgav att de blev nöjda med de politiska uppdrag som de i slutänden fick. Bland kvarsittarna är andelen något större (84 procent), men skillnaden är inte särskilt stor. Det allmänna intrycket är att de flesta kommunpolitiker är nöjda med de uppdrag de tilldelas.

Att man är nöjd med sitt/sina uppdrag hänger sannolikt samman med att de förtroendevalda – som vi konstaterade i förra kapitlet – hävdar att de inte engagerat sig politiskt utifrån egennyttiga motiv. De skäl som huvudsakligen framförs är istället allmänna till sin natur och handlar sålunda snarare om att ledamöterna vill bidra i utvecklingen till ett bättre samhälle eller att de säger att de är generellt engagerade i politik och samhällsfrågor. Inte heller i det här avseendet finns några större skillnader mellan avhoppare och kvarsittare. Även om respondenterna är tillfreds med uppdrag man erhållit, är det inte säkert att man är nöjd med vad de kan uträtta i politiken. Vi har därför undersökt hur de förtroendevalda ser på möjligheterna att påverka den lokala politiken.

Möjligheten att påverka

Inom psykologin finns beskrivningar av ett tillstånd som benämns ”inlär hjälplöshet”. Begreppet syftar på ett tillstånd av passivitet och hjälplöshet som

kan drabba personer som hamnar i situationer där de känner att de inte kan påverka sin situation (Seligman 1976). Vanligtvis används begreppet för att beskriva traumatiska situationer, men även i mer vardagliga situationer kan man, enligt dessa teorier, förlora motivationen om man upplever en oförmåga att påverka sin situation. Överfört till vår studie kan man tänka sig en mekanism som innebär att förtroendevalda som upplever att de saknar inflytande över politiken tappar sitt engagemang och ger upp. Hypotesen skulle då vara att det bland dem som hoppat av är vanligare med uppfattningen att det inte går att påverka olika delar av politiken.

Som vi konstaterade i föregående kapitel uppger de flesta kommunpolitiker, åtminstone i efterhand, att de inte hade speciellt höga förväntningar på sitt eget inflytande inför sitt inträde på den lokalpolitiska scenen. Härvidlag fanns, vad rörde de initiala förväntningarna, inga nämnvärda skillnader mellan dem som hoppat av och dem som sitter kvar i fullmäktige.

Hur upplever då de förtroendevalda sitt inflytande när de har tillbringat en del tid i politiken? Vi har ställt frågor om vad politikerna anser efter att de har skaffat sig erfarenhet av politiken. Det visar sig att de förväntningar som de folkvalda hade stämde bra överens med vad de sedan upplevde i kommunpolitiken. Det är inte några enorma skillnader, men avhopparna har mindre positiva erfarenheter när det gäller möjligheterna att få igenom någon sakfråga eller att få genomslag för egna argument och åsikter i fullmäktige eller i partigruppen. Det gäller även när de uttalar sig om huruvida de genom sitt engagemang fått insikter om och inblick i den lokala demokratin, fått delta i intressanta diskussioner eller lyckats bidra till att göra kommunen bättre. Det finns alltså ett visst, om än svagt, stöd för vår hypotes om att avhoppare oftare är av uppfattningen att det är svårt att påverka politiken.

Tabell 12. Andel som, efter att ha arbetat i kommunpolitiken, i hög grad respektive i viss mån anser att uppnått olika företeelser inom politiken. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006		Avhoppare totalt	
	I hög grad	I viss mån	I hög grad	I viss mån
Få insikt och inblick i den lokala politiken	79	20	62	32
Delta i intressanta diskussioner	57	32	46	36
Få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen	47	40	34	43
Få igenom någon sakfråga	28	47	17	45
Bidra till att göra kommunen bättre	25	49	11	46
Få genomslag för egna argument och åsikter i fullmäktige	19	42	13	33

Kommentar: Baseras på frågor som inleds med "När du ser tillbaka på dina erfarenheter av arbete i kommunpolitiken, i vilken grad anser du att du har ..."

Vi har nu sett närmare på de förväntningar lokalpolitikerna hade innan de gick in i politiken och deras upplevelser efter att de fått en viss erfarenhet. Hur ser det då ut om man ställer förväntningarna mot utfallet? I tabell 13 nedan har vi gjort detta. För varje person i vår undersökning har vi jämfört förväntningar med utfall för att på så vis se hur stor andel som anser att förhållandena varit (i) bättre än väntat, (ii) som väntat eller (iii) sämre än väntat. De flesta förtroendevalda verkar anse att kommunpolitiken i allt väsentligt var som de hade förväntat sig innan de *de facto* blev kommunpolitiskt aktiva. I vissa avseenden finns dock en förhållandevis stor andel som anser att vad de lyckats uppnå inte motsvarar förväntningarna. Det gäller framför allt möjligheterna att få genomslag för egna argument i partigruppen och i fullmäktige, i synnerhet bland avhopparna. Detta trots att de från början hade låga förväntningar i dessa avseenden.

Tabell 13. Jämförelse mellan tron på olika företeelser inom politiken innan inträdet och efter en tid i kommunpolitiken. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006			Avhoppare totalt		
	Bättre	Som väntat	Sämre	Bättre	Som väntat	Sämre
Få insikt och inblick i den lokala politiken	20	52	29	18	51	31
Delta i intressanta diskussioner	11	77	12	11	66	23
Få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen	9	50	40	6	40	54
Bidra till att göra kommunen bättre	12	65	23	17	46	38
Få igenom någon sakfråga	21	59	20	18	48	34
Få genomslag för egna argument och åsikter i fullmäktige	19	51	30	14	43	43

Kommentar:

Tabellen baseras på skillnader i svar på de frågor som redovisas i tabell 5 och tabell 12.

Ett annat sätt att se på möjligheterna att påverka är att studera om de förtroendevalda tillhör den politiska majoriteten eller oppositionen. Även om man lyckas få inflytande i det egna partiet spelar det mindre roll om partiet i sin tur inte kan få igenom sina förslag i fullmäktige. Man kan tänka sig att det begränsade inflytande som det innebär att vara politiker i opposition också innebär en större benägenhet att lämna politiken. Det finns i våra data stöd för det antagandet. Det är 59 procent av avhopparna som har uppgivit att de tillhörde oppositionen under innevarande mandatperiod. Det är en betydligt

större andel än bland dem som sitter kvar i fullmäktige, där 45 procent sagt att de tillhör oppositionen.

Hur agerar då de folkvalda under möten för att få igenom sina ståndpunkter? Våra resultat visar att avhopparna yttrade sig mer sällan vid politiska möten jämfört med kvarsittarna framför allt vid sammanträden i fullmäktige och nämnder, men det finns även en skillnad avseende vanliga partimöten. När det gäller saker som att behandlas jämlikt på möten, att andra lyssnar när man yttrar sig och att få tillgång till information inför möten, är den generella bilden att de förtroendevalda har positiva erfarenheter. Detta är fallet både bland dem som hoppat av och bland dem som sitter kvar. Visst finns det respondenter som framför att de har behandlats illa i dessa avseenden, vilket bör tas på största allvar, men det ska samtidigt understrykas att de utgör ett fåtal.

Vi har också ställt frågor kring hur stort inflytande olika aktörer *har* och *bör ha* över beslutsfattandet i allmänhet i kommunen. De aktörer vi har bitt respondenterna att ta ställning till är kommunstyrelsens ordförande, kommunstyrelsen, kommunfullmäktige, nämnderna, de lokala partiorganisationerna, tjänstemännen och medborgarna. Vi har använt oss av femgradiga svarsalternativ, från ”stort inflytande” till ”inget inflytande”. Om man räknar ut ett snittomdöme för respektive aktör och sedan rangordnar dem i dessa två avseenden framträder intressanta mönster. Det visar sig att det endast finns små skillnader i uppfattningarna mellan hur de som sitter kvar i fullmäktige och de som hoppat av uppfattar sakernas tillstånd. Det får en viss effekt när man rangordnar aktörerna, men dessa skillnader ska inte överdrivas. I huvudsak har båda grupperna en likartad syn på var makten i kommunerna ligger och var den bör ligga.

Det är dock intressant att det finns stora skillnader mellan var de folkvalda anser att makten är placerad och var den i praktiken borde finnas. Både avhoppare och kvarsittare anser att kommunfullmäktige har mindre makt än kommunstyrelsen (och dess ordförande), nämnderna och tjänstemännen. De anser vidare att kommunfullmäktige borde vara det organ som har mest makt samt att tjänstemännens inflytande borde minska. Mot bakgrund av att den kommunala makten, åtminstone formellt sett, ligger hos fullmäktige kan man fråga sig vad det är som gör att de själva inte ser till att öka sitt inflytande.

Tabell 14. Rangordning av aktörer efter hur stor makt de har respektive bör ha över beslutsfattandet.

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006		Avhoppare totalt	
	Har	Bör ha	Har	Bör ha
1	KS ordförande	KF	KS	KF
2	KS	KS	KS ordförande	Medborgarna
3	Nämnderna	Nämnderna	Tjänstemännen	Nämnderna
4	Tjänstemännen	Medborgarna	Nämnderna	KS
5	KF	KS ordförande	KF	KS ordförande
6	Partiorganisationen	Partiorganisationen	Partiorganisationen	Partiorganisationen
7	Medborgarna	Tjänstemännen	Medborgarna	Tjänstemännen

Kommentar:

Baseras på frågor som inleds med "När du ser tillbaka på dina erfarenheter av arbete i kommunpolitiken, i vilken grad anser du att du har ..."

Mot bakgrund av det som just beskrivits, är det knappast överraskande att respondenterna ger uttryck för visst missnöje med hur demokratin i den egna kommunen fungerar. Det gäller framför allt bland dem som hoppat av – bara 62 procent är mycket eller ganska nöjda i det avseendet. Motsvarande andel bland dem som sitter kvar är 75 procent. Även när det gäller synen på hur demokratin fungerar på riksnivå är avhopparna lite mer kritiska än kvarsittarna, men skillnaden här är liten. Noterbart, och måne något oroande ur ett lokalpolitiskt perspektiv, är att både avhoppare och kvarsittare är mer nöjda med hur demokratin fungerar på rikspanet än lokalt.

Synen på uppdraget

Statsvetarna Ahlbäck Öhberg m.fl. (2007) har studerat avgångar bland riksdagsledamöter. I sin studie utgår de från teorier som lanserats av Manin (2002). Författarna landar i ett resonemang som går ut på att det svenska politiska systemet är på väg från en partidemokrati till en publikdemokrati. I en publikdemokrati får befolkningen rollen som publik och förväntas som sådan ta ställning till de alternativ som presenteras på den politiska scenen. Förtroendeuppdraget blir därmed mer personorienterat. Detta får, enligt författarna, till följd att en ny politikertyp växer fram. Denna typ är mer av en politisk entreprenör som har svagare lojalitetsband till partiet. Han eller hon har istället ett mer direkt band till väljarna och som en följd av svagare partikoppling antas han eller hon vara mer benägen att lämna sina uppdrag. Författarna menar att de finner stöd för en sådan utveckling när de studerar de svenska riksdagsledamöterna och deras benägenhet att hoppa av.

Det är viktigt att framhålla att det finns betydande skillnader mellan de heltidsarvoderade riksdagsledamöterna och kommunpolitiker, som i de allra flesta fall är fritidspolitiker. Samtidigt kan man tänka sig att en ny politikertyp även skulle kunna växa fram på den lokala arenan och att detta skulle kunna få följder på benägenheten att lämna förtroendeuppdrag i framtid. Vi har i vår undersökning ställt en fråga kring hur våra respondenter ser på rollen som folkvald, det vill säga om de i första hand ser den folkvalda som en företrädare för sitt parti, för sina egna personliga övertygelser och värderingar eller för väljarna.

Tabell 15. Synen på rollen som folkvald. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
En folkvald är i första hand en företrädare för ...		
... sitt parti	28	18
... sina egna personliga övertygelser och värderingar	8	13
... väljarna	64	69
Totalt	100	100
Antal svarande	129	94

Kommentar: baseras på frågan ”Det finns många olika sätt att representera sina väljare. Markera det alternativ som stämmer bäst med hur du ser på rollen som folkvald”.

Resultaten antyder att i det här faktiskt finns en skillnad mellan dem som sitter kvar i fullmäktige och dem som hoppat av. Det är, som tesen om en ny politikertyp förutsäger, en större andel bland avhopparna än bland kvarsittarna som anser att folkvalda i första hand är en företrädare för sina egna personliga övertygelser och värderingar – 13 jämfört med 8 procent. Omvänt anser en större andel av kvarsittarna att folkvalda i första hand är en företrädare för sitt parti (28 jämfört med 18 procent). Vi ska givetvis inte dra för stora växlar på det här enskilda resultatet. Emellertid tycks det ändå finnas ett visst stöd för tesen att det finns ett samband mellan synen på det egna mandatet och benägenheten att hoppa av. Om det finns en framväxt av en ny politikertyp som har ett svagare band till partierna kan vi dock inte uttala oss om med stöd av vårt material.

Bemötanden

Politikerna i fullmäktige är valda av befolkningen för att representera dem och fatta beslut å deras vägnar. En intressant fråga är hur dessa folkvalda bemöts av olika grupper i samhället. Vi har därför ställt frågor till dem om hur de upp-

lever att de har bemötts av familj, vänner, arbetskamrater, vänner, andra förtroendevalda, media och kommuninvånare. Våra undersökningsresultat visar att det är en mycket liten andel som uppger att de bemötts övervägande negativt av någon av dessa grupper. Bland dem som ändå har negativa erfarenheter i det avseendet är det framför allt i kontakter med media. Det är 11 procent bland kvarsittarna och 9 procent bland avhopparna som uppger att de har bemötts på ett övervägande negativt sätt av media.

Även om det är ovanligt att respondenterna rapporterar att de bemötts på ett negativt sätt, är denna känsla något mer utbredd bland dem som hoppat av än bland dem som sitter kvar. Den generella bilden är dock att de folkvalda upplever att de bemöts på ett i huvudsak positivt sätt. Detta är givetvis goda nyheter mot bakgrund av de data som redogjordes för i kapitel 2, när vi beskrev den utbredda misstron mot landets kommunpolitiker.

Att som förtroendevald bemötas negativt av vissa grupper kan samtidigt betraktas som en naturlig del av politiken. Detta så länge som den negativa kritiken framförs på ett anständigt sätt. Det finns dock fall när det negativa bemötandet tar sig uttryck i form av trakasserier, hot eller våld. Det här är ett problem som fått uppmärksamhet på senare år (se framför allt SOU 2006:46). Svaren från de östgötska politikerna i vår undersökning visar att uppmärksamheten är berättigad. Det är 12–13 procent som uppger att det blivit utsatta för trakasserier, hot eller våld under mandatperioden. Ytterligare ungefär lika stor andel uppger att det har skett tidigare i den politiska gärningen. I det här avseendet finns inga större skillnader mellan dem som sitter kvar i fullmäktige och dem som valt att hoppa av.²³

Tabell 16. Utsatt för trakasserier, hot eller våld. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Utsatt under mandatperioden	12	13
Utsatt men någon gång tidigare	11	12
Har inte blivit utsatt	77	74
Totalt	100	100
Antal svarande	135	97

Kommentar: Baseras på frågorna ”Har du själv, i din egenskap av förtroendevald, någon gång [under innevarande mandatperiod] blivit utsatt för trakasserier, hot eller våld?”

23 Det skulle kunna invändas att då avhopparna har ägnat mindre tid i politiken (under såväl innevarande mandatperiod som totalt sett) borde deras andelar vara något lägre. Det viktiga sett ur vår utgångspunkt är att utsatthet för trakasserier, hot eller våld inte är något skäl för avhopp som avhopparna själva lyfter fram. Samtidigt är det värt att notera att andelen utsatta är stor, vilket är något som bör tas på största allvar.

Både på de renodlade politiska arenorna och i kontakter med allmänhet och media kan de förtroendevalda behöva stöd och hjälp. Det är inte självklart om det stödet primärt ska komma från det egna partiet eller från kommunen. Man kan hävda att båda har ett ansvar i det avseendet. Vilket stöd upplever då de folkvalda att de har fått? Bland kvarsittarna uppger 78 procent att de fått tillräckligt stöd från sitt parti för att kunna utföra sitt uppdrag, 18 procent att de inte fått det fullt ut och 4 procent att de inte alls fått det. Motsvarande andelar bland avhopparna är 60, 35 och 5 procent. Även om en klar majoritet anser att de fått tillräckligt stöd finns det här utrymme för förbättringar – inte minst mot bakgrund av att det är betydligt mindre andelar som är nöjda bland dem som hoppat av. När det gäller stöd från kommunen framträder en liknande bild, men det är färre som är helt nöjda: 68 procent bland kvarsittarna och 54 procent bland avhopparna anser att de fått tillräckligt stöd.

Politiken och privatlivet

Vi har konstaterat att avhopp framför allt sker på grund av privata skäl. Det kan i många fall vara svårt för de förtroendevalda att kombinera det politiska engagemanget med det övriga livet. Bara tiden som går åt till att ta sig till och från möten kan medföra en tidspress. Våra respondenter har en restid på i genomsnitt strax under halvtimmen till och från ett möte. Det är dock värt att understryka att här finns stora variationer. En del har bara några minuters promenad för att ta sig till ett möte, medan andra får göra en lång bilresa för att kunna närvara. Frågan om restid avgörs också av tidpunkten för sammanträden: För somliga är restiden beroende av när på dagen mötet äger rum.

Den tid som går åt att vara engagerad i kommunpolitiken utgörs i genomsnitt av mer än en arbetsdag i veckan. Även här finns förstås en viss variation. De som sitter kvar i fullmäktige ägnar lite mer tid åt sitt förtroendeuppdrag, i genomsnitt 12 timmar per vecka att jämföra med de 10 timmar som avhopparna lade ned. I viss mån beror skillnaden på att de som sitter kvar i fullmäktige i högre grad är hel- eller deltidsarvoderade. Om vi begränsar oss till dem som är fritidspolitiker tar engagemanget i genomsnitt 8 timmar per vecka för kvarsittarna och 7 för avhopparna.

För att få en fördjupad känsla för vilken inverkan tidsåtgången i samband med det politiska uppdraget har på kommunpolitikerns vardag, har vi ställt frågor om man på grund av förtroendeuppdraget ägnat mindre tid än man önskat åt familj och släkt, vänner, arbete eller fritidsintressen. Det är vanligt att så är fallet. Omkring 20 procent säger att detta händer i de flesta fall. Inga stora skillnader finns mellan våra avhoppare och kvarsittare, men en något

större andel bland avhopparna har svarat att de i hög grad fått ägna mindre tid än önskat åt arbetet.

Tabell 17. Andel om anger att de i hög grad fått mindre tid än önskat åt olika grupper på grund av kommunpolitiken. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Familj och släkt	14	18
Vänner	16	19
Arbete	9	16
Fritidsintressen	20	24

Kommentar:

Baseras på frågor av följande slag: ”Tänk på den tid du lade [lägger] ner på kommunalpolitik, innebar [innebär] den att du fick [får] mindre tid än du önskade [önskar] att ägna åt ...?”

Att vara engagerad i politiken innebär, kort sagt, att det blir mindre tid över till annat. En intressant och politiskt känslig fråga är vilka monetära ersättningar som de förtroendevalda bör få för sitt engagemang. En majoritet av de förtroendevalda som besvarat vår enkät anser att ersättningsnivåerna ligger på en rimlig nivå. Men det finns även ett märkbart missnöje, där avhopparna är kritiska i större utsträckning än de som sitter kvar: 47 procent av avhopparna och 33 procent av kvarsittarna anser att ersättningarna är för låga.

Engagemanget efter avhopp

För att ytterligare närma oss frågan om huruvida det är ett demokratiproblem att ungefär var sjätte kommunpolitiker hoppar av sitt uppdrag i förtid, har vi försökt ta reda vad avhopparna gjort efter fullmäktigeuppdraget, vilka deras erfarenheter av uppdraget har varit och om de kan tänka sig att ta på sig ett politiskt uppdrag igen.

Det visar sig att alla som hoppat av fullmäktige inte har lämnat kommunpolitiken helt. Hela 19 procent av avhopparna uppger att de fortfarande har något politiskt uppdrag i kommunen. Någon har fått ett uppdrag i kommunrevisionen, och därigenom tvingats att lämna fullmäktige. Andra har visserligen helt lämnat kommunpolitiken, men istället gått vidare till uppdrag på högre politiska nivåer. Även om dessa fall räknas som avhopp i statistiken, kan man verkligen ifrågasätta om det verkligen är rätt beteckning på vad dessa individer faktiskt har gjort. Vi ska inte fördjupa oss i den frågan, utan nöjer oss med att konstatera att bara för att något i statistiken registreras som avhopp, behöver det ingalunda betyda att alla registrerade avhoppare har försvunnit från politiken. Istället ska vi nu rikta ljuset mot tiden efter avhoppet.

I en tidigare studie har Fredriksson (2001) genomfört djupintervjuer med 21 förtroendevalda som då var nya i politiken. Han kom fram till att de flesta av dem var nöjda med sitt engagemang och uppfattade uppdraget som meningsfullt. Detta är emellertid resultat från en förhållandevis begränsad, kvalitativ undersökning. Vilka resultat ger då vår kvantitativa undersökning? Framför allt, vad har avhopparna att säga i frågan? Det visar sig att hela 81 procent av dem som hoppat av fullmäktige uppger att de har en mycket eller ganska positiv syn på sin tid i kommunpolitiken. Endast 6 procent uppger att de upplevde tiden ganska negativ och ingen för fram att den upplevts som mycket negativ. En än mer ljus bild målas upp av dem som sitter kvar i fullmäktige. Bland dem är det 93 procent som anger att tiden i kommunpolitiken var mycket eller ganska positiv. Även om det finns en skillnad mellan dessa två grupper är den förvånansvärt liten, sett till en teoretisk förväntning om att avhopparna i förväg kunde misstänkas vara missnöjda med tiden i fullmäktige. Med andra ord är slutsatsen att avhopparna helt enkelt inte kan beskrivas som särskilt missnöjda med tiden i fullmäktige, vilket ytterligare tillbakavisar den ofta uppmålade bilden av avhopp från fullmäktige som ett demokratiproblem.

Tabell 18. Upplevelsen i stort av att vara förtroendevald. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Mycket positivt	45	37
Ganska positivt	48	44
Varken positivt eller negativt	6	12
Ganska negativt	1	6
Mycket negativt	0	0
Totalt	100	100
Antal svarande	132	97

Kommentar:

Baseras på frågan "Hur upplevde [upplever] du i stort din tid som förtroendevald?"

Vi har även ställt frågan om man har känt sig mer eller mindre motiverad i rollen som förtroendevald efter att ha suttit i fullmäktige. Även här finner vi resultat som går emot den dominerande bilden av avhoppare och deras syn på politiken. Visserligen har 25 procent av avhopparna svarat att de blivit mindre motiverade. Men detta måste trots allt betraktas som en förhållandevis låg andel, med tanke på att det rör sig om individer som faktiskt tagit det aktiva beslutet att lämna sina uppdrag. Omvänt är det hela 45 procent bland dem som säger att de – trots att de alltså valde att lämna sina uppdrag – ändå blivit *mer* motiverade av tiden i fullmäktige.

Bland kvarsittarna är det en något större andel som anger att tiden i politiken gjort dem mer motiverade i rollen som förtroendevald, och mycket få anger att de blivit mindre motiverade. Det är inte så förvånande att det finns en sådan skillnad: Om man blir mindre motiverad under tiden i politiken är det naturligt av man väljer att lämna. Det som är förvånande, och samtidigt uppmuntrande ur demokratisk synvinkel, är att så stor andel av dem som hoppat av ändå ser så positivt på sin tid i kommunpolitiken och att den tiden i många fall gjort dem mer motiverade.

Tabell 19. Mer eller mindre motiverad i rollen som förtroendevald efter tiden i kommunpolitiken. Procent

	Kvar i fullmäktige sedan valet 2006	Avhoppare totalt
Mer motiverad	52	45
Varken mer eller mindre motiverad	40	30
Mindre motiverad	8	26
Totalt	100	100
Antal svarande	134	98

Kommentar:

Baseras på frågan ”Medförde din tid i kommunalpolitiken att du blev [Har din tid i kommunalpolitiken gjort dig] mer eller mindre motiverad i din roll som förtroendevald?”.

För att ytterligare fånga in information om avhopparnas attityder till den organiserade politiken, har vi försökt komma åt frågan huruvida deras erfarenheter av fullmäktigearbetet fått dem att helt lämna det politiska parti de representerat. Det visar sig att huvuddelen av dem som hoppat av fullmäktige inte har lämnat partipolitiken. Hela 75 procent av dem är fortfarande medlem i samma parti. Ytterligare 2 procent har lämnat det parti de en gång representerade, och blivit medlemmar i ett annat politiskt parti.

Emellertid är avhopparna inte särskilt aktiva: 39 procent av avhopparna går alltid eller ofta på möten. Motsvarande andel bland dem som sitter kvar i fullmäktige är hela 93 procent. Det är givetvis inte förvånande att andelen mötesaktiva är betydligt större bland dem som sitter kvar. Snarare är det uppseendeväckande att hela 7 procent av dem som är förtroendevalda som uppger att de sällan eller aldrig går på partimöten.

Våra resultat visar sålunda att en överväldigande majoritet av dem som hoppat av fullmäktige har positiva erfarenheter av tiden i politiken. Huvuddelen av dem är fortfarande partimedlemmar. Skulle man våga drista sig till att tolka detta som att de trots allt inte helt gett upp kommunpolitiken för all framtid? Vi har ställt en fråga om avhopparna kan tänka sig att ställa upp i val till full-

mäktige igen, om något parti skulle vilja nominera dem. Det visar sig att det bara är 33 procent som anger att de inte kan tänka sig det. Ungefär lika stor andel, 32 procent, anger att de troligen skulle kunna göra det och ytterligare 23 procent säger att de kanske kan ställa upp igen. Sålunda är det en majoritet av avhopparna som uttrycker sig positivt om tanken att ställa upp i val till kommunfullmäktige igen, trots att de en gång hoppat av sitt uppdrag.

Tabell 20. Andel bland dem som lämnat fullmäktige i förtid som kan tänka sig att kandidera igen. Procent

	Andel
Ja, troligen	32
Ja, kanske	23
Nej	33
Kan inte ta ställning i dag	11
Totalt	100
Antal svarande	99

Kommentar:

Baseras på frågan ”Om något parti som du sympatiserar med skulle vilja nominera dig i val till kommunfullmäktige i framtiden, skulle du då kunna tänka dig att kandidera?”

Sammanfattning

Vad ska vi ta med oss från de undersökningsresultat som redovisats i detta kapitel? Den fråga som löpt som en röd tråd genom hela kapitlet är huruvida förtida avhopp från kommunpolitiken utgör ett problem och, i sådana fall, vad det är som karakteriserar detta problem. Vi har hävdat att man inte kan besvara denna fråga utan mer kunskap om motiven till avhoppet, och det behövs också svar på frågorna hur avhopparna upplevt sin tid i fullmäktige samt hur deras attityd till den organiserade politiken ser ut efter man hoppat av uppdraget.

Undersökningen visar att det framför allt är privata skäl som ligger bakom avhoppet från politiken. Av dem som lämnat fullmäktige uppger 62 procent detta, politiska skäl lyfts fram av 25 procent och 13 procent uppger att politiska och privata skäl var lika viktiga för deras avhopp. De privata skäl som främst anges är flytt från kommunen och förhållanden i arbetslivet. De politiska skäl som trots allt lyfts fram handlar framför allt om att avhopparna anser att fullmäktige har för lite makt och att debatterna i för stor utsträckning följer partilinjerna, vilket anses vara till nackdel för saktidiskussionerna. Ett annat skäl som framhålls är att uppdraget upplevs som meningslöst då man som enskild ledamot inte kan påverka beslutet.

I kapitlets inledning beskrev vi skissartat något som vi menar är den rådande mediebild av avhopp. Att döma av den är de politiska avhopp ett uttryck för att demokratin fungerar otillfredsställande. En sådan bild får inte något stöd i våra data. Förutom att avhopp överlag beror på privata skäl, har avhopparna i de allra flesta fall en positiv bild av sin tid i kommunpolitiken. Ja, många av dem är faktiskt fortfarande partimedlemmar, och en stor del av dem kan tänka sig att ånyo ta på sig ett förtroendeuppdrag om de skulle bli tillfrågade.

Samtidigt ska vi kanske inte förvånas över att det är den mer negativa bilden som lyfts fram i medierna. Det är så medielogiken fungerar. Hur spännande är ett reportage om en person som trivs bra i sin roll som förtroendevald men som väljer att lämna politiken för att flytta till en annan kommun? Det finns ingen konflikt i den historien. Det är naturligtvis mer kittlande med en historia om en person som hoppat av och kritiserar sitt parti, det politiska klimatet eller den lokala demokratis allmänna funktionssätt. Även om det går att förstå varför vi har den mediebild vi har, menar vi att det är mycket olyckligt att den bild som sprids stämmer dåligt överens med verkligheten. En mer nyanserad mediebild av politikens villkor skulle kanske medföra att fler skulle söka sig till politiken. Risker är nog att en hel del potentiella partiaktiva skräms bort från partipolitiskt engagemang genom de negativa bilder som inte sällan sprids om politikens villkor.

6. Slutsatser och reflektioner

Inledning

Det övergripande syftet med rapporten har varit att *beskriva* de personer som i förtid lämnar sina politiska förtroendeuppdrag, samt att söka efter förklaringar till *varför* de har valt att lämna dessa uppdrag. Till detta syfte knöt vi tre delambitioner: att försöka svara på varför man engagerar sig i politiska partier över huvud taget, att föra en diskussion om huruvida avhopp ska betraktas som problematiska för den lokala demokratin eller inte, samt, slutligen att resonera om hur partier och kommuner skulle kunna arbeta för att rekrytera fler aktiva medlemmar samt vad de kan göra för att minimera antalet avhopp från kommunpolitiken.

Hur väl har vi uppnått dessa syften? I detta kapitel kommer vi inledningsvis att summera våra huvudresultat utifrån frågorna: Vilka medborgare engagerar sig politiskt och hur kan det engagemanget förklaras? Vilka hoppar av sina uppdrag i förtid och hur ska avhoppet tolkas? Därefter fördjupar vi oss i två diskussioner som knyter an till två av våra delambitioner: Vilka demokratiimplikationer har våra resultat? Och, givet att partiernas medlemsförluster och förtida avhopp faktiskt kan ses som något slags samhälleligt problem, vad kan göras för att öka medlemstalen i partierna och i framtiden minimera antalet förtida avhopp?

Huvudresultat

Låt oss kortfattat börja med att presentera rapportens viktigaste resultat. Till att börja med ska det poängteras att två tendenser är otvetydiga i den svenska partidemokratin. För det första anser allt färre det vara mödan värt att vara partimedlem – antalet partimedlemmar har mer än halverats under den gångna 20-årsperioden. För det andra har antalet förtroendevalda i kommunerna minskat drastiskt. Mot bakgrund av det sjunkande antalet partiaktiva är det relevant att ställa frågor om lokalpolitikernas representativitet. Vilka är det som är så partipolitiskt aktiva att de i slutänden hamnar på valbar plats och innehar ett uppdrag som förtroendevald? Även om könsskillnaderna har minskat är

kvinnor fortfarande underrepresenterade på den lokalpolitiska scenen. De utgjorde bara 42 procent av de förtroendevalda 2006. Yngre personer utgör också bristvaror, samma år var enbart 39 procent av de förtroendevalda under 50 år, vilket kan jämföras med 54 procent i befolkningen. Vidare är utrikes födda dåligt företrädade jämfört med hur det ser ut i samhället i övrigt, medan vi finner bland annat medelålders personer, högutbildade och höginkomsttagare bland de överrepresenterade grupperna.

Detta om den rena demografin. Men hur hamnar människor i politiken? Två operativa frågor tar oss närmare svaret på denna övergripande fråga: Hur gick det till när våra respondenter hamnade i kommunpolitiken, och vad har de uppgivit för motiv till att de en gång i tiden var villiga att ta på sig ett förtroendeuppdrag? Våra resultat pekar på att standardantaganden om egennyttan som allmän drivkraft i lokalpolitiken kan tillbakavisas. Det märks, för det första, när respondenterna fått svara på hur de hamnade på valsedeln och om hur angelägna de var att faktiskt bli invalda. Mycket få säger att de själva har tagit initiativ till att placeras på valsedeln och hela 40 procent instämmer *inte* i påståendet att de gärna ville bli invalda. Till detta hör också att över hälften av respondenterna inte självständigt närmat sig politiken, utan hamnat där de hamnat genom någon annans initiativ. De oegennyttiga motiven märks, för det andra, också när ledamöterna anger skälen till att de trots allt kandiderar. Motiv som handlar om att främja den egna situationen har för den stora majoriteten ingen betydelse alls. Istället är det allmänna motiv som dominerar, som att "bidra till utvecklingen till ett bättre samhälle" samt att man är "generellt engagerad i politik och samhällsfrågor". En stor andel av ledamöterna tycks härmed – förutom att ange allmänna motiv till engagemanget – vara tämligen motvilligt engagerade. Dessutom uppger de flesta att de, innan de valdes in i fullmäktige, inte hade några särskilt höga förhoppningar om att kunna ha något politiskt inflytande.

Frågor om de förtroendevaldas bevekelsegrunder för sitt engagemang utgjorde reliefen för de frågeställningar som stått i rapportens fokus. Vi har konstaterat att nästan var sjätte ledamot hoppar av fullmäktige i förtid. Men vilka är det som hoppar av, och varför lämnar de sina uppdrag i förtid? Sett över tid är statistiken över avhopp från politiken begränsad, men vad gäller den rådande situationen kan några saker konstateras. Vi vet att något fler kvinnor än män hoppar av. Vidare finns ett tydligt samband mellan ålder och benägenheten att hoppa av. Mellan 2002–2006 hoppade exempelvis 39 procent av alla de invalda under 30 år av sina uppdrag i förtid. Om man betänker att såväl kvinnor som yngre är underrepresenterade redan när fullmäktigeförsamlingarna just blivit invalda, riskerar avhoppet att förstärka de skevheter som redan finns i de lokala församlingarnas sociala representativitet.

Avhopparnas sociala karakteristika är en sak, orsakerna till avhoppet en annan. För våra syften är det centralt att ta reda på vilka motiven till avhoppet har varit, i synnerhet om det är privata eller politiska skäl som ligger till grund för beslutet att lämna fullmäktige. Här finner vi ett av rapportens allra viktigaste resultat. Vi finner, klart och tydligt, att det är privata skäl som dominerar. Det är, för det första, en betydligt större andel av avhopparna som har sagt att politiska skäl saknar betydelse jämfört med andelen som säger att privata skäl gör det. Av dem som angett att båda skälen var viktiga för beslutet att lämna fullmäktige, framhåller 62 procent av dem att de privata skälen hade störst betydelse, medan 25 procent uppgav att politiska skäl hade det och 13 procent att båda skälen hade lika stor betydelse. Överlag är sålunda privata, *och inte politiska skäl*, viktigast när politiker beslutar sig för att lämna sina uppdrag i förtid.

De svar denna rapport har givit på frågor om engagemang och avhopp utgör förutsättningarna för att kunna reflektera något mer initierat om vad till exempel avhoppet från kommunpolitiken har för implikationer för demokratin, samt vilka åtgärder som partier och kommuner kan vidta för att få fler individer att engagera sig i politiken och minimera antalet framtida avhopp från lokala förtroendeuppdrag. Dessa frågor ska vi nu ägna resten av det här slutkapitlet åt.

Implikationer för demokratin?

Utifrån våra resultat är det två poänger som vi hävdar har implikationer för demokratin och som bör föras fram: För det första, att förtida avhopp inte ska betraktas som något stort demokratiproblem. För det andra att det faktum att så många av kommunpolitikerna ger uttryck för att sitta på sin fullmäktigestol något motvilligt *kan* innebära en svaghet för demokratin och inverka negativt på kvaliteten på det gemensamma beslutsfattandet.

Innan vi utvecklar dessa poänger, är det viktigt påminna om att avhopp från kommunpolitiken – oavsett vilka orsakerna till dessa är – alltid utgör ett reellt problem ifall partierna inte finner ersättare till dem som lämnar sina uppdrag. Med hänsyn taget till att det finns allt färre partimedlemmar att fylla på med underifrån, samt att partierna själva rapporterar om stigande problem med att fylla nomineringslistorna, finns därför all anledning att tro att avhopp *är* ett ökande praktiskt problem. Detta är ett faktum, *trots* att avhoppet inte har blivit fler under de gångna decennierna, utan ligger på en förhållandevis konstant nivå. Dock skulle man kunna hävda att detta inte borde behöva vara ett sådant enormt problem för partierna. Uppdragsvilligheten är fortfarande

hög. Enligt de undersökningar SOM-institutet regelbundet genomför i Västra Götaland kan var femte medborgare tänka sig att ta på sig ett kommunalt förtroendeuppdrag (Johansson & Nilsson 2010). Det vi vet om varför folk engagerar sig föranleder oss att tro att bättre uppsökande verksamhet från partiernas sida skulle kunna öka medborgarnas engagemang.

Avhoppen inte nödvändigtvis demokratiskt problematiska

Det är inte ovanligt att förtida avhopp beskrivs som skadliga för demokratin, eller hävdas vara symptom på att allt inte står rätt till i politiken. Vårt intryck är att denna bild dominerar medierapporteringen. Sådana beskrivningar förekommer även i forskningstexter. Exempelvis bekräftar Institutet för lokal och regional demokrati (2006) avhopparstudie mediebildens när de hävdar att de avhopp som förekommer ”kan och bör” ses som tecken på att demokratin inte fungerar fullt ut.

Våra resultat ger inget stöd för en sådan pessimistisk och direkt oroande bild. Hade politiska skäl dominerat bland avhoppsmotiven, förväntar man sig också att merparten av avhopparna hade beskrivit sin tid i fullmäktige som erbarmlig. De hade också, gissningsvis, uttryckt kraftig skepsis inför idén åter ta på sig politiska uppdrag någon gång i framtiden. Om vi hade återfunnit sådana resultat i våra studier skulle mediebildens av avhopp ha bekräftats. Nu ser vi inga sådana tendenser över huvud taget. Avhopp motiveras överlag av respondenterna själva med privata skäl. Jämfört med den undersökning som tidigare gjorts av Nielsen (2001) är det dessutom ännu färre som hänvisar till politiska skäl idag än vad som var fallet för tio år sedan. Vi har också kunnat konstatera att bara för att något registreras som förtida avhopp i statistiken, innebär det inte att dessa individer helt försvunnit från den politiska scenen: hela 19 procent av avhopparna uppger att de fortfarande har något politiskt uppdrag i kommunen. Vår undersökning visar vidare att avhopparna generellt sett inte upplever sig ha blivit illa bemötta av till exempel andra förtroendevalda, media eller övriga kommuninvånare i sin roll som förtroendevalda. Tvärtom uppger 81 procent av dem att de har en ”mycket” eller ”ganska positiv” syn på tiden i kommunpolitiken.

En ytterligare stark indikation på att avhopp generellt sett kan ses som tecken på demokratiproblem är att 75 procent av avhopparna fortfarande är medlemmar i det parti de representerade och att 55 procent av dem ”troligen” eller ”kanske” skulle kunna tänka sig att kandidera till ett fullmäktigeuppdrag igen. Detta är sannolikt rapportens viktigaste bidrag, och är väl värt att förmedla till en bredare allmänhet: förtida avhopp från kommunfullmäktige kan inte ses som ett generellt symptom på att demokratin fungerar dåligt, vare sig internt i våra politiska partier eller, mer allmänt, ute i våra kommuner.

De motvilligt engagerade – ett potentiellt demokratiproblem?

En tolkning som vi gör är att få personer tycks gå in i politiken med ett brinnande engagemang och långtgående privata politiska ambitioner. Snarare framträder en bild av förtroendevalda som vi vill beskriva som tämligen motvilligt engagerade. Ett par datapunkter ligger till grund för denna tolkning. Över hälften av respondenterna säger sig att hamnat i politiken på någon annans initiativ – de har aktiverats efter att de blivit kontaktade av något parti eller blivit tillfrågade av familjemedlemmar, vänner, grannar eller arbetskamrater. Vidare är det överraskande få av ledamöterna som säger att de aktivt arbetat för att hamna på valsedeln: 90 procent uppger att de blivit ombedda att ställa upp och accepterade det. När vi sedan ställde frågor om hur angelägna ledamöterna var om att komma in i fullmäktige uppgav cirka 60 procent att de gärna ville bli invalda. Det som överraskade oss var dock att hela 40 procent inte valde detta alternativ, det vill säga att fyra av tio inte angav att de gärna ville bli invalda. Visserligen kan man diskutera huruvida glaset ska ses som halvfyllt eller halvtomt. Vår bedömning är trots allt att förhållandevis många inte kände en alltför stor entusiasm inför tanken på att bli invald till fullmäktige. Något som åtminstone delvis ger stöd åt vår tolkning att flertalet kommunpolitiker saknar ett brinnande engagemang och långtgående politiska ambitioner är att de dominerande skälen till att kandidera till fullmäktige är allmänna till sin karaktär (80 procent svarade att de ville ”bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle”, 63 procent att de var ”generellt engagerade i politik och samhällsfrågor”), samt att långt färre än hälften av ledamöterna inför inträdet i politiken trodde att de skulle få genomslag för egna argument och åsikter i sin partigrupp eller i fullmäktige.

Givet att man accepterar denna tolkning, att de data vi har räknat upp kan tas till intäkt för att majoriteten av respondenterna är något motvilligt engagerade, har detta någon substantiell betydelse? Det finns olika svar på den frågan. Joseph Schlesinger (1994) presenterar en intressant aspekt på detta. Han menar nämligen att individuella politikernas ambitionsnivåer är intimt knutna till medborgarnas möjligheter till ansvarsutkrävande. Premissen för argumentet är att enskilda politikernas ambition att bli invalda eller återvalda är en central mekanism för att uppnå en god kvalitet på det politiska beslutsfattandet, då tanken är att ledamöterna kontinuerligt försöker göra ett bra jobb för att få väljarnas förtroende inför nästkommande val. Schlesingers poäng är att politiker som inte är särskilt angelägna om att bli återvalda saknar starka incitament att agera i enlighet med det mandat de en gång fick av väljarna. Därigenom kan det innebära ett problem – för demokratin generellt och även för kvaliteten på det politiska beslutsfattandet – om partierna och kommunpolitiken inte förmår att attrahera motiverade individer till politiska uppdrag. Givetvis

finns det andra kontrollmekanismer som fungerar även om de förtroendevalda saknar politiska ambitioner, men det tar ingalunda udden ur det faktum att Schlesingers problematisering är intressant och relevant i det svenska lokalpolitiska sammanhanget. Vi menar att det i högsta grad ringar in en fråga som är värd att ta med sig in i framtida diskussioner om kvaliteten på den svenska lokala demokratin. Givet att majoriteten av kommunpolitikerna är ljumt intresserade av sitt uppdrag och att bli återvalda, vad får det egentligen för långsiktiga konsekvenser för demokratin och beslutsfattandet?

Tänkbara åtgärder

Det är viktigt att understryka att rapportens grundläggande budskap är förhållandevis positivt. Förtida avhopp i kommunpolitiken kan inte, generellt sett, analyseras som uttryck för att kommunpolitiken eller de politiska partierna lider av demokratibrister. Detta sagt, på vägen mot denna hoppfullt klingande slutsats, har åtminstone tre problem noterats som trots allt bör tas på allvar:

- Partierna förlorar medlemmar och har svårt att rekrytera nya.
- Partierna har svårt att få människor att kandidera på valbar plats i fullmäktigeval.
- Även om avhopp generellt inte kan tas till intäkt för att partier och kommuner plågas av demokratiproblem, utgör de ett praktiskt problem när partierna får svårt att finna ersättare för dem som lämnar sina uppdrag.

Samtliga dessa punkter väcker frågor om vad som skulle kunna göras för att vända utvecklingen. Vad kan partierna göra för att rekrytera nya personer? Vad kan partier och kommuner göra för att öka intresset bland människor för att kandidera till fullmäktige? Slutligen, vilka strategier skulle kunna hålla avhopp från fullmäktigeuppdrag till ett absolut minimum? Flera av de resultat kring engagemang och avhopp i kommunpolitiken som vi har presenterat kan fungera som ingångar till en konstruktiv diskussion om åtgärder och strategier för att komma till rätta med de beskrivna problemen. Givet de orsaker som vi har ringat in till att man engagerar sig partipolitiskt samt varför ledamöter hoppar av sina uppdrag i förtid, vilka reglage skulle partier och kommuner kunna vrida på för att öka det partipolitiska engagemanget och minimera risken för avhopp? Våra tentativa svar på dessa frågor glider till viss del in i varandra. Nedan skisserar vi ett par idéer till åtgärder.

Hur öka medlemstillströmningen?

Låt oss börja med frågan om rekrytering till de politiska partierna. Visst har den äldre litteraturen om deltagande rätt – socioekonomisk status *är* korrelerad med politiskt engagemang. Men socioekonomisk status är varken en nödvändig eller tillräcklig faktor för att förklara politiskt engagemang. Nyare litteratur har uppmärksammat att många människor, oavsett social bakgrund, tycks ha ett latent politiskt engagemang. Detta kan aktiveras om individerna får en konkret fråga eller något slags uppmuntran från omgivningen. Våra resultat ger stöd åt sådana slutsatser: Strax över hälften av respondenterna kom in i politiken efter påstötning från någon i hans eller hennes omgivning. Ett sådant resonemang antyder att det finns en oförlöst partimedlemspotential bland medborgarna, vilket även bekräftas av det faktum att mellan 16 och 20 procent av medborgarna säger sig vara villiga att ta på sig politiska uppdrag (jämför Johansson & Nilsson 2010; Nielsen 2001; Bäck 2000). Om argumentet håller, är det också sannolikt att mer aktiva strategier involverande uppsökande verksamhet från partiernas sida kunna resultera i en ökad medlemstillströmning.

Om det föregående stycket pekar ut strategier som partierna kan tillämpa, finns även åtgärder som kommunerna själva kan vidta. Här aktualiseras ett förslag som lanserats i en studie av Frode Berglund och Marte Winsvold (2005). Författarna har studerat rekrytering och avhopp bland unga i norsk lokalpolitik, och framfört att det finns mycket att vinna om kommunerna upprättar mötesplatser där unga ges möjlighet att träffa politiker och partier. Genom sådana möten kan kunskap spridas om vad lokalpolitik innebär och hur enskilda individer kan påverka det gemensamma beslutsfattandet.

Vi förhåller oss här neutrala till författarnas förslag om huruvida just mötesplatser av den diskuterade typen är receptet för att öka kunskapen om politikens villkor. Däremot är vi otvetydigt sympatiskt inställda till den grundläggande idén om folkbildning: Det finns goda argument för att sprida kunskap om politikens villkor, och inte minst om vad kommunerna faktiskt har ansvar för. En förhållandevis färsk studie visar att omkring en tredjedel av svenskarna inte vet att kommunerna bär ansvar för vård, skola och omsorg ("Dålig kunskap om lokalt ansvar", 2009). Ökade informationsinsatser om vad kommunerna gör har sannolikt potential att stärka intresset för kommunpolitik och i nästa led också möjligen också öka intresset för att engagera sig politiskt och ta på sig politiska uppdrag.

Hur minimera antalet avhopp?

Avhopp från kommunpolitiken sker framför allt på grund av privata skäl. Bland dem som trots allt nämner politiska skäl framkommer ett uttalat missnöje med hur fullmäktige fungerar. Det missnöjet återfinns även bland dem

som sitter kvar i fullmäktige. I båda dessa grupper finns uppfattningen att fullmäktige har för lite inflytande, att debatten där i alltför stor utsträckning följer partilinjerna till nackdel för saktidssamtalen och att det är svårt för enskilda att få gehör för egna argument och åsikter. Härigenom beskrivs inte sällan fullmäktige som ”ett spel för gallerierna”. Något som alltför sällan uppmärksammas i det sammanhanget är att fullmäktige befinner sig i den synnerligen intressanta situationen att de själva har makten och möjligheten att förstärka sin egen roll. Möjligen är det här nyckeln till att göra fullmäktigeuppdraget mer stimulerande och motiverande ligger, något som i sin tur kanske i viss mån skulle bidra till att minska benägenheten att hoppa av.

Det privata skäl till avhopp som framför allt lyfts fram av avhopparna har att göra med flytt från kommunen. Det är knappast troligt att partier och kommuner kan vidta åtgärder som förhindrar sådana avhopp. Däremot kan det finnas avhopp som motiveras med andra privata skäl som skulle kunna undvikas. Andra vanligt förekommande privata skäl till avhopp är nämligen kopplade till förhållanden i arbetslivet, familjeförhållanden och tidsbrist. Dessa skäl kan betraktas som problem med att få förtroendeuppdraget att gå ihop med det övriga livet. Här krävs att både partierna och kommunerna är lyhörda och aktivt försöker finna sätt att underlätta för de förtroendevalda att få det politiska engagemanget och de privata förpliktelserna att gå ihop. Det kan handla om saker som att förlägga möten vid optimala tidpunkter och platser, reglera antalet möten så att de passar partigruppen och justera längden på dessa möten. Det skulle också kunna handla om att använda ny teknik, på ett mer ändamålsenligt sätt. Exempelvis kan kortfattad information spridas via SMS, men framför allt skulle lokala internetforum kunna nyttjas för att göra det möjligt för förtroendevalda att i stor utsträckning som möjligt lägga tid på sina uppdrag när det passar dem bäst. Till detta ska läggas att arbetsgivares ibland negativa attityder till politiska uppdrag är en omständighet som sannolikt inverkar på benägenheten att ta på sig sådana uppdrag. Emellertid är det svårt att föreställa sig något enkelt sätt att snabbt påverka arbetsgivares attityder till att anställda är kommunpolitiskt engagerade.

I sammanhanget är det även värt att påminna om att det bland de förtroendevalda finns ett visst missnöje med de ersättningar som de får. I vår undersökning framkommer att 47 procent av avhopparna och 33 procent av kvarsittarna anser att ersättningarna är för låga. Detta är helt i linje med resultat från tidigare studier som visat att de allra flesta fritidspolitiker uppger att det politiska uppdraget är en ren ekonomisk förlustaffär (Bäck 2000). Vi menar inte att de monetära incitamenten bör vara sådana att man *vinner* ekonomiskt på att engagera sig politiskt. Däremot borde ersättningarna åtminstone befinna sig på sådana nivåer att inga förtroendevalda upplever att engagemanget utgör en ekonomisk uppoffring.

Bilden av politikens villkor

Avslutningsvis finns anledning att ägna några rader åt att diskutera medias presumtiva betydelse för att attrahera människor till att ta på sig politiska uppdrag, alternativt avskräcka dem från att göra detta. Vi är givetvis medvetna om att det är svårt för kommuner och partier att påverka den bild som media förmedlar, men i en rapport som avhandlar frågor om engagemang och avhopp i kommunpolitiken är det oundvikligt att beröra medias roll.

Vad finns då att säga i denna fråga? Även om man kan hävda att det är en naturlig följd av medielogiken, är det åtminstone ur ett rekryteringshänseende olyckligt att det ofta är en negativ bild av kommunpolitiken som framträder via medierapporteringen. Reportage innehållande enskilda berättelser om hur individer lämnat kommunpolitiken på grund av att de upplevt maktfullkomlighet, gubbvälde, mobbning eller toppstyre, verkar rimligen avskräckande på människor som någon gång övervägt att ta steget in i partipolitiken. Som vi slagit fast tidigare förekommer sådana historier, de är i högsta grad verkliga och bör tas på allvar. Men, och detta är viktigt att inse, de hör till undantagen. Överlag är de allra flesta politiker tämligen nöjda med sin tid i kommunpolitiken. Ofta framhåller de hur roligt de tycker det är med politik och att de trivs med sina uppdrag, något som gäller såväl dem som sitter kvar på uppdragen som avhopparna. Denna bild av politikens vardag saknar dock dramatik, varför vi sällan ser medier rapportera om detta. Det är viktigt att uppmärksamma att det inte primärt är missnöje som gör att människor lämnar sina uppdrag: Många avhoppare är fortfarande partimedlemmar och flertalet kan tänka sig att ställa upp i val till fullmäktige igen. Så, för att använda en modern jargong: Kommunpolitik i allmänhet och fullmäktige i synnerhet tycks ha ett behov av att stärka sitt varumärke medialt och få igenom en mer sann bild av kommunpolitiken, där de allra flesta politiker, den största delen av tiden, gillar sitt fullmäktigeuppdrag. Här har inte minst lokal och regional media en viktig uppgift. Att de flesta kommunpolitiker faktiskt trivs bra med sina uppdrag en nyhet väl värd att föra ut, och en nyhet som kan bidra till få fler medborgare att tänka sig att aktivt engagera sig i den lokala partipolitiken.

Litteraturlista

- Ahlbäck Öberg Shirin, Jörgen Hermansson & Lena Wängnerud (2007). *Exit riksdagen*. Malmö: Liber.
- Amná, Erik (2008). *Jourhavande medborgare. Samhällsengagemang i en folkrörelsestat*. Lund: Studentlitteratur.
- Anckar, Carsten & Dag Anckar (2000). "Democracies Without Parties", *Comparative Political Parties* 33(2), s. 225–248.
- Berglund, Frode & Marte Winsvold (2005). *Unge folkevalgte. Om rekruttering og frafall blant unge folkevalgte i norsk lokalpolitikk*. NIBR-rapport 2009:5. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Birgersson, Bengt Owe & Jörgen Westerstahl (1980). *Den svenska folkstyrelsen*. Stockholm: Publica.
- Bryce, James (1921). *Modern Democracies*. New York: MacMillan.
- Bäck, Henry (2000). *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Stockholm: Liber.
- Bäck, Mats & Tommy Möller (2003). *Partier och organisationer*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Bäck, Hanna & Richard Öhrvall (2004). *Det nya seklets förtroendevalda. Om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting 2003*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dahlberg, Gunnar & Herbert Tingsten (1937). *Svensk politisk uppslagsbok*. Stockholm: PA Norstedts och söner.
- "Dålig kunskap om lokalt ansvar" (2009).
<www.skf.se/web/Dalig_kunskap_om_lokalt_ansvar.aspx>, 8 juni 2010.
- Erlingsson, Gissur Ó. (2008). *Partier i kommunpolitiken. En kunskapsöversikt om partier, makt och legitimitet*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Erlingsson, Gissur Ó., Anders Håkansson, Karl Magnus Johansson & Ingvar Mattsson (2005). *Politiska partier*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter (2002). "Den representativa demokratin som det goda styrelseskicket", *Statsvetenskaplig tidskrift* 105(3), 208–213.

- Fredriksson, Jan (2001). "Vägen till politiken. En etnologisk studie av hur det går till när man blir kommunalpolitiskt engagerad", i SOU 2001:48 *Att vara med på riktigt. Demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Stockholm: Fritzes.
- Gidlund, Gullan & Tommy Möller (1999). *Demokratins trotjänare*. SOU 1999:30. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Gustafsson, Agne (1999). *Kommunal självstyrelse*. Stockholm: SNS.
- Göteborgsregionens kommunalförbund (1998). *Politiska avhopp från kommunalpolitiken i Göteborgsregionen*. Göteborg: Styrgruppen för demokratiforum.
- Hagevi, Magnus (2000). *Professionalisering och deltagande i den lokala representativa demokratin. En analys av kommunala förtroendeuppdrag 1999*. CEFOS-rapport 13. Göteborg: CEFOS, Göteborgs universitet.
- Hassis, Linnea, Helena Kåks & Jan Söderfeldt (2009). *Unga politiker i Dalarna. Varför hoppar de av och vad kan få dem att stanna kvar i politiken?* Falun: Dalarnas forskningsråd.
- Hjelmar, Ulf, Asmus Olsen & Lene Holm Pedersen (2009). "Should I Stay or Should I Go Now? – Voluntary Retirement From Danish Local Governments". **Papper presenterat vid EGPA-konferensen i Malta 2009.**
- Holmberg, Sören (1999). *Representativ demokrati*. SOU 1999:64. Stockholm: Fritzes.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Väljare – Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (1997). "Förtroendets fall", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.) *Ett missnöjt folk*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2009). "Höstligt institutionsförtroende", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Institutet för lokal och regional demokrati (2006). *Att sluta i förtid*. Växjö: Institutet för lokal och regional demokrati.
- Johansson, Folke, Lennart Nilsson & Lars Strömberg (2001). *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Malmö: Liber.
- Johansson, Sanna (2008). "Uppdrag? Ja, tack! Ungdomars villighet att påta sig uppdrag på lokal nivå", i Sanna Johansson & Folke Nilsson (red.) *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Johansson, Sanna & Lennart Nilsson (2010). *Västra Götaland 2009. Resultat från Väst-SOM-undersökningen 2009*. SOM-rapport 2010:08. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet.

- Karlsson, David (2001). "Ny som förtroendevald i kommuner och landsting", i bilagorna till SOU 2001:48 *Att vara med på riktigt: demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Stockholm: Fritzes.
- "Lista över politiska partier efter antal medlemmar" (2010). <http://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_%C3%B6ver_politiska_partier_i_Sverige_efter_antal_medlemmar>, 8 juni 2010.
- Leighley, Jan E. (1995). "Attitudes, Opportunities and Incentives: A Field Essay on Political Participation", *Political Research Quarterly* 48(1), 181–209.
- Makten och möjligheten i kommunpolitiken* (2005). Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Manin, Bernard (2002). *Den representativa demokratis principer*. Stockholm: SNS förlag.
- McCulloch, Alistair (1990). "Joining a Political Party: A Reassessment of the Economic Approach to Membership", *The British Journal of Sociology* 41(4), 497–516.
- Montin, Stig (1998). *Lokala demokratiexperiment. Exempel och analyser*. Stockholm: Fritzes.
- Morales, Laura (2009). *Joining Political Organisations. Institutions, Mobilisation and Participation in Western Democracies*. Colchester: ECPR Press.
- Möller, Tommy (1999). "Partierna som demokratins mötesplatser: En fallstudie av det lokala partiväsendet i Lidköping", *Kommunal Ekonomi och Politik*, (3), 25–50
- Nielsen, Peder (2001). "På och av. Om uppdragsvillighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin", i bilagorna till SOU 2001:48 *Att vara med på riktigt: demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Stockholm: Fritzes.
- Olson, Mancur (1971). *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Oscarsson, Henrik (2009). "Svensk partiforskning". Blogginlägg den 25 februari 2009, <<http://www.henrikoscarsson.com/2009/02/svensk-partiforskning.html>>, 15 juli, 2010.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2009). *Därför vann alliansen. En sammanfattning av några resultat från valundersökningen 2006*. Stockholm: SCB.
- Persson, Jessica & Richard Öhrvall (2008). *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007. En rapport om politikerantal och representativitet*. Stockholm: SCB.

- Petersson, Olof (2005). *De politiska partiernas medlemsutveckling*. Rapport till SNS Demokratiråd. Stockholm: SNS.
- Petersson, Olof, Jörgen Hermansson, Michelle Michelletti & Anders Westholm (1996). *Demokrati och ledarskap. Demokratirådets rapport 1996*. Stockholm: SNS.
- Petersson, Olof, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti, Jan Teorell & Anders Westholm (1998). *Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport 1998*. Stockholm: SNS.
- Petersson, Olof, Gudmund Hernes, Sören Holmberg, Lisa Togeby & Lena Wängnerud (2000). *Demokrati utan partier. Demokratirådets rapport 2000*. Stockholm: SNS.
- Pikkala, Sari (2009). *Avhoppare och utslagna. Personomsättning i finländska kommunfullmäktige*. Åbo: Åbo akademi förlag.
- Prewitt, Kenneth (1970). *Recruitment of Political Leaders. A Study of Citizen Politicians*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Regeringens proposition 2001/02:80. *Demokrati för det nya seklet*.
- Rothstein, Bo, Peter Esaiasson, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti & Olof Petersson (1995). *Demokrati som dialog. Demokratirådets rapport 2000*. Stockholm: SNS förlag.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCB (2007). *Allmänna valen 2006, del 3*. Stockholm: SCB.
- Schattschneider, Elmer Eric (1942). *Party Government*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Schlessinger, Joseph A. (1994). *Political Parties and the Winning of Office*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Seligman, Martin E. P. (1976). *Hjälplöshet: Om depression, utveckling och död*. Stockholm: Aldus.
- SOU 1989:108. *Förtroendevald på 90-talet. Utmaningar och möjligheter*. Betänkande från Förtroendeuppdragsutredningen.
- SOU 1996:111. *Bevakad övergång – åldersgränser för unga upp till 30 år*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1999:132. *Valdeltagande i förändring*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- SOU 2000:1. *En uthållig demokrati*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2004:22. *Allmänhetens insyn i partiers och valkandidaters intäkter*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2006:46. *Jakten på makten*. Stockholm: Fritzes.
- Strandberg, Urban (1996). ”I den författningspolitiska debattens frånvaro: Behövs kommuner i svensk demokrati?”, i *Kommunal självstyrelse och lokal demokrati*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

- Strömblad, Per & Gunnar Myrberg (2008). "Urban Inequality and Political Recruitment Networks", Arbetsrapport nr 2008:3. Stockholms: Institutet för framtidsstudier.
- Svenska Kommunförbundet (1990). "Avhopp" *Förändringar i kommunernas fullmäktigeförsamlingar*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Svenska Kommunförbundet & Landstingsförbundet (2004). *Jag hör av mig när jag känner mig redo. Medborgarinflytande i 27 kommuner*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet.
- Teorell, Jan (1998). *Demokrati eller fätalsvälde? Om beslutsfattande i partiorganisationer*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Wallin, Gunnar, Henry Bäck & Merrick Tabor (1981). *Kommunalpolitikerna. Rekrytering – arbetsförhållanden – funktioner. Del 1 och 2*. Rapport 8 från kommunaldemokratiska forskningsgruppen. Ds Kn 1981:17.
- Verba, Sidney & Norman H. Nie (1972). *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row.
- Öhrvall, Richard (2004). *Hel- och deltidisarvoderade förtroendevalda*. Stockholm: SCB.

Tidningsartiklar:

- Östgöracorrespondenten* (2010-04-21).
- Norran* (2010-03-10).
- Smålandsposten* (2010-02-20).
- Länstidningen Östersund* (2010-01-09).

Om författarna

Gissur Ó Erlingsson

är forskarassistent vid Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. Erlingsson forskar huvudsakligen om politiska processer på lokal nivå. Bland hans senare publikationer märks exempelvis *Partier i kommunpolitiken* (Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting) samt tre kapitel i antologin *Korruption, maktmissbruk och legitimitet* (Stockholm: Norstedts).

Richard Öhrvall

arbetar vid enheten för demokratistatistik, Statistiska centralbyrån. Han har varit verksam inom ramen för ett flertal forskningsprojekt vid olika universitet, bland annat projektet *Politikens villkor* vid Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. Hans arbete är framför allt inriktat på politiskt deltagande, opinion och statistisk metod. Bland hans senare publikationer återfinns *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007* (Stockholm: SCB) och *Förtida röstning i Sverige* (Göteborg: Göteborgs universitet).

